

ALEXANDRI POLITI

DE CL. REG. SCHOLARUM PIARUM

ORATIONES XII.

AD ACADEMIAM PISANAM.

LUCÆ, MDCCXLVI.

Ex Typographia Philippi Mariæ Benedini.

CUM APPROBATIONE.

BENEDICTO XIV.
PONTIFICI MAXIMO.

Alexander Politus de Cl. Reg. Scholarum Piarum
S. P. D.

Iqua unquam eſt, BENEDICTE, PONTIFEX MAXIME, bonarum artium atque diſciplinarum, quæ plurimùm ad

rem Christianam contulerit, ea quidem certè in primis est eloquentia. Testes sunt locupletissimi, non Paullus modò, Christianæ eloquentiæ princeps, qui eloquentiâ suâ fulgurare, ac tonare, totumque terrarum orbem concutere visus fuit; sed etiam complures alii, qui verbis ac scriptis suis Religionem Christianam mirificè propagarunt, atque a gentium erroribus asseruerunt, viri oppidò quàm sapientes atque eloquentes, eòque eloquentiores, quò sapientiores, de Græcis quidem Clemens Alexandrinus, Origenes, Athanasius, Gregorii tres, Basilius, Johannes Chrysostomus; de Latinis verò Tertullianus, Lactantius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Hilarius, Leo, Gregorius Magnus.

De his Augustinus disertè testatus est, permultùm sese non ad eloquentiam modò, sed etiam ad sapientiam, ex Ciceronis Hortensio profecisse, eoque ex libro, incredibili animi æstu, ad sapientiam illam immortalem exarsisse, atque ad Deum, qui ipsa sapientia est, assurgere cœpisse. Hieronymus verò, ad eloquentiam comparandam quàm deditus atque addictus Ciceroni fuerit, immo & quàm totus propemodum in Cicerone habitaverit, vel ægrotus ipse Hieronymus satis patefecit, cùm ipse sibi ad summi judicis tribunal vapulare visus est, quòd esset Ciceronianus. Ac fuit illud quidem Hieronymi somnium, ut ipse ingenuè Hieronymus confessus est, cùm objectum sibi a Ruffino perjurii cri-

men dilueret (promiserat enim in somnis Hieronymus, profanos sese libros nunquam ampliùs lecturum); sed tamen non vanum illud somnium fuit, qualia somnia illa, quibus, ut Hieronymus ait, sæpe nos deludimur; sed admonitio Hieronymo divinitus in somnis facta, ut ne ita sese in Ciceronis lectionem immergeret, ac veluti ingurgitaret, ut propterea sacrarum litterarum lectionem, quemadmodum Hieronymus tunc adolescens faciebat, negligeret aut fastidiret. Quippe Hieronymum Deus divinorum librorum interpretem, doctrinæque Christianæ magistrum destinaverat. Neque verò a Cicerone ac Poëtis, ceterisque profanis Ethnicorum libris lectitandis unquam postea de-

stitit

ſtitit Hieronymus, quod ipſe palam oſtentavit, neque inficiatus eſt Ruffino; ſed, quam ex iis libris, ac præſertim ex Cicerone, eloquentiam quæſierat, totam ad ſacram Chriſtianorum doctrinam illuſtrandam atque confirmandam convertit. Qua in re tantùm abfuit, ut violati jurisjurandi religione vir ſanctiſsimus unquam tangeretur, ut a Ciceronis etiam eloquentiâ viam ſibi muniendam ad Chriſtianam eloquentiam judicaverit. Quo de viro ſic ego ſtatuo, non tam eum præclarè, neque tam eloquenter, de rebus noſtris, ſive ad veritatem illuſtrandam, ſive ad errores refellendos, ſcripturum fuiſſe, niſi, Cicerone lectitando, ad tantam illam eloquentiam ab ineunte ſeſe ætate

para-

paravisset, &, quam ex Cicerone eloquentiam didicerat, studio atque meditatione corroboraſſet. Atque hæc ego paucis de eloquentiâ, hinc ut omnes perſpiciant, nihil penitus a majeſtate tuâ, & pontificatus tui maximi ſanctitate alienum me facere, ſi tibi, qui rei Chriſtianæ ſummâ cum poteſtate divinitus tibi traditâ præſides, dedicare audeo atque offerre Orationes ex iis nonnullas, quas ego de eloquentiâ ceterisque optimis diſciplinis pro munere meo habui ad Academiam Piſanam: quibus in orationibus meis non planè deſpero, meum qualecunque Ciceronis atque eloquentiæ ſtudium, tanquam in imagine quadam ac veſtigio, apparere. Sunt enim nonnulli, inepti ſanè homines & ſu-
perſti-

perſtitioſi, qui, Hieronymi auctoritate abuſi, quum ſint ipſi bonarum omnium artium rudes, ſtudia hæc humanitatis atque eloquentiæ, tanquam ab homine Chriſtiano aliena, audent ſuperbè reprehendere: qui Hieronymianum illud ſomnium quò tandem ſpectaverit, minimè omnium percipiunt. Ego verò libenter fateor, adductum me vehementer exemplo Hieronymi atque Auguſtini, jam inde a puero Ciceroni atque eloquentiæ, quàm potui diligentiſſimè, ſtuduiſſe; &, quanvis id, quod volebam, minimè perfecerim; tamen rectè me egiſse arbitror, quòd ſtudia illa qualiacunque eloquentiæ mea ad ſacras litteras excolendas atque ornandas referre voluerim. Neque enim elo-

quentem me unquam professus sum, a qua ego laude, quàm qui maximè, longè absum ; sed studiosum duntaxat eloquentiæ. Inde autem, quòd sacris litteris tantopere prosunt profanæ, Romani ipsi Pontifices, quorum maximè est, sacrosanctam Christi doctrinam sarctam tectam conservare, ac tueri, secundùm res divinas, nihil in rebus humanis habuisse antiquius videntur, quàm ut liberalium doctrinarum, atque eloquentiæ studia protegerent, &, quantum possent, promoverent. Unde etiam factum est, ut, quibus Pontificibus Romanis humaniores litteræ atque eloquentia magis floruerunt, eò etiam magis, iisdem Pontificibus, sacrarum litterarum studia, ad Christianæ do-

ctrinæ uſum atque ornamentum, viguerint. Atque hic ego, PATER BEATISSIME, ad gloriam Romanorum Pontificum ſempiternam, dicam, quod neminem adhuc unum ſatis animadvertiſſe, valde miratus ſum, Latinarum, Græcarumque litterarum reſtitutarum gloriam Romanis in primis Pontificibus deberi. Hanc plerique omnes gloriam aliis vindicant, quorum quidem laudibus tantùm abeſt, ut ego quidquam detractum velim, ut etiam præclara eorum in litteras promerita ultrò atque palam prædicem. Sed cùm ex ſuperiorum temporum memoriâ Pontifices Romanos repeto, Eugenium IV. Nicolaum V. Pium II. Sixtum IV. Leonem X. & ipſos litteratiſſimos,

& litterarum atque litteratorum, hominum ſummos fautores, quorum ſanè temporibus bonæ omnes artes atque eloquentia, quæ ſeptingentos jam annos veluti intermortuæ fuerant, reviviſcere, ac recreari cœperunt; non poſſum non fateri, primas ac principes eorundem ipſorum Pontificum partes in bonis litteris inſtaurandis atque reſtituendis extitiſſe. Tantum eorum Pontificum fuit erga litteras ac bonos libros ſtudium, & tanta erga doctos eruditoſque homines liberalitas atque beneficentia. Clariſſima horum Pontificum exempla, quum tibi, BENEDICTE, PONTIFEX MAXIME, ita in animo obverſentur, ut ea non æmulere modò, ſed etiam longo poſt te intervallo relin-

relinquas, itaque litteras bonoſque libros in oculis feras, ut vel propriam tibi ac ſelectiſſimam ex omni doctrinarnm atque eruditionis genere Bibliothecam ad uſum tuum ac tuorum diligentiſſimè inſtruxeris, quid ego dubitem ad ſolium adire Sanctitatis tuæ, & nomini tuo libellum hunc meum, quem tibi Romæ ab hinc prope annos quinque præſens obtuleram, aliquot nunc orationibus auctum, iterum conſecrare? qui, ſi nullâ aliâ re, certè ſeſe tibi qualicunque eloquentiæ nomine commendat. Quantum enim doctrinâ atque eruditione plerisque Romanis Pontificibus, qui antè te fuerunt, antecellas, ſcripta uberrimè tua teſtantur. Spero equidem, PATER BEATISSIME, qualia-

cunque hæc meæ erga te obſervantiæ officia non omnino tibi improbatum iri: quæ ſi tibi probari ſenſero, multò his etiam pro viribus meis majora brevi me præſtiturum confido. Vale. Piſis a. d. xv. Kal. Maji an. M.DCCXLVI.

ALEXANDER POLITUS
LECTORI SUO
S. P.

Ides Orationes duodecim meas de iis, quas ego bene multas jam inde ab anno M.DCCXXXIII dixi ad Academiam Pisanam. Sunt hæ veluti de multis eximiæ ac selectæ, quæ ad rem præcipuè Academicam, instaurationemque ejus anniversariam, pertinebant. Neque in iis tamen est, quod tute valde mirere, Panegyricus, quem primus ego Etruscorum, mandante summo & Clarissimo viro, Petro Francisco Riccio, Academiæ Pisanæ Præside, Academiâ Pisanâ frequentissimâ audiente & plaudente, publico Academiæ ejusdem nomine, in magno doctissimorum hominum, civiumque Pisanorum cœtu, IV. Kalendas Octobres, anno M.DCCXLV ex amplissimo & ornatissimo Academiæ loco habui de laudibus Impe-

Imperatoris Cæsaris Francisci I. Pii, Felicis, Augusti, cùm, accepto optatissimo nuncio, ritè eum comitiis Germanicis creatum esse Imperatorem Romanum, non Pisana modò Academia; sed universa etiam civitas Pisana, duce atque auctore, Petro Hieronymo Inghiramio, Equite nobilissimo atque splendidissimo, urbi Pisanæ Præfecto, lætitiis omnibus incederet, & publicis votis atque supplicationibus gratias & gratulationes suas testaretur. Verùm hic Panegyricus majoris est operis & alterius loci. Nunc in his Orationibus, quas vides, edendis mos mihi gerendus fuit nostrorum hominum consuetudini, simul & consulendum auditoribus meis, qui magno earum desiderio tenebantur. Harum nonnullæ lucem viderant Pisis. Octo etiam postea de his ipsis Orationibus prodierunt Romæ anno M.DCCXLII, quas ibi ego tunc præsens beatissimo Pontifici Romano Benedicto XIV. viro sanctissimo atque doctissimo, consecravi: uno nimirum post anno, quàm Eustathium meum in Dionysium Periegetam Francisco III. Lotharingo, Magno Etruriæ Duci, dedicaveram. Aliæ illis postea Orationes meæ additæ; eæque seorsum, partim a me, partim ab amatoribus meis, officiosis in me hominibus, divulgatæ. Singulas quum vidissem aliquo hominum favore exceptas, easque a me auditores frequentes mei,

exem-

exemplaribus jam distractis, studiosè expeterent ac requirerent, rem iis gratam ac fortasse perutilem facturum me credidi, si in unum eas simul volumen, ex editione præsertim Pisanâ, referrem, iisdemque Maximi Pontificis auspiciis, cui octo illas primùm obtuleram, in manus hominum emitterem. Nihil hîc mihi ad ostentationem. Prodesse volui juventuti Academiæ Pisanæ. Satis me qualicunque huic meo Oratoris muneri fecisse putavero, si adolescentes, eloquentiæ variæque eruditionis perstudiosi, fructum ex his orationibus meis aliquem ceperint. Vale, mi Lector, & fave. Pisis a. d. XV. Kalend. Maji, anno M.DCCXLVI.

ORA-

ORATIONUM
HOC VOLUMINE CONTENTARUM
ELENCHUS.

ORATIO PRIMA.

ORATIO SECUNDA.

ORATIO TERTIA.

ORATIO QUARTA.

ORATIO QUINTA.

ORATIO SEXTA.

ORA-

ORATIO SEPTIMA.

ORATIO OCTAVA,

ORATIO NONA.

ORATIO DECIMA.

ORATIO UNDECIMA.

ORATIO DUODECIMA.

ACCEDIT

PETRO . FRANCISCO . RICCIO
EQUITI . PRIORI . PATRICIO . ET . SENATORI
FLORENTINO
VIRO . CLARISSIMO . ATQUE . AMPLISSIMO
ET . NOBILITATE . ET . JURISPRUDENTIA
ET . CONJUNCTIS . UTRIUSQUE
PALLADIS
ARMATAE . ET . LITTERATAE . STUDIIS
SPECTATISSIMO
ACADEMIAE . PISANAE
ET . ORDINIS . EQUESTRIS . S. STEPHANI
PRAESIDI
PATRONO . OPTIMO . LITTERARUM
ALEXANDER . POLITUS
ORATIONEM . PRIMAM . SUAM
DE . LITTERARUM . GRAECARUM
NECESSITATE
QUAM . DICTAM . A . SESE
AD . ACADEMIAM . PISANAM
ANNO . M.DCCXXXIII.
EI . POSTEA . IN . EUSTATHIO . SUO
IN . HOMERUM
ANNO . M.DCCXXXV.
DE.SE.BENE.MERENTI.PUBLICE.DEDICABAT
NUNC . DENUO . EDITAM
PRO . VETERIBUS . ET . RECENTIBUS
SUIS . ERGA . EUM . OFFICIIS
MAXIMISQUE.EJUS.IN.ACADEMIAM.PISANAM
ATQUE . IN . LITTERARUM . STUDIA
PROMERITIS
HONORIS . GRATIQUE . ANIMI . CAUSSA
L. M. Q. ITERUM . CONSECRAT.

ALEXANDRI POLITI

DE CL. REG. SCHOLARUM PIARUM

ORATIO PRIMA.

De Litterarum Græcarum necessitate.

Tinam tantum mihi ingenii, Auditores ornatissimi, tantum esset eloquentiæ, quantum res ipsa postulat, ut in hoc celeberrimo, atque ad dicendum amplissimo loco, hac litteratorum hominum frequentiâ, hoc lectissimorum atque honestissimorum adolescentium concursu, verba ego facturus de linguæ Græcæ, atque adeo de litterarum Græcarum præstantiâ atque necessitate, parem argumento orationem invenirem! Nanque ipsa quidem argumenti magnitudo atque varietas, quo in argumento maxima sese ingenia sæpius exercuerunt, ipso statim dicendi initio, me ita perturbat ac propemodum obruit, ut, quid ego potissimùm dicam, penitus ignorem, &, quæ aliàs mihi, vel cùm de gravissimis rebus disputarem, nunquam defuit, oratio hîc me mea deficere prorsus videatur.

Quid enim linguâ Græcâ ad omnem eruditionem accommodatius, quæ janua quædam est ad omnes disciplinas? Quid Græcis litteris uberius, atque copiosius? quid ad omnem doctrinam magis necessarium? quibus omnes doctrinæ uberrimè continentur. Nolite enim errare, adolescentes, qui huc Pisas, ad hoc domicilium, ad hanc sedem sapientiæ, studio & ardore quodam animi incredibili, sapientiæ ipsius addiscendæ caussâ, quàm frequentissimi convenistis. Nolite, inquam, existimare, cùm de linguâ Græcâ agitur, leve quidquam agi, quod ad sapientiam parùm pertineat. Agitur in linguæ Græcæ negotio summa universæ doctrinæ, agitur orbis omnium disciplinarum, ipsa agitur sapientia, cujus summum certè apicem sine Græcæ linguæ cognitione attingere nunquam possitis. Quare, sive vos Poëticæ atque Oratoriæ studia delectant, sive tenet, quæ rerum humanarum sapientia est, Philosophia, sive eruditus pulvis ac reliquæ Mathematicorum disciplinæ invitant, sive Medicorum præcepta alliciunt, sive Jurisprudentia, sive antiquitatis cognitio, sive rerum divinarum scientia, quam Theologiam vocamus, oblectat, quancunque tandem sapientiæ partem sectemini, tum humanæ, tum etiam divinæ, illud apud vos statuite, ad perfectam atque exquisitam harum omnium rerum notitiam, linguam Græcam non perutilem modò esse, verùm etiam pernecessariam. Volo enim, vobis sit penitus persuasum, quod oratione meâ breviter ostendam, neminem quenquam sine Græcis litteris fieri posse perfectum, ac consummatum in doctrinis, hoc est, summe perfecteque doctum atque eruditum. Unde facilè intelligatis, quò majori vos studio ad sapientiam nitimini, eò magis vobis esse in Græcas litteras incumbendum.

Ne-

Neque vero, Auditores, Græcæ linguæ ad omnes doctrinas perfecte acquirendas necessitatem opus est altiùs repetere ex ipsâ ejusdem linguæ præstantiâ, & vi prorsus ejus admirabili ad res quaslibet atque naturas, animique nostri omnes omnino notiones, quæ infinitæ propemodum sunt, omnesque variæ, perfectissimè exprimendas. Quam quidem vim tantam esse volunt, ut sapientissimus Plato maximam partem sapientiæ in vocabulis Græcis interpretandis, eorumque originc indagandâ in Cratylo suo posuerit; eaque ipsa vocabula viri doctissimi proprietate quadam suâ res, quas significant, meliùs repræsentare affirmaverint, quàm si res oculis subjicerentur. Nam si vellemus quidem Græcæ linguæ laudes vel leviter attingere, & quæ de Græcæ linguæ dignitate sunt ab aliis magnifice atque ambitiose jactata, in medium proferre, longiùs sane excurreret oratio mea, quàm coarctatio hæc & angustiæ temporis patiantur. At enim, quò lingua Græca ceteris aliis linguis excellentior est, atque præstantior, eò etiam magis, quàm aliæ linguæ, est eadem necessaria. Nisi si fortè, quia alia est vocabulorum, quæ significant, alia rerum, quæ significantur, scientia, linguam quoque Latinam ad bonas litteras, atque ad majorum rerum doctrinas parùm necessariam judicemus. Nihil est enim Poëticæ, nihil Oratoriæ, nihil Dialecticæ artis, nihil Physicæ, nihil Geometriæ, Mathematicarumque disciplinarum, nihil Theologiæ, nihil denique reliquarum omnium artium, atque doctrinarum, quod a nostris hominibus non sit Etruscis libris traditum, atque eleganter sermone patrio explicatum. Et tamen quòd hæc ista maximam partem e Latinis sunt fontibus hausta, nemo ferè est, quin fatea-

tea-

teatur, eum, qui Latinè nesciat, tametsi Etruscè omnia didicerit, posse quidem doctum esse, bonisque artibus eruditum; perfectum tamen & consummatum in doctrinis esse non posse. Quod si Latina lingua adeo est ad summam doctrinam necessaria, ut sine eâ semidoctorum tantùm numero quis habeatur; quid tandem censendum de Græca, quæ ad perfectam Latinæ linguæ cognitionem summopere est necessaria? Non equidem hîc ego detractum quidquam velim linguæ Latinæ, cui tantam aliquando verborum copiam sermonisque ubertatem asserebam, ut eam Græcæ penè exæquarem. Sed dico id, quod maximâ doctissimorum hominum consensione receptum comprobatumque est, quidquid est hujus linguæ Latinæ, sine Græcis litteris a nemine quoquam sciri posse, certe quidem perfectè atque accuratè. Quod ni ita esset, quid tandem in caussâ esse existimaremus, quamobrem Quinctilianus puerum a Græco sermone mallet incipere, & doctissimi quique viri unam linguam cum alterâ conjungendam præciperent? Scio, illam etiam caussam afferri, quia disciplinæ nostræ a Græcis fluxerunt. Sed hæc etiam caussa ostendit, perfectam Latinæ linguæ scientiam a Græcâ prorsus linguâ pendere. Et profecto quid est in Latinis, quod germanè Græcum non sit, aut Græcam certè originem non redoleat? Græca sunt Latinæ linguæ vocabula, Græca Latinæ orationis structura, Græca Grammaticæ Latinæ præcepta. Nomina ipsa, quibus tum Grammaticen, tum reliquas fere omnes disciplinas appellamus, sunt Græca: neque ipsas tantùm disciplinas; sed & res quaslibet omnium disciplinarum, Græcè nominamus. Poëticam aut Rhetoricam si explicamus, si de Dialecticâ disserimus, si Physicen, si Ethicen,

cen, ſi Politicen docemus; ſi Medica, ſi Mathematica, ſi Theologica tractamus, quacunque de re, aut arte diſputemus, Græcis ubique vocabulis utamur, opus eſt, quæ trito jam uſu longâque conſuetudine, pro noſtris, hoc eſt, pro Latinis ducuntur. Jam verò ſi noſmet ipſi ad ſcribenda carmina conferimus, tota hæc metrica ratio eſt Græcorum, neque ad ſummorum Poëtarum laudem adſpirare nobis licet, niſi, ſummi Latinorum Poëtæ Virgilii exemplo, Poëtas nobis Græcos imitandos, &, quantum poſſumus, exprimendos propoſuerimus. Operam ſi damus eloquentiæ, ad Græcos oratores unicè æmulandos dux nobis & auctor, pater ipſe Romanæ eloquentiæ, M. Tullius, qui ſeſe totum ad Græcorum, atque in primis Demoſthenis, exemplum conformavit atque effinxit. Qua de cauſsâ non immeritò viſa eſt Quinctiliano diſcipula Græcæ, facundia Latina. Dialecticæ ſi ſtudemus, quæ ſcientia eſt diſſerendi, regulas omnes hujus artis, totamque inveniendi & dijudicandi rationem ut perfectè recteque teneamus, opus nobis eſt Græcis magiſtris, atque in primis Ariſtotele. Quæ enim de hac arte ſubtiliùs diſputant Latini, omnia ſunt ii a Græcis Ariſtotelis interpretibus commode atque opportune mutuati. Locus hic admonet, Auditores, ut, quod vulgo diſcrimen eſſe ſtatuunt inter hominem, Dialecticæ artis penitus rudem, & eum, qui totam Dialecticam ex regulis ejus artis accurate diligenterque didicerit, id ego diſcriminis inter homines ponam, peritum alterum linguæ Græcæ, alterum ejuſdem planè linguæ ignarum atque imperitum. Homo enim bono ſanoque judicio, ingenioque perſpicaci præditus, ſed Dialecticæ expers, ſcit ille quidem multa

natu-

naturali acumine mentis suæ: neque ille tamen est perfectè sciens, quia nescit se scire; quia nimirum rationem illam scientiæ ignorat, quæ ex certâ atque evidenti ratiocinatione colligitur. Ita & homo Latinè doctus, sed indoctus Græcè, scit ipse etiam multa, quæ de Dialecticâ, ac Philosophiâ, reliquisque omnibus disciplinis, Latinis sunt litteris copiose sciteque consignata; sed tamen scientiâ caret, perfectâ illâ atque exquisitâ, qua sciat se scire: quia nimirum vim minime intelligit eorum verborum, quæ majoribus quibusque doctrinis explicandis assignata sunt a Græcis, religioseque retenta a Latinis. Quid dico verborum? ne sententiarum quidem vim percipit, quæ reconditiores quasdam Græcorum doctrinas continent, neque eas tamen doctrinas satis patefaciunt, cùm redduntur Latine. Age verò, reliquæ etiam disciplinæ, ad quas quendam veluti aditum aperire videtur Dialectica, quàm aptè ex Græcis litteris pendent, & cum iis connectuntur! quàm Græca est tota earum doctrina, nec nisi Græcè scientibus nota atque manifesta! Sententia fuit olim Ælii Stilonis de nostro Plauto, Varroni valde celebrata, Musas Plautino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent. Tanta in Comico illo Latine loquendi concinnitas atque elegantia. Quantò illud melius ac certius, Musas Græco sermone usuras fuisse, si disciplinas docere homines vellent! Nam quod est a doctis viris egregiè animadversum, Plautinum si sermonem Musæ adhiberent, meretricio eæ plebeioque more loquerentur. At si Musæ Græco sermone in liberalibus artibus tradendis usæ fuissent, sermone certe usæ fuissent maxime omnium ad sapientiam apposito atque accommodato. Quid autem

tem dico, Græce Musas locuturas fuisse, si liberalibus artibus, universisque doctrinis erudire homines vellent? Non ne enim & locutæ sunt Græcè, & nunc etiam Græcè loquuntur? Sunt enim Musæ, artes ipsæ liberales, ex Memoriâ & Jove, hoc est, intelligentiâ, procreatæ; ideoque novem numero esse dicuntur, quòd novem potissimum artibus liberalibus universa doctrina atque eruditio est comprehensa. Atqui artes omnes liberales loquuntur Græce, itaque loquuntur, ut non nisi Græco sermone tota earum doctrina bene perfecteque explicari posse videatur. Mathematicæ disciplinæ quid loquuntur, aut loqui etiam possunt, nisi Græce? quas scriptis suis mirum quantum illustraverint Euclides, Apollonius Pergæus, Archimedes, Pappus Alexandrinus, Theon Smyrnæus, Theon Alexandrinus, Proclus, Eutocius Ascalonita, Theodosius Tripolita, Serenus Antissensis, Ptolemæus. Philosophia, quæque partes ejus numerantur, Physice, Ethice, Politice, quid loquuntur, nisi Græce? ubi choros veluti ducunt Philosophorum maximi atque sapientissimi, Plato atque Aristoteles. Sed præsertim in Physicâ, in summâ illâ atque incredibili naturæ varietate, quàm longe, & quàm late Græcus semet sermo effert, ac veluti exultat! ubi naturæ auctor mundique opifex Deus sese in primis contemplandum objicit, ubi de naturæ caussis, de cælo, de elementis philosophamur, ubi animalium, plantarum, lapidum, metallorum, mundi denique universi historiam, ad singulas rerum omnium caussas exponendas, non minùs varie, quàm copiose, summâque cum animi nostri voluptate, contexinus. Horum omnium notitiam quàm necesse sit e Græcis auctoribus petere, exemplo satis

ſuo palam fecit C. Plinius, is, qui non e Latinis modo ſcriptoribus; ſed etiam maxime e Græcis, ex quibus illi ipſi Latini doctrinas ſuas maximam partem hauſerant, naturalem hiſtoriam ſuam adornavit. O Plinianæ illius hiſtoriæ admirabilem non minùs, quàm ſit naturæ ipſius, varietatem! Quali quantoque nos Latini theſauro caruiſſemus, ſi Græcæ Philoſophiæ opes nobiſcum Plinius in illo libro non communicaſſet! Quid enim unquam in naturæ theſauris latet, quod de Græcorum theſauris Plinius in Latinorum uſum non deprompſerit? Ferunt, hiſtoriam Animalium Ariſtotelicam maximo olim in pretio, permagnâque in admiratione fuiſſe, quam ut Ariſtoteles, ſummo vir ingenio ſummâque diligentiâ, certius atque exploratius conſcriberet, aliquot hominum millibus uſus eſt, qua venatorum, qua aucupum, qua piſcatorum, aliorumque omnis generis, per quos de animalis cujuſque naturâ certior fieret. Quanto porro admirabilior Hiſtoria illa Naturalis Plinii, qua non quinquaginta modo Ariſtotelis de animalibus volumina in arctum, ut ipſe ait, collegit; ſed etiam rerum in primis dignarum viginti millia, & totam naturæ univerſitatem, quantacunque ea eſt, ex ſcriptoribus centum, iiſque præclaris, atque exquiſitis, atque ex duobus ferme voluminum millibus, in ſuas veluti claſſes, pulcherrimo ordine digeſſit atque diſpoſuit! Et tamen tota illa Naturalis hiſtoria ſine eruditione Græcâ perfecte intelligi non poteſt. Adde, quæ de Græcis habet Plinius, non omnia eum feliciter, neque exacte reddidiſſe: aliqua etiam eum ne intellexiſſe quidem. Adde loca, eaque non pauca, in quibus a vero penitus aberravit. In his igitur tute etiam ſimul erres, opor-

oportet, nisi ad veram Græcorum scriptorum sententiam pervidendam lumen tibi Græcæ eruditionis præfulgeat. At in Medicis præceptis, ubi salus nostra ac vita agitur, aliquid offendere quàm grave est, quàm periculosum! Unde etiam facilè colligas, quàm sint Græcæ litteræ ad rem medicam necessariæ. Magnus profectò Philosophus Plinius: sed & idem magnus medicus. Qui enim Plinio obtrectant, eos sane ne audiendos quidem putaverim. Bono ille publico natus, non satis habuit opes omnes naturæ de Græcorum scriniis proferre, nisi etiam optimis medicinæ præceptis corporum salubritati vitæque nostræ consuleret. At enim, dum medicorum aliquando errata Plinius coarguit, quàm graviter & ipse aliquando decipitur atque errat! Quos quidem ejus errores, nisi ex Græcis scriptoribus, frustra nos emendaturos speremus: præsertim quum idem ipse Plinius disertè testetur, neminem antea Latino sermone ea, quæ ipse affert, morborum remedia perscripsisse. Unde evidenter appareat, illa eum omnia e Græcorum fere scriptis corrasisse. Sic omnia ferè e Græcis, quicunque olim alii, seu ante, seu post Plinium, Latinis litteris rem medicam tradiderunt, Scribonius Largus, Corn. Celsus, Isagoges vetus scriptor qui vulgo dicitur Soranus, Cælius Aurelianus, Q. Serenus, Theodorus Priscianus: ex quibus Corn. Celsus, quanvis, Quinctiliano teste, mediocri vir ingenio fuerit; tamen in legendis Medicis Græcis, maximeque Hippocrate, adeo profecit, ut aut Hippocratis fidus interpres, aut Hippocrates ipse Latinus esse videatur. Quare ita isti omnes legendi, ut, ad perfectam rerum medicarum intelligentiam, Græcos, atque in primis omnis medicinæ parentem

Hippocratem, identidem consulamus. Nam si nostrorum nonnulli Latinos potissimùm medicinæ scriptores sunt postea secuti, ut de sese candide ingenueque profitetur Marcellus Burdigalensis; tamen, quum ii, quos secuti sunt, ex Græcis profecerint, fit, ut perfecta omnis medicinæ cognitio sit ex Græcis tandem repetenda. Quid ego jam dicam de jurisprudentiâ? Non est quidem nostrorum temporum, quod, florentibus Romanis rebus, vel in ipsâ urbe Româ aliquando in usu & consuetudine fuit, ut jurisprudentes Græcè de jure responsitarent. Sed, quando jam omnia fœdissimè barbaries inquinavit, & Romanarum fere consuetudinum oblitterata est memoria, nego, sine Græcarum litterarum scientiâ rectam sæpe haberi posse scientiam legum Romanarum; nego, vobis, perstudiosi juris civilis adolescentes, perspectum plane esse posse, quod vel in Codice Justinianeo, vel in Constitutionibus Novellis, vel in venerabili ac sacrosancto Pandectarum volumine, atque adeo in Institutionibus ipsis Juris civilis, paullò interius magisque reconditum continetur. Quod enim in illo sapientiæ prudentiæque Romanæ thesauro inclusum est atque abditum, nobis quidem certe, qui ab illis temporibus, moribusque & ritibus tam longè absumus, apertum nunquam patensque fuisset, nisi illud Græci fusiùs distinctiùsque explicassent. Neque enim tunc Romanis ea, quæ vulgò notissima, ac tritissima erant, opus erat fusiùs exponi aut clarius. Inde ab illâ Romanarum legum ac sententiarum obscuritate tot illæ Græcæ in Florentino Pandectarum codice explicationes legum, inde Institutiones civiles a Theophilo Græce interpretatæ, inde ab eruditione Græcâ tanta

tanta Romanis legibus lux allata. An ne igitur existimabimus, melius illa homines barbaros, & sæpe ridiculos, quàm Græcos, esse interpretatos? At enim barbaræ illæ & ridiculæ interpretationes per se satis declarant, quàm parum sit iis fidendum: quum præsertim barbari illi homines, ubi Græcis verbis Romanæ leges contexuntur, aut certè adsperguntur, suam Græci sermonis ignorationem ingenue, ne dicam impudenter, fateantur. Atqui sine Græcis sæpe ignorantur Latina. Et id sane quàm etiam interdum periculosè! quum sæpius fortunarum, aliquando etiam capitis periculum in non bene perceptis legum verbis agatur. Ex jure autem civili aptum est canonicum, & cum eo connexum: ut proinde jus canonicum non minus, quàm civile, linguæ Græcæ scientiam, ad perfectam Canonum, tum Græcorum, tum etiam Latinorum, intelligentiam, desideret ac requirat. Video nos jam, ceteris breviter percursis disciplinis, ad reliquarum omnium disciplinarum principem ac magistram, ad Theologiam nimirum, quæ prima est princepsque sapientia, veluti gradatim pervenisse. Hìc ego valde vereor, Auditores, ne, dum Græcas litteras ad divinarum rerum scientiam perfectè comparandam summopere necessarias demonstro, sese oratio mea ambitiosius jactare, & plus nimio efferre velle videatur. Ubi enim liberius aut certe libentius, excurrat atque expatietur, quam eo in campo, in quo sum ego tot annos Florentiæ atque alibi, nec sine aliquo fortasse auditorum meorum fructu, exercitatus? Quorsum autem his omnibus, qui sacras litteras profiterentur, lingua Græca non minùs, quàm Latina, a sanctissimis sapientissimisque Patri-

tribus commendata fuit, nisi quia Græca non minùs quàm Latina, est ad exactam atque exquisitam sacrarum litterarum notitiam necessaria? Fateor quidem libentissime, quod non nisi impudentissime negari potest, multos fuisse, & esse præstantes Theologos, qui, tametsi linguæ Græcæ subsidio destituti; tamen, ob excellentem Theologiæ scientiam, miris singularibusque laudibus celebrantur. Sed, ut illi multò sane doctiores excellentioresque fuissent, si Græca cum Latinis conjunxissent; sic etiam dico, posse quidem unum aliquem sine Græcæ linguæ scientiâ bonum esse Theologum; talem tamen Theologum, qualem nos quærimus, perfectum nimirum omnibusque numeris absolutum, esse eum non posse. Officium perfecti Theologi est, Christianos Patres, qui veritatem nobis divinam veluti per manus tradiderunt, mente suâ comprehendere. An ille mihi Patres comprehenderit, qui majorum gentium Patres Græcos, Gregorios tres, Athanasium, Basilium, Johannes, Chrysostomum & Damascenum, Cyrillum, Epiphanium, ne legere quidem possit, nedum ipse per sese intelligere? Officium perfecti Theologi est, verba ipsa sacrosanctorum Canonum, quibus capita quælibet Religionis Christianæ sunt a Latinis Græcisque Patribus in solemnibus conventibus certò definita atque explicata, discernere atque dijudicare. An ille mihi Græcorum canonum verba dijudicaverit, qui non nisi Latinam, qualiscunque ea est, eorumdem verborum interpretationem percipiat? Officium denique perfecti Theologi est, singula Dei verba, quæ in sacrosanctos Canonicosque libros divinitus relata sunt, accuratè investigare, atque ex recepto probatoque Christianorum
sen-

ſenſu, diligenter exponere. An ille mihi divina Fœderis Novi verba, quæ certè quidem ſunt Græca, accuratè expoſuerit, qui ne intelligere quidem ea poſſit, niſi per interpretem Latinum? Nam ut interpretis hujus Latini editio vulgata maximam apud nos auctoritatem obtineat, eamque ex veteri conſuetudine, atque ex Patrum Tridentinorum decreto, pro authenticâ habere debeamus; tamen nonnulla ſunt ibi ambiguè dicta, nonnulla ſubobſcurè, in quibus ſit nobis omnino ad codices Græcos confugiendum, ut perfectam atque accuratam ſingulorum Dei verborum intelligentiam ipſi per nos pro viribus aſſequamur. Adde cognitionem ſacræ antiquitatis, totiuſque Chriſtianæ hiſtoriæ, quæ perfecto conſummatoque Theologo ad omnem doctrinam atque eruditionem valde eſt neceſſaria. Quàm turpiter docti & eruditi homines ex ignoratione linguæ Græcæ in ſacrâ aliquando hiſtoriâ errarunt! Invitus, fateor, partem hanc attingo orationis meæ, quæ de magnorum hominum clariſſimorumque virorum laudibus nonnihil detrahere poſſe videatur. Sed, quando argumenti huc me neceſſitas impulit, ac ferè nolentem coëgit, date mihi veniam, Auditores, ſi exemplum vobis affero, meo quidem judicio, maximè omnium memorabile. Siquis favet, aut unquam favit Cæſari Baronio, ut favere omnes maximè debent, qui ſacræ hiſtoriæ ſtudio ducuntur, is ſum ego, Auditores. Atque ut omnes intelligant, me Cæſari Baronio tantum laudis dare, quantum alteri cuiquam vel clariſſimorum virorum poſt renatas litteras, in ſacrâ certe hiſtoriâ, dandum unquam cenſuerim; dico, ſive operis magnitudinem, ac difficultatem, ſive hominis diligentiam, fidem,
eru-

eruditionem, judicium, attendas, majora eſſe Baronii in Chriſtianam hiſtoriam merita, quàm ut a quoquam æquari laudibus poſſint; neminem alterum æquè ac Baronium, oblivionis atque errorum tenebras, temporum ac rerum poſt Chriſtum geſtarum continuâ ſerie in conſpectu poſitâ, ex ſacræ antiquitatis memoriâ diſpuliſſe; plus uni nos Baronio, quàm ceteris ſimul omnibus, qui ab hinc ducentis & ampliùs annis res noſtræ Religionis ſacroſque ritus ſcriptis ſuis illuſtrarunt, debere. Satis opinor Baronium a me eſſe laudatum, itaque laudatum, ut nemo fortaſſe alter majores amplioreſque laudes Annalium Chriſtianorum parenti, ſacræque hiſtoriæ conditori, unquam impertiverit. Atque is tamen, vir talis, ac tantus, quòd Græcè parum ſciebat, in re oppidò graviſſimâ, quippe quæ ad Sanctorum in primis virorum cultum ac venerationem intimè pertineret, erraverat quàm graviſſimè. Siquidem Xynoridis cujuſdam Martyris nomen in Faſtis ipſe Romanis probaverat, tanquam videlicet ex Johanne Chryſoſtomo: quum tamen Chryſoſtomus Ξυνωρίδα, non Martyrem nominet ullam feminam; ſed par nobiliſſimum dicat illuſtrium ac præclarorum Martyrum, Juventini & Maximini. Itaque ea vox ξυνωρὶς a Græcis, atque etiam ab Hieronymo, cujus maximè auctoritate abutebatur Baronius, ad Græcorum exemplum, accipitur. Correxit quidem poſtea Baronius errorem ſuum. Quod perſpicuè apparet ex ſecundis ejus curis in Faſtos Romanos, ex quibus ſuæ illius Xynoridis memoriam penitus delevit. Sed vos inde clariſſimè perſpicitis, quàm ſint Græcæ litteræ non ad profanas modò; verùm etiam ad ſacras hiſtorias, atque ad omnem tum humana-
rum

rum, tum etiam divinarum rerum eruditionem necessariæ. Restat, Auditores, ut iis breviter occurram, qui ad res omnes Græcorum pernoscendas satis præsidii atque adjumenti collocant in interpretationibus Latinis. Quibus sanè imperitis hominibus ita ego occurrendum censeo, ut non proinde, id quod faciunt nonnulli, elevari quadantenus atque imminui velim Latinorum interpretum fidem atque auctoritatem. Est etiam nonnemo, qui genus hoc interpretum Latinorum in contemptum adducere minimè vereatur: quasi scilicet qui ad Græcos Latinè interpretandos operam suam atque industriam conferunt, homines sint ii tenuiori litteraturâ, qui, quum ex scriptis suis nomen in doctis atque eruditis habere nequeant, ex alienis scriptis interpretandis atque illustrandis nominis sibi celebritatem quærant. Ego contra sic sentio, ut Græcorum interpretandorum munus difficillimum est, ita viros longè doctissimos atque eruditissimos eos fuisse, qui bonos Græcos scriptores bene Latinè sint interpretati, atque illustraverint: qui quum ipsi potuissent boni scriptoris, oratorisque & poëtæ partes omnes explere, majorem tamen publicæ utilitatis, quàm laudis suæ, rationem habendam esse judicarunt. Quippe homines aliis, & non sibi tantùm, nati, labores doctrinasque omnes suas eò referendas esse duxerunt, ut hominibus prodessent. Non magis autem sese illi nobis profuturos speràrunt, quàm si veteres illos Græcos, quos, tanquam homines sapientissimos, & de humano genere optimè meritos, tota semper antiquitas coluit atque celebravit, Græcos, inquam, illos, a quibus ad Latinos omnis doctrina, universaque eruditio manavit, nobis

legendos traderent, Latinè a ſeſe interpretatos. Neque enim litteratis hominibus, quibus litteræ ad omnem modeſtiam moderationemque animi præluxerunt, nominis ſui celebritas propoſita eſſe debuit, ſed communis liberaliſsimorum ſtudiorum, ſtudioſorumque hominum utilitas. Abſit igitur, longiſſimè abſit, Auditores, ut quod docti viri publici boni cauſsâ fecerunt, ut Græcos ſcriptores, Latinè a ſe verſos, nobiſcum communicarent, id nos iniquè in malam partem accipiamus, perinde quaſi, quum non poſſent ipſi a ſuis, voluerint illi ab alienis ſcriptis inclareſcere. Immo verò illud certò nobis penituſque perſuadeamus, non potuiſſe illos Græcorum ſcripta tam bene ac laudabiliter interpretari, niſi ſummâ iidem eruditione, ſummâque doctrinâ fuiſſent, gratiaſque iis agamus, quòd e fontibus Græcis rivos uberrimos omnium doctrinarum ad Latinos deduxerint. Nam quòd aliqui, quos ne interpretes quidem dici velim, utriuſque linguæ parùm periti, illotis, ut ajunt, manibus, ad Græcos fontes aperiendos acceſſerint, unde lutulentæ ad nos ſpurcæque aquæ ſunt derivatæ; non certè quidem propter horum iſtorum inſcitiam, atque negligentiam, detrahendum eſt univerſo generi interpretum Latinorum. Odyſſeam Latinè tranſtulit Livius Andronicus. Euhemerum, qui hiſtoriam de diis ſcripſerat, Latinum fecit Ennius. Platonis Protagoram & Timæum, itemque Aratum, & Xenophontis Oeconomica, Demoſthenisque & Aeſchinis adverſarias orationes M. Tullius Latinè eſt interpretatus. Quid antiqua exempla commemoro? quando clariſſima omnium ſunt & teſtatiſſima recentiora. Quotuſquiſque enim eſt doctiſſimorum atque eruditiſſimorum viro-

rum

rum a trecentis ferè annis, ideſt, poſt litteras reſtitutas, qui non in Græcis Latinè interpretandis operam potiſſimùm ſuam poſuerit, atque inde non ſit ſummam ipſe doctrinæ atque eruditionis laudem conſecutus? Itaque, quantum alii ad Græcæ linguæ præſtantiam ſimul ac neceſſitatem extollendam Latinis interpretibus detraxerunt, tantum ego iis laudis, ad ejuſdem linguæ præſtantiam ac neceſſitatem augendam, impertiam. Nam ut ſummi illi viri in omni doctrinarum genere fuerint, ut artes liberales, diſciplinaſque univerſas, pro ſummorum Criticorum officio, egregiè calluerint, ut, propter eximiam utriuſque linguæ peritiam, maximâ illi facultate ad Græcos ſcriptores enarrandos atque emendandos excelluerint; tamen Græcæ linguæ tanta eſt vis atque dignitas, tanta copia atque varietas, ut nec Tullius, nec quicunque alii ſummo ingenio viri, quæ dicta ſunt a Græcis, omnia Latinis vocibus perfectè ſemper expreſſerint, neque verò exprimere aliquando potuerint. Unde, diſciplinarum atque artium liberalium percupidi, perſtudioſique adoleſcentes, tandem aliquando intelligatis, meliùs omnino vos Græca eſſe percepturos, ſi Græca ipſi per vos legeritis. Quod quidem ſatis ſuperque eſſe arbitror ad id, quod ab initio demonſtrandum ſuſceperam, ſine Græcarum litterarum adjumento nullo modo fieri poſſe eum, quem in unoquoque veſtrum, optimi Adoleſcentes, optamus ac quærimus, perfectè doctum, atque omnium omnino diſciplinarum ſummè atque exquiſitè ſcientem. Nec enim ſperandum, quæ a Græcis de bonis artibus ac diſciplinis ſunt graviſſimè ac ſapientiſſimè conſcripta, ea vos omnia perfectè per Latinos quoſcunque interpretes eſ-

ſe intellecturos. O Græcæ igitur linguæ præſtantiam! O beatam Græcæ linguæ ad omne genus eruditionis atque ad omnes diſciplinas perfectè acquirendas neceſſitatem! Atque unde putatis, bonas litteras, artes omnes liberales, optimas omnes diſciplinas tandiu ſquallore ac ſitu obſitas, jacuiſſe, niſi ex neglecto ſtudio litterarum Græcarum? unde bonas litteras erectas ac reſtitutas revixiſſe, atque refloruiſſe, niſi ex recreatis litteris Græcis, poſteaquam nimirum Coſmus ille Medices ſenior, ejuſque nepos Laurentius, afflictas tot jam ſæcula Græcas litteras, ac propemodum intermortuas exſuſcitarunt atque refecerunt? Quare, quòd in nobiliſſimo hoc ac florentiſſimo Gymnaſio, præ ceteris aliis Italiæ totius Academiis, bonæ omnes artes tantopere vigeant, atque effloreſcant, quòd Piſæ, veluti alteræ Athenæ, propriâ quadam præcipuâque appellatione, doctæ vocitentur, quòd curſus facilis hic vobis, atque expeditus futurus ſit, Adoleſcentes, ad ſapientiam atque ad univerſas doctrinas, debere vos beneficium hoc ſcitote litteris Græcis, ex quibus magiſtri veſtri uberrimos doctrinarum omnium fructus ad eruditionem veſtram retulerunt. Eorum ego vobis clariſſima exempla propono, eos vos imitamini, ut, quemadmodum illi, Græcarum litterarum ſubſidio, ſummi ac perfecti in circuitu, & quaſi orbe diſciplinarum evaſerunt, ita & vobis Græcas litteras ad ſummam rerum omnium ſcientiam perneceſſarias exiſtimetis.

GASPARI . CERATO
PATRICIO . PARMENSI
COMITI . EQUITI . PRIORI . ET . EQUESTRIS
ORDINIS . S. STEPHANI
PRAESULI
ATHENAEI . PISANI . PROVISORI
ATQUE . MODERATORI
VIRO . MAXIMI . EXEMPLI
ET . DE . ACADEMIA . PISANA
OMNIBUSQUE. DOCTRINIS . OPTIME . MERITO
ALEXANDER . POLITUS
ORATIONEM . SECUNDAM . SUAM
DE . LIBERALIUM . OMNIUM . ARTIUM
AC
DOCTRINARUM . AD . ELOQUENTIAM
NECESSITATE
QUAM . DICTAM . A . SESE
AD . ACADEMIAM . PISANAM
EI . POSTEA . IN . EUSTATHIO . SUO
IN . HOMERUM
ANNO . MDCCXXXV.
HONORIS . ET . MEMORIAE . CAUSSA
DEDICABAT
NUNC . DENUO . PUBLICI . JURIS . FACTAM
PRO . SUA
ERGA . EUM . OBSERVANTIA
SINGULARIQUE . EJUS
IN . ACADEMICIS . STUDIIS
PROMOVENDIS . VIGILANTIA
AD . ACADEMIAE . PISANAE . GLORIAM
ITERUM . CONSECRAT.

ALEXANDRI
POLITI
DE CL. REG. SCHOLARUM PIARUM

ORATIO SECUNDA.

De liberalium omnium artium ac doctrinarum ad eloquentiam necessitate.

Um multa majores noſtri, ad ornanda litterarum ſtudia, eaque in dies augenda, præclarè atque ſapienter inſtituerunt, tum illud, meo quidem judicio, multò omnium præclariſſimè atque ſapientiſſimè, quòd eorundem ipſorum ſtudiorum ſolemni de more inſtaurandorum initium ab excultâ aliquâ & elaboratâ oratione duci quotannis voluerunt. Nam ſi tantam quotidiè experimur vim eſse eloquentiæ, ut, quacunque de re copiosè ornatèque dicamus, auditorum animos, quò volumus, facilè impellamus, unde volumus, deducamus; qualem tandem ac quantam apud honeſtos optimorum adoleſcentium animos vim ejus orationis futuram exiſtimabimus, quæ

ab homine aliquo diserto, neque prorsus inerudito, ex hoc amplissimo loco, tantâ & tam celebri sapientissimorum virorum audientiâ, de re longè omnium maximâ atque pulcherrimâ, de omni nimirum doctrinâ atque sapientiâ, paullò diligentiùs atque accuratiùs habeatur? Hanc qui caussam habendæ hodierno die orationis sibi huc usque ante oculos posuerunt, summâ viri doctrinâ atque eloquentiâ, magnifica inde atque in primis præclara orationibus suis argumenta de præstantiâ atque utilitate litterarum, deque earundem fructu atque utilitate, aliaque talia, sunt disertissimè persecuti, quibus vos potissimùm, præstantissimi adolescentes, vel desides a languore atque ignaviâ revocarent, vel ardentes jam atque erectos ad studium artium atque doctrinarum acriùs cohortarentur. Verùm cum ego, Auditores, ad theatrum hoc amplissimum sapientiæ, virtutumque omnium seminarium oculos paullisper converto, cum sapientiam vestram, Patres amplissimi, summamque rerum omnium doctrinam, attentè mecum reputo, cum præclara ingenia vestra, adolescentes, contemplor, atque intueor, altius quiddam majores illi nostri respexisse mihi videntur, atque animo agitasse, cum in cursu hoc ineundo omnium disciplinarum primas veluti partes, totiusque cursus auspicia oratori atque eloquentiæ concesserunt. Insederat nanque in eorum animis species quædam perfectæ summæque eloquentiæ: quam dum cogitarent, atque, ad incendendos honestissimarum omnium artium amore adolescentes, expressam etiam in aliorum animis vellent, diem hunc celeberrimum, proprium & quasi legitimum ostentandæ eloquentiæ esse debere censuerunt. Nec enim perfecta esse potest

test eloquentia, nisi rerum maximarum scientiam, doctrinasque universas complectatur. Quod ut studiosis eloquentiæ ac litterarum adolescentibus sit penitus persuasum, illud mihi explicandum, quod est a M. Tullio accuratissimè disputatum, summam perfectamque eloquentiam ex omnibus simul doctrinis, omniumque liberalium artium scientiâ coalescere. Argumentum illud quidem sapientiâ vestrâ perquam dignum, Auditores, multòque etiam difficilius, quàm ut a me, qui nullâ sum planè eloquentiâ, commodè pertractetur. Sed, quando ii, qui auctoritate atque imperio plurimùm valent, hanc mihi oratoris personam imposuerunt, sinite me, Auditores ornatissimi, si non pro dignitate, pro viribus certè meis, personam hanc sustinere.

Ac primùm velim, Auditores, vobis ante animum proponatis imaginem illam summæ perfectæque eloquentiæ, cujus qui compos fuerit, sit is summus perfectusque orator. Hîc ego non disputo, utrum tali quisquam existat, aut etiam unquam extiterit eloquentiâ, summâ atque perfectâ: quando in magnâ Romanorum oratorum copiâ Marcus ille Antonius, vir, siquis alius, temporum suorum facilè eloquentissimus, ingenuè apertèque profitebatur, disertos a sese cognitos fuisse nonnullos, eloquentem adhuc neminem. Sed dico, iis omnibus, qui rectis ad eloquentiam studiis contendunt, statuendum esse ante oculos id, quod in eo genere perfectum est atque absolutum, eòque labores conatusque omnes esse dirigendos, atque ad summum illud exemplum, unde cetera expressa sunt, universa esse studia conformanda: quò si minimè perveniant; tamen, quod ajebat Tullius, honestum est, sequentem

D pri-

prima, in secundis tertiisque consistere. Is igitur mihi eloquens, qui de omnibus rebus, quæ in hominum disceptationem veniant, pro rei cujusque naturâ, possit copiosè ornatèque dicere; qui rerum omnium, de quibus potest dicere, scientiam comprehenderit; qui, quæcunque aliarum omnium artium sunt, atque disciplinarum, quæque in reliquis omnibus studiis sunt longè latèque dispersa, ac propemodum infinita, unus omnia complexus fuerit, qui ad hanc tantam rerum maximarum scientiam ornatum etiam cultissimæ atque elegantissimæ orationis adjunxerit; cui rerum copia copiam quoque verborum largissimè suppeditet. Is denique mihi eloquens, qui simul & sapiens; atque ea mihi demum eloquentia, copiosè eloquens sapientia. Atque hæc omnia generatim damus oratori. Quòd si etiam singula, ex quibus constat atque efflorescit eloquentia, enucleatè distinctèque persequimur, non ne omnia & singula ita in oratorem conveniunt, ut, siquid horum fortè desit, perfectus consummatusque orator nullo modo esse possit? Oratoris in primis est, purè atque eleganter, & quando res nobis est cum hominibus Latinis, Latinè loqui. Minimum id certè est in oratore, quod doctrinâ litterisque puerilibus traditum videtur. Sed hoc istud minimum, quod est Latinè loqui, quàm proprium est Oratoris? quàm Oratori præ reliquo hominum genere necessarium! Ceteris hominibus, qui alias artes atque disciplinas profitentur, licet etiam interdum loqui barbarè. Oratori siquid vel imprudenti exciderit minùs Latinum, nemo ei quisquam violatæ Latinitatis veniam dandam putat. Omnes eum unum irrident, exsibilant atque explodunt, perinde quasi ab arte ipse suâ prorsus defece-

fecerit. Et tamen iſtud ipſum, quod minimum eſt in arte oratoriâ, quanti eſt Oratori! quanti nobis æſtimandum! Recognoſcendi Grammatici, legendi Oratores, perdiſcendi Poëtæ, Medici, Juriſconſulti, Hiſtorici, Philoſophi, omnes ad unum Latinæ linguæ auctores dies noctesque pervolutandi, exemplaque inde quotidie repetenda, atque revolvenda, ut benè Orator loquatur Latinè. Quid? Grammatica ipſa Latina quem ſibi a reliquis omnibus diſciplinis apparatum non adſciſcit omnis elegantiæ atque doctrinæ? Audeo dicere, quod mirum fortaſſe alicui videbitur; ſed tamen eſt dicendum, artem ipſam Grammaticam perfectam minimè omnium fore, niſi omnium propemodum maximarum rerum ſcientiam in fines & ipſa ſuos concludat. Quid eſt enim vel in majoribus diſciplinis tam abſtruſum, tam reconditum, tam a vulgari intelligentiâ remotum, quò Grammatica non pervadat, non penetret, non pertineat? Quid in Poëtis tam obſcurum, quod illa non illuſtret? quid in Hiſtoricis tam involutum, quod illa non evolvat? quid in Philoſophis tam difficile, quod illa non expediat? quid in reliquis omnis generis ſcriptoribus tam ignotum atque ambiguum, quod illa non explicet atque interpretetur? Quos autem Poëtas, quos ex omni doctrinarum genere ſcriptores non excutiat Grammaticus, non perlegat, non enarret, non corrigat, non judicet? Hæc verò omnia quî præſtare queat bonus ille & peritus Grammaticus, niſi cognitis perceptiſque rebus omnibus, quas ex omni diſciplinarum genere quomodocunque complexi fuerint, ſive etiam obiter attigerint, tum prorsâ, tum vinctâ numeris oratione, optimi illi & præſtantiſſimi

Latinitatis auctores? quî eorundem judicem atque censorem ille agere, qui non sit ipse etiam omni scientiâ excultus, planèque quinquertio, hoc est, in universo doctrinarum orbe, quàm qui maximè, exercitatus? qualem prorsus apud Græcos fuisse accepimus Eratosthenem. Ut jam Grammatica non exiguis quibusdam, atque angustioribus finibus terminetur; sed fines longè suos ad omnem doctrinam propaget, & per omnes latè disciplinas pervagetur. Magna hæc sunt (quis enim vestrum non fateatur, Auditores?) sine quibus stare jam nequit scientia perfecta linguæ Latinæ. Atque hæc tamen quædam veluti elementa sunt eloquentiæ. Itaque hæc omnia probè teneat, opus est, perfectus orator, ac præterea de his omnibus copiosè dicat, atque ornatè: neque tantùm, quod proprium est Grammatici, verba perdiscat, oportet, omnium disciplinarum; sed & res ipsas omnium disciplinarum oratione augeat atque amplificet. Sententia fuit illa nobilis in primis & præclara Aristotelis, initio Rhetoricorum, eloquentiam quasi ex alterâ parte respondere Dialecticæ. Quam quidem sententiam ita exponit Marcus Tullius, ut dicere velit Aristoteles, hanc, rationem dicendi esse latiorem; illam, loquendi contractiorem. Fuit illa etiam percelebris & pervulgata in eandem sententiam, utriusque artis comparatio, qua princeps ille Stoicorum Zeno ita Rhetoricam cum Dialecticâ contendebat, ut contractæ in pugnum manui Dialecticam, manui explicitæ & dilatatæ similem eloquentiam esse diceret. Tanta est, tamque arcta, atque conjuncta artis unius cum alterâ necessitudo. Qualem igitur, & quantum oratorem futurum putamus, qui sit idem Dialecticâ di-

sci-

ſciplinâ egregiè inſtitutus, qui de propoſitâ qualibet re poſſit in utramque partem copiosè ſimul ac ſubtiliter diſputare, qui cujuſque rei naturam explicare poſſit definiendo, partes dividendo, proprietates judicando atque ratiocinando, qui denique ex ceratinis, aut crocodilinis, ſpinoſiſque quibuſque quæſtionibus ſeſe ipſe expediat, aditumque ſibi ad omnem veritatem atque doctrinam muniat atque patefaciat! Magnus ille profectò orator; ſed nondum tamen ille, quem adhuc quærimus, & oratione, quantùm poſſumus, effingimus, ille, inquam, perfectus omnibuſque eloquentiæ numeris abſolutus. Quàm multa enim alia in oratore, ut vera ſit ejus & plena, & corroborata, & perfecta eloquentia, requiruntur! Quis enim hominum mentes, in quamcunque partem voluerit, impellat? Orator. Quis ab irâ ad lenitatem, ab odio ad miſericordiam revocet? Orator. Quis jura civitatis conſtituat ac moderetur? Orator. Quis populo leges pro univerſæ reipublicæ ſalute ac dignitate aut jubendas aut vetandas perſuadeat? Orator. Quis artes omnes liberales, quæque ad vitam humanam aut tuendam aut ornandam pertinent, oratione illuſtret? Orator. Res quoque olim geſtas, quæque veteri memoriâ continentur, quis nitidè ornatèque commemoret, niſi Orator. Orator Phyſica, Orator Mathematica, Orator medica, Orator civilia, Orator omnia, tum humana, tum etiam divina, omni copiâ & varietate orationis perſequitur. Deum ipſum, quo nihil majus, nihil melius, nihil perfectius, non modò verbis exprimi, ſed ne animo quidem concipi poteſt, pro humani ingenii captu atque imbecillitate, quis verbis meliùs adumbret, aut ſummæ ejus infinitæque majeſtatis, quæ

omnia

omnia ambit ac continet, expreſſiorem dicendo imaginem referat, quàm Orator? O igitur mortalem quendam inter homines Deum Oratorem! o rerum humanarum dominam, o reginam eloquentiam! Et quid porro magis divinum, quàm unum hominem ſcire omnia, quæ ſciri ab homine poſſunt, & quæ in aliis aliarum quaruncunque profeſſionum hominibus maximè enitent genera ſingula doctrinarum, ea ſibi unum illum hominem univerſa vindicare? Niſi ſiquis fortè tantam illam tamque diffuſam, atque, ut ita dicam, luxuriantem eloquentiam circumcidere velit, atque amputare, & Oratorem ex tantâ illâ doctrinæ amplitudine intra forenſes duntaxat cancellos concludere, atque coërcere. Quæ certè fuiſſe videtur opinio nonnullorum Græcorum, atque in primis etiam fortaſſe Carneadis apud Marcum Tullium, excludendum nimirum eſſe oratorem ab omni elegantiâ doctrinæ, rerumque majorum ſcientiâ, ac tantùm in judicia, & conciones detrudendum. Quod ut Græcis illis concederemus, eum nimirum ſtatuendum eſſe oratorem, qui tantummodò in judiciis, aut apud populum, copiosè loqui poſſet; tamen, quod Craſſus ille Tullianus præclarè animadvertebat, huic iſti forenſi Oratori quàm multa eſſent tribuenda! perfecta juris civilis ac legum cognitio, exacta atque accurata humanorum morum notitia, æquitatis ac temperantiæ, reliquarumque omnium virtutum exquiſita ſcientia, patriarum olim conſuetudinum, totiuſque antiquitatis, ſtabilis fideliſque memoria. Dicendum enim huic oratori de jure civili, de religione in Deum, de pietate adversùs parentes, de charitate patriæ, de bello, de pace, de amicitiâ, de officio, de æquitate. Agendum

dum eſt ei de omni virtutum genere, tractandi mores humani, permovendæ in omnes partes hominum voluntates, inculcandæ conſuetudines patriæ, veteris memoriæ exempla recolenda. Hæc omnia forenſi huic oratori ad munus ſuum ritè explendum tribuenda: quæ ſi adſunt, ut debent, omnia, quid tum quæſo locorum Philoſophiæ, quid elegantioris doctrinæ, quid rerum maximarum ignotum ei oratori, minimèque exploratum fore unquam putabimus? Quid ſi præterea ad forenſes ipſas cauſſas nonnulla etiam ex obſcuriori aliquâ diſciplinâ, atque ex reconditis interioribuſque litteris aſſumenda? quod eſt a Craſſo illo Tulliano diligentiſſimè atque accuratiſſimè pertractatum. Non ne forenſi quoque oratori ad ſummam ejus generis eloquentiam maximarum quarumcunque rerum ac diſciplinarum ſcientia neceſſaria? Tete appello, Romanæ eloquentiæ pater, Marce Tulli. Tete, inquam, appello, oratorum omnium, qui ſunt, qui fuerunt, qui etiam erunt, facilè eloquentiſſime. Quis enim te magis, aut etiam meliùs, in forenſibus cauſſis exercitatus? Non ne, cum pro Archiâ illo tuo publico in judicio diceres, disertè liberèque confeſſus es, ſuppetere tibi non potuiſſe, quod quotidie in tantâ varietate rerum diceres, niſi animum tuum doctrinâ excoluiſſes: Ita eſt, Auditores. Non ex uſu tantùm forenſi; ſed & maximè ex doctrinæ atque ex ſapientiæ ſtudiis cenſenda eſt forenſis ipſa oratio: in qua ut orator non omnia ſemper elegantis doctrinæ ornamenta adhibeat; tamen inde ſatis apparet, utrum rudis, an bonarum omnium artium peritus, ad dicendum acceſſerit. Quanquam autem hæc ita ſeſe habent, ut ne forenſis quidem orator perfectus conſummatuſque in ſuo genere eſſe poſſit,

ſit, niſi & idem fuerit omnibus optimis diſciplinis inſtructus ac perpolitus; adeò ne tamen eloquentiæ majeſtatem atque dignitatem minuendam cenſebitis, Auditores, ut eam, tamquam regno ſuo ſpoliatam, in forenſes illas anguſtias, tanquam in aliquod piſtrinum, contrudatis? Quid enim ubique rerum, quid artium, quid cogitationum mentis noſtræ, non ſubjectum ſit orationi? & quâ propoſitâ de re non dicat ars ipſa bene dicendi? Quòd ſi de omnibus omnino rebus poſſumus dicere; cur non etiam de omnibus benè dicere? hoc eſt, & ſcienter, & compoſitè, & ornatè, & copiosè dicere. Hæc eſt autem illa vera, illa perfecta, illa omnibus numeris abſoluta eloquentia: qua qui præditus ſit, eum nos dicimus nullius expertem eſſe ornamenti; ſed omnium rerum magnarum, omniumque artium ingenuarum ſcientiam tenere, atque, ut uno omnia verbo complectamur, compotem eum eſſe ſapientiæ. Quis apud Homerum eloquentior Neſtore? cujus ex linguâ melle dulcior fluebat oratio. Nemo etiam quiſquam apud Homerum Neſtore ſapientior. Neque fruſtra rex ille regum Agamemnon optabat, ut Neſtoris ſimiles decem haberet. Quod ſi ei contigiſſet, minimè dubitabat, quin brevi Troiam eſſet expugnaturus. Quis eloquentior Platone? quem ſic uberem ac copioſum in dicendo fuiſſe ajunt, ut, ſi Græcè Juppiter loqueretur, Platonis inſtar locuturus fuiſſet. Fuit ille etiam ſapientiſſimus; neque immeritò ipſe habitus fuit quaſi quidam Deus philoſophorum. Quis in dicendo præſtantior Ariſtotele? qui etiam eloquentiſſimis viris viſus eſt flumen fundere aureum orationis. Certè quidem Ariſtotele nemo quiſquam fuit, qui plura arti Rhetoricæ ornamenta atque adjumenta ſub-

ſubminiſtraret. At enim tantus hic rhetor, fuit etiam ſummus philoſophus, quem propter ſapientiam junctam eloquentiæ, Philippus Macedo Alexandro filio doctorem accivit. Quis etiam in eloquendo divinior Theophraſto? qui a divinitate loquendi Theophraſtus eſt appellatus. Fuit & ipſe magnus philoſophus, ac propemodum divinus, quem philoſophiæ, doctrinarumque omnium ſtudia tanto ardore perſecutum eſſe ferunt, ut vel moriens naturam accuſaverit, quòd cervis & cornicibus vitam diuturnam, hominibus exiguam dediſſet: quorum ſi vita eſſet longinquior, omnibus perfectis artibus, omni doctrinâ facilè erudiretur. Quid pleroſque alios, de Græcis potiſſimùm, commemorem, quò eloquentiores, eò etiam ab omnibus iis artibus, quæ ſunt libero homine dignæ, atque a ſapientiâ inſtructiores? Quid Periclem illum Athenienſem, tantâ virum eloquentiâ, ut fulgurare, ut tonare, ut permiſcere Græciam diceretur? eum maximarum rerum ſcientiâ imbuerat phyſicus ille Anaxagoras. Quid Hippiam illum Eleum, virum, quàm qui maximè, eloquentem? quem fama eſt quinquennali Olympiacorum ludorum celebritate ſummam illam ſuam in omni rerum genere eloquentiam cunctæ penè Græciæ audienti, maximâ hominum admiratione, ambitioſiùs venditaſse. Ille Geometriam, Muſicam, Grammaticam, Poëticam, Phyſicam, Ethicam, Politicam, artes omnes omneſque doctrinas perdidicerat. Quid Gorgiam illum Leontinum, quem primum memoriæ proditum eſt in conventu popoſciſſe, qua de re quis vellet audire? omnium ille rerum atque artium ſcientiam fuerat conſecutus. Quid Xenophontem, cujus voce Muſas quaſi locutas crediderunt? permultum ille in So-

craticâ philosophiâ profecerat. Quid patrem illum eloquentiæ Isocratem, cujus æmulatione motum fuisse Aristotelem ferunt, ut rerum cognitionem cum orationis exercitatione conjungeret? Nihil sanè videtur Isocrati de maximarum rerum scientiâ absuisse, de quo adhuc adolescente extat in Phædro Platonis gravissimum judicium Socratis, viri multò omnium sapientissimi, jam tum in hominis illius mente notam philosophiæ quandam minimè obscuram fuisse. Quid principem illum oratorum atque eloquentiæ Demosthenem, ad quem audiendum, propter summam vim dicendi, concursus ex totâ Græciâ fieri solitos tradiderunt? Platonem Demosthenes frequenter audisse, plurimùm etiam lectitavisse dicitur. Quid? Dies me deficiat, Auditores, si magnos illos Græciæ oratores velim singulos enumerare, qui non tam ab eloquentiâ, quàm a doctrinâ & sapientiâ, ex qua ipsa eorundem eloquentia extitit, percelebrantur, Thrasymachum Chalcedonium, Protagoram Abderitam, Prodicum Chium, Lysiam, Æschinem, Hyperidem, Demetrium Phalereum, alios illos bene multos, ac propemodum innumeros principes eloquentiæ, quos ex Isocratis ludo, tanquam ex equo Trojano heroës, prodiisse memorant? Quid si enumerare etiam velim Latinos? Lucium Crassum (mitto enim Marcum illum Catonem Censorium, oratorem, ut priscis illis temporibus, satis bonum, atque eloquentem) Marcum Antonium, Q. Scævolam, Q. Catulum, Publ. Sulpicium, C. Cottam, Q. Hortensium, Cajum Licinium Calvum, C. Julium Cæsarem, M. Brutum, ceteros oratores Romanos, litteris ac doctrinâ non minùs claros, quàm eloquentiâ, quos in Bruto suo (quid enim & posteriorum tem-

temporum oratores referam?) acerrimo judicio persequitur, ac recenset M. Tullius, ipsumque Marcum Tullium Ciceronem. Quem, Deus bone, oratorem nomino, cùm Ciceronem nomino? cujus nomen non hominis jam nomen est, sed eloquentiæ, ut in uno jam Cicerone, tanquam in perfecto quodam eloquentiæ exemplo, conquiescendum nobis tandem esse videatur. Quis enim in dicendo perfectior Cicerone? quo, tanquam regulâ, progressus in eloquentiâ suos metiantur, opus est, quicunque eloquentiæ studia exercent. At enim Cicerone quis etiam sapientior? quis reconditis interioribusque litteris eruditior? quis in omni optimarum disciplinarum genere versatior? qui sese totum ad sapientiam applicaverat; qui, quum a Q. Scævolâ jus civile didicisset, principi Academiæ Philoni totum sese in philosophiâ erudiendum tradiderat; qui sub Stoico Diodoto sese in Dialecticâ studiosissimè exercuerat, variisque ejus philosophi liberalissimis artibus atque multis plurimum operæ dederat; qui omnia, quæ ad sapientiam atque ad variam eruditionem pertinerent, quæsiverat, audiverat, legerat, disputaverat; qui, quum celebre jam nomen esset in foro adeptus, Athenas profectus, studium philosophiæ, a primâ adolescentiâ cultum, & semper auctum, auctore ibi, & doctore Antiocho, veteris Academiæ nobili in primis philosopho, renovaverat. Proh, Deus immortalis! tanti ne fuit Ciceroni, eloquentem fieri, ut, eloquentiæ comparandæ caussâ, nullum non doctrinarum genus inquireret, nullam non philosophiæ partem summo studio prosequeretur, totamque etiam Asiam eo consilio peragraret, ut doctissimorum virorum præceptionibus eloquentiam suam

corroboraret atque perficeret? Tanti profectò fuit, Auditores. Neque enim, nisi Cicero maximarum rerum & pulcherrimarum copiâ pectus suum onerasset, nisi philosophiam, matrem illam omnium non modò benè factorum, verùm etiam benè dictorum, impensiùs excoluisset, nisi exquisitioribus iis litteris, ex quibus, tanquam ex fonte, manat perfecta eloquentia, diligentiùs studuisset, nunquam (mihi credite, Auditores) ad tantam illam, tamque admirabilem ac divinam eloquentiam pervenisset. Quòd sicui mirabile videtur, scientiam rerum tantam, quantam ad perfectam eloquentiam requirimus, in mentem unius hominis posse unquam cadere; illud verò multò est mirabilius, posse unum aliquem, qui non omnia illa sciat; tamen de illis omnibus, perinde quasi ea omnia apprimè sciat, & ornatissimè & copiosissimè dicere, quod est proprium perfecti oratoris. Et quid tandem aliud esse caussæ putatis, quamobrem perfecti oratores tam pauci ex omni hominum memoriâ reperiantur, nisi quia eloquentia, ut bene ajebat Tullius, majus est quiddam, quàm homines opinantur, & pluribus ex artibus studiisque collectum. Id autem quum sit multò omnium difficillimum, nimirum unum hominem in hac nostrâ vitâ tam brevi, & occupationibus tam districtâ, scientiæ cogitatione omnia comprehendere, quæ oratione variè copiosèque illustrentur; quid mirandum, si, quum in omni alio disciplinarum genere permulti homines perfecti floruerint; tamen in hoc genere eloquentiæ perpauci, atque adeo paucissimi, perfecti summique homines excelluerint? Quod argumentum, per sese satis amplum atque magnificum, altiùs multò atque excel-

excelſiùs exaggerat Marcus Tullius. Summi enim viri omnique ferè ex parte perfecti, per Deum immortalem, quàm multi in Dialecticâ omnique philoſophiâ! quàm multi in Geometriâ, reliquiſque Mathematicis diſciplinis! quàm multi in re medicâ, in jure civili, in quibuſque aliis optimis artibus ac doctrinis! Quotus verò quiſque eſt in tanto difertorum numero, atque in tantâ diſcentium multitudine, qui eloquentiam omnibus ſuis partibus ac numeris expleverit, atque abſolverit, orator? pauciſſimi equidem ſunt ex omni doctiſſimorum hominum numero, atque ex omni temporum memoriâ, perfecti oratores, unus fortaſſe aut alter; &, ſi per vos licet, Auditores, ego etiam dixerim, perfectum oratorem neminem adhuc unum extitiſſe. Quid, an non illi eloquentes, an non illi oratores perfecti, qui tamen ſunt a me in eloquentiſſimis totius antiquitatis hominibus adnumerati, Græcæ Latinæque eloquentiæ, ut ii quidem videntur, principes atque auctores? Abſit verbo invidia, Auditores. Nemo illorum unus ſatis eloquens, nemo prorſus perfectus & abſolutus orator. Etſi enim viros eos dixi eloquentiſſimos, eoſque vobis, adoleſcentes, tanquam abſolutum quoddam perfectæ eloquentiæ exemplum, ad imitandum propoſui, ipſorumque ego eloquentiam ſummis ad cælum laudibus extuli; tamen apertè cum Quinctiliano palamque profiteor, me ita ex vulgi conſuetudine eſſe locutum, ut cùm hominem quendam ſapientiſſimum atque prudentiſſimum prædicamus: cui tamen multum deeſt ad ſapientiam, multum ad prudentiam. Nam ſi dicta mihi mea ad fidem atque ad regulam exigenda ſunt veritatis; ſunt illi quidem,

quos,

quos, eloquentiæ caussâ, nominabam, tolerabiles ac boni etiam plerique oratores: sed tamen longè iidem absunt ab eloquentiâ. Quid? an non eloquens Demosthenes? an non eloquens M. Tullius? quorum alter Atticam eloquentiam usque eò corroboravit, ut Athenæ nunquam antea visæ fuerint eloquentiores; alter Latinam eloquentiam genuisse etiam in urbe Româ dictus est, nedum corroborasse. Quod bonâ veniâ vestrâ dictum sit, Auditores, ne Demosthenes quidem satis mihi eloquens, neque verò Marcus Tullius. Sint magni illi viri, quantùm vultis, ac prorsus admirabiles (quis enim neget) in dicendo: tantum illi studio atque industriâ in eloquentiâ profecerint, quantum nemo adhuc quisquam mortalium: tales denique sese illi ad eloquentiam duces ac magistros præbuerint, quales studiosus quisque eloquentiæ certissimè æmuletur. Esto. Quid tum? an ne idcirco perfectus orator Demosthenes, qui ob dura quædam atque intolerabilia verba valde reprehensus fuit, atque exagitatus ab Æschine, qui neque Ciceroni satisfacit, nec semper aures ejus implet, qui ut unus inter ceteros in omni genere dicendi emineat; tamen secundus videri possit a Cicerone. Quid enim si Tullium, quod mihi semper visum fuit, quadantenus præferam Demostheni? Eloquentior enim quum mihi orator quisque, quò sapientior, esse videatur, atque eloquentiam sapientiâ metiendam putem; sic autem Cicero Platonem in Philosophiâ æmulatus fuerit, ut Platonis ubique sapientiam adæquaverit; cur, quantùm divinus ille philosophus Plato videtur sapientiâ Demostheni præstitisse, non ego tantùm Ciceronem

De-

Demostheni eloquentiâ anteponam? Quid si igitur in comparatione hac Demosthenis ac Ciceronis, gravissimorum quorundam scriptorum judicio me audacter opponam? quid si Tullium præferam? Nonne, quòd Tullius eloquentior Demosthene fuerit, oratorumque etiam princeps fuerit judicatus, ideo etiam videri possit veram illam & absolutam eloquentiam, quam nos tandiu, & tam anxiè quærimus, obtinuisse? Non ego equidem puto, Auditores, neque ita olim putarunt reprehensores illi Ciceronis, Brutus ac Calvus, & Asinius uterque Pollio, neque, quod maximi momenti est, ipse de semet ita putavit magnus alioquin æstimator sui, Marcus Tullius: qui quum celeber jam orator evasisset, atque in caussis agendis satis esset versatus; tamen Moloni Rhodio, actori optimo caussarum, castigandum sese ac retractandum tradere non dubitavit, ut suam illam nimiam redundantiam, quantùm posset, coërceret. Videbat enim Tullius, quàm longè ipse distaret a formâ illâ eloquentiæ, quam animo comprehenderat, neque adhuc tamen assecutus fuerat. Quòd si redundans illa & nimia eloquentia fraudi in primis fuit maximo illi oratorum Ciceroni, ne veram & absolutam eloquentiam consequeretur (nunquam enim satis nimium illud eloquentiæ suæ reprimere potuit, ac coërcere) quid illis nunc fiet sequioris corruptiorisque ætatis oratoribus, qui luxuriam quoque, si Deo placet, diffluentis otiosâ quadam loquacitate orationis laudi sibi esse ducunt, atque ornamento, quique nervos omnes industriæ suæ in eo contendunt, ut vel Cicerone redundantiores atque abundan-

dan-

dantiores ipsi esse videantur? Quorum sanè ementitâ eloquentiâ decepti sæpe adolescentes, sic eos, tanquam deos quosdam eloquentiæ, colunt, ac venerantur, ut jam Ciceronem arroganter superbèque fastidiant, neque Ciceronem sibi displicere, certè non satis placere, fateri erubescant. Videtur enim iis Cicero, præ oratorum istorum suorum copiâ videlicet atque ubertate, nimis pressus, penèque aridus atque jejunus: cui tamen veteres, meliores, ni fallor, dicendi auctores atque magistri, nihil adjici posse censuerunt. Eant phalerati isti, & plusquam Asiatici oratores. Eant, qui verborum phaleras, non succum, neque medullam orationis, studiosè persequuntur. Eant, qui eò jam eloquentiæ scilicet adspirarunt, ut iis Cicero minùs placeat. Mihi contra placet Demosthenes, perplacet Tullius. Sed ita tamen uterque placet, ut neutri sanè illorum summam perfectamque eloquentiam concedendam esse existimem; sed tantam, quantam nemo adhuc unus ex omni hominum genere, atque ex omni vetustatis memoriâ, sibi comparavit. Quid ego autem de memet dicam, qui tam longè, quàm qui maximè, non dico, a summâ, sed & a mediocri, atque adeo a tenui, vel etiam qualicunque, absum eloquentiâ? Non equidem me vel utcunque eloquentem dixerim, quod ut falsum, ita esset hominis arrogantissimi, atque impudentissimi; sed amatorem duntaxat eloquentiæ. Sentio, me vehementer rapi amore pulcherrimæ illius formæ & elegantissimæ, quam imaginem perfectam sui in animo meo impressit vera perfectaque eloquentia. Summæ hujus speciei, quæ mihi semper ab ineun-

te

te rationis usu obversata est, & ad quam omni virium contentione adnitendum mihi esse duxi, ne compos unquam fierem, in tantâ rerum mearum ac fortunæ varietate, tantâ præsertim ingenii mei imbecillitate, id ipsum, quod ceteris, sed mihi multò omnium vehementissimè, obstitit, rei nempe ipsius incredibilis magnitudo. Est enim res omnium maxima, atque adeò difficillima, vacuum unum aliquem esse prorsus ab omni vitio orationis, eumque omni oratoriæ virtutis laude esse plenè cumulatum, quod vera consummataque eloquentia requirit. Jam verò quis non videat, quæ singula sunt permagna, ex iis universis constare veram hanc, quam dicimus, eloquentiam, idque præcipuum, maximèque proprium esse eloquentis, ut, quæ propria sunt atque singularia aliarum omnium doctrinarum, ea sibi adserat universa? quum tamen aliæ omnes doctrinæ, ipsæ per sese existere possint sine eloquentiâ. Potest esse quis grammaticus, dialecticus, philosophus, juris peritus, quin sit eloquens. Rem omnem medicam ut quis calleat, minimè omnium necessaria est eloquentia. Geometra ut unus aliquis sit, ut musicus, ut reliquarum omnium disciplinarum mathematicarum peritus, non opus certè habet eloquentiâ. Potest quis etiam consummatus esse atque perfectus in rerum divinarum cognitione, quam Theologiam vocamus, qui sit idem ab eloquentiâ destitutus. Denique ut sit sapiens, non valde indiget eloquentiæ. Tamen nemo unus potest esse eloquens, nec gravi illo oratoris nomine dignus videri, quin sit idem & bonus grammaticus, & acutus dialecticus, & præstans philosophus, & legum

atque juris apprimè peritus; quin ſit idem in muſicâ atque in erudito mathematicorum pulvere egregiè verſatus; quin medicorum præcepta, omnemque medendi rationem idem ipſe teneat; quin Theologiam, omnemque bonarum artium ſcientiam, omnem denique ipſe ſibi ſapientiam, acquiſiverit: eò quia nimirum ex omni iſtarum omnium rerum cognitione exſurgat atque effloreſcat, oportet, oratio. Quibus omnibus, ut dixi, accedere debent ornamenta quàm plurima oratoriæ elocutionis: ut ornatè nimirum & copiosè, & ad rem quamlibet accommodatè, & cum audientium etiam admiratione, ſingula exponat. O veram hanc, o perfectam eloquentiam! quam ut pro dignitate quis laudet, ipſam illam, quam laudat, adhibere debet eloquentiam. Sed quid ego plura de eloquentiâ? Hoc ipſum, quòd difficultatem tantam eloquentiæ adipiſcendæ exaggero, tantamque vim doctrinæ uno oratoris officio comprehendo, quale demum eſt, ac quantum, Auditores! Tale eſt profectò, ac tantum, ut neque ad naturam atque ad dignitatem eloquentiæ demonſtrandam quidquam majus atque magnificentius, neque ad honeſtiſſimorum adoleſcentium animos amore omnium doctrinarum, inprimiſque eloquentiæ, inflammandos quidquam acrius atque vehementius afferri a me potuiſſe videatur. Tantum enim abeſt, adoleſcentes, ut difficultate hac eloquentiæ, quam ſummam eſſe oſtendi, ſtudia veſtra, vel retardari, vel, quaſi deſperatione, vel minimùm debilitari poſſe ſuſpicer, certiſſima ut mihi ſpes injiciatur, fore, ut, quò difficilior eloquentia eſt, atque altior, eò majori ardentiorique incitatione, ad omnes bonas artes, ſine quibus ea eſſe nequit,

quit,

quit, contendatis. Quid enim non ſperandum de ingeniis veſtris, quæ ſunt a naturâ præſtantiſſima, atque ad omnem rerum omnium maximarum ac nobiliſſimarum ſcientiam adipiſcendam unicè comparata? præſertim quum tot tantæque ſtudiorum hîc vobis atque doctrinarum commoditates ſuppetant, quot quantaſque ſtudioſus quiſque ſapientiæ adoleſcens optare maximè potuiſſet: quæ tamen veteribus illis, ſummis atque ardentiſſimis amatoribus ſapientiæ, maximam partem defuerunt. Non enim vobis, ut Pythagoræ, Platonique ac Democrito, propter diſcendi cupiditatem, longinquæ ſunt terræ obeundæ; non Aſia vobis tota peragranda, ut Tullio; non vobis, tanquam in Phalerico, ad fluctum declamare eſt neceſſe, ut Demoſtheni; non, ad doctorem audiendum, ut Euclidi illi Megarico, vitæ vobis pericula adeunda. Hîc, hîc, adoleſcentes, theatrum vobis ampliſſimum patet omnium diſciplinarum, hîc in Piſano Lyceo ſeminarium vobis virtutis atque eruditionis conſtitutum, hîc ſedem ac domicilium vobis ſuum ſapientia ipſa collocavit. Hîc Dialectica, hîc Phyſica, hîc univerſa Philoſophia, hîc Medicina, hîc Juriſprudentia, hîc Mathematicæ diſciplinæ, hîc Theologia, hîc Eloquentia, hîc bonæ omnes artes atque doctrinæ in ſummo otio, rerumque omnium tranquillitate ſeſe ultro vobis offerunt, ampliſſimaque etiam vobis præmia, ſi ea receperitis, pollicentur. Etſi verò, pro ſapientiæ ipſius magnitudine atque immenſitate, artes hæ omnes liberales in ſuas veluti claſſes partitæ ſunt ac diſtributæ; tamen, qui eas hîc artes profitentur, ſummi & doctiſſimi viri, collegæ mei humaniſſimi, ita pro

se quisque profitentur, ut etiam universas singuli complectantur. Unde enim, ne longius abeamus, nisi ex hac istâ rerum omnium cognitione, variâque eruditione, ac litteraturâ fieri creditis, ut magistri vestri abstrusiora quæque atque difficiliora altissimarum doctrinarum tam Latinè vobis edisserant, tamque eloquenter? Unde, inquam, nisi ex eâ, quam dixi, omnis generis eruditione ac doctrinâ, fit adolescentes, ut hîc, quasi in regno, Latinæ Linguæ elegantia, Latinaque eloquentia dominentur? Ut mehercule, quod ad linguam Latinam attinet, liceat jam vobis de magistris vestris dicere, quod de C. Julio Cæsare Atticus ille Tullianus, eos, ut Latinè loquantur elegantissimè, multis litteris, iisque reconditis & exquisitis, esse consecutos. Ut hinc etiam de eloquentiâ facilè appareat, quia magistri vestri sapientiâ omnique rerum scientiâ excellunt, ideo eos florere ac præstare eloquentiâ. Magistros hos vestros, viros amplissimos, eorumque admirandam planè doctrinam, atque eloquentiam, intuemini. Oratorem ego vobis non ex rhetorum officinis, sed ex mediis magistrorum vestrorum scholis, atque ex intimis eorum doctrinis, deprompsi. Eorundem vobis exemplo, bonæ omnes artes doctrinæque addiscendæ, ut ad veram illam perfectamque eloquentiam, quæ ex omnibus simul doctrinis mirum in modum coalescit, quàm proximè poteritis, accedatis.

ZENOBIO . RICCIO
PATRICIO . FLORENTINO
PETRI . FRANCISCI . RICCII . SENATORIS
FRATRI
ORDINIS . HIEROSOLYMITANI . EQUITI
C O M M E N D A T A R I O
SPLENDIDISSIMO
CAESARI . A . CUBICULO
ACADEMIAE . PISANAE . A SECRETIS
V I R O . O M N I . V I R T U T E
PRAESTANTISSIMO
ALEXANDER . POLITUS
ORATIONEM . SUAM . TERTIAM
A D . A C A D E M I A M . P I S A N A M
DE . LITTERIS . HUMANIORIBUS
OB . EGREGIA . EJUS
IN . ACADEMIAM . PISANAM
ATQUE . IN . LITTERAS
M E R I T A
AD . MEMORIAM . PERPETUI . NOMINIS
D. D. D.

ALEXANDRI POLITI

DE CL. REG. SCHOLARUM PIARUM

ORATIO TERTIA.

De Litteris Humanioribus.

SI usquam alibi, quàm Pisis, aut certè apud alios, quàm apud vosmet, Patres Sapientissimi, ceterique Auditores ornatissimi, de studiis litterarum atque humanitatis paullò liberiùs atque audaciùs verba hodierno die essem facturus, verendum mihi valde esset, ne aut hujusce ipsius diei, quem studiis doctrinarum omnium instaurandis solemnem, atque legitimum majores nostri statuerunt, rationem minùs habere, aut litteris ipsis humanioribus plus æquo quidquam concedere, aut de maximarum nobilissimarumque disciplinarum dignitate nonnihil imprudenter detrahere oratio mea videretur. Verùm cum dicere me cogito Pisis, in urbe parente atque altrice studiorum humanitatis, in gymnasio hoc celeberrimo totius eruditionis atque doctrinæ, hîc præsertim apud vos homines humanissimos, hoc est, studio-

diorum omnium humanitatis peritiſſimos atque ſcientiſſimos, quid reformidem auſpice hoc ſtudiorum noſtrorum die de litterarum humaniorum laudibus dicere, atque ita dicere, ut nihil neque ad diei hujus celebritatem magnificentius, neque ad loci hujus amplitudinem accommodatius, neque ad humaniorum litterarum atque adeo univerſæ doctrinæ dignitatem auguſtius, poſſim unquam dicere? Artes enim doctrinæque univerſæ quum ita inter ſeſe partitæ ſint atque diſtributæ, ſuis ut quæque terminis ac limitibus coërceatur, quid majus atque excellentius, quàm ſtudium unum quoddam reperiri, quod nullis ipſum finibus circumſcriptum, cetera omnia doctrinarum genera complectatur atque includat? Hujuſmodi autem ſtudium eſt humanitatis. Quare, quod de ſummâ eloquentiâ affirmabat Tullius, ſic apud vos de hoc ſtudio humanitatis ſtatuite, Auditores, rem nullam eſſe apud homines, quæ plura doctrinæ adjumenta deſideret: ut hinc quilibet veſtrum facilè intelligat, me de litteris humanioribus, non quid in iis ego valeam, qui certè in iis minimùm valeo, diſputaturum; ſed quid, & quantum in omni doctrinâ valere is debeat, qui humanitatis ſtudium profitetur. Dabo namque pro munere meo operam, ut, quàm potero, breviſſimè oſtendam, litteris hiſce humanioribus omnem eruditionem, omnemque rerum omnium maximarum atque doctrinarum ſcientiam contineri.

Neque verò, cùm litteras dicimus humaniores, velim, Auditores, leve quidquam cogitetis, quod ad puerilem duntaxat inſtitutionem, atque exercitationem pertineat, quod nimirum in Grammati-

cis

cis quibusdam & Rhetoricis Poëticisque præceptis, qualia ferè magistri quique de trivio adolescentulis tradunt, totum positum sit atque collocatum. An non multò planè majora atque altiora profitetur illa ipsa, quæ a literis docendis litteratura, seu Grammatica appellatur? Nolite autem existimare, studium hoc humanitatis, quod varium est atque multiplex, & in interioribus reconditisque quibusque litteris versatur, ideoque humanitatis dicitur, quia maximè omnium studiorum hominem expolit eruditque atque exornat, studium hoc, inquam, humanitatis, terminis aliquantò fortasse angustioribus, atque brevioribus, quàm Grammaticen ipsam, definiri. Jam verò quàm latè patet Grammatica, quàmque multas per artes & disciplinas pervadit! ars illa quidem primo adspectu satis tenuis atque jejuna; sed quæ re verâ, si quis in eam sese artem penitus insinuet, copiis jam omnibus variæ eruditionis circumfluat, omniumque propemodum maximarum rerum scientiam complectatur. Quis enim historicos, quis poëtas enarrat atque interpretatur? Grammaticus. Quis medicos, quis jurisconsultos, quis philosophos exponit atque illustrat? Grammaticus. Quis theologos, quis omnis generis bonarumque omnium artium scriptores edisserit atque explicat? Grammaticus. Quis etiam doctissimorum totius antiquitatis hominum scripta recenset atque judicat, nisi Grammaticus? Nam & Grammaticorum est, idque eximium in primis, & præstantissimum munus, judicium de scriptoribus ferre, & quæ malè atque perperam scripta sunt, revocare ea ad censuram atque corrigere. Unde & ab alienis scriptis

judicandis Critici iidem sunt appellati: quorum etiam fuit, teste sanè locupletissimo Quinctiliano, non versus modò censoriâ virgulâ notare, & libros, qui falsò inscripti viderentur, familiâ submovere; sed & ipsos scriptores, alios in ordinem redigere, alios de numero eximere. Talia quædam diligentissimè persecutum fuisse opinor Telephum, Grammaticum illum Pergamenum, eo in libro, quo anquisivisse eum tradunt, quot res ac quantas scire Grammaticum oporteret. Atque ille quidem multò fortasse breviùs rem totam expedire atque absolvere potuisset, si nempe dixisset, quæ sunt reliquarum omnium bonarum artium atque disciplinarum, accuratam eorum exactamque notitiam Critico, seu grammatico, summopere esse necessariam: nisi si quis forte velit, posse quenquam rectè iis de rebus judicare, quas ignorat. Quòd si probè quisque teneat, opus est, ea, de quibus judicat, cur grammatico huic atque Critico eam rerum scientiam minimè concedamus, quæ quidem certè scriptoribus iis concedi debet, in quos suum ille judicium exercet? Itaque, ad rectum atque integrum in omni studiorum liberalissimorum genere judicium, pernoscenda est grammatico totius antiquitatis historia. Quid dico historia? viam ut ille sibi ad perfectam eruditionem præparet atque muniat, priscæ etiam fabulæ cognoscendæ, terrarum atque locorum situs perdiscendi, ineunda jam inde ab orbe condito exacta temporum ratio, tenenda Dialectica, percipienda Geometria, reliquæque disciplinæ mathematicæ, assumenda musica, investiganda siderum ratio, comprehendenda mater omnium artium philo-
so-

ſophia , præcepta medicorum comparanda , perſpiciendum jus Pontificium atque civile, haurienda e Theologis rerum divinarum ſcientia . Quid plura ? honeſtiſſimæ omnes artes omneſque diſciplinæ quàm fieri poteſt, diligentiſſimè atque ſtudioſiſſimè adipiſcendæ . Et quid aliud fuiſſe in causâ arbitramini , cur Grammatici iidemque Critici vocati a Græcis fuerint πολυίςορες , quaſi multâ variâque ſcientiâ præditi , ut Alexander ille Cornelius , grammaticus Mileſius ; iidemque etiam πολυμαθεῖς , ideſt , pereruditi , ut Longinus ille criticus, quid , inquam , aliud in cauſsâ fuiſſe arbitramini , cur Grammatici , præ reliquis ceterarum omnium nobiliſſimarum profeſſionum hominibus, a variâ ipſi multâque doctrinâ appellarentur , niſi quia Grammaticorum præcipuè fuit, omnem doctrinam , omnemque rerum maximarum eruditionem profiteri ? quum tamen ceteris omnibus artium liberaliſſimarum doctoribus ſatis ſuperque eſſet , eâ tantùm in arte , atque diſciplinâ, quam quiſque profiteretur, excellere. Itaque ceteri omnes & nunc & olim ab iis duntaxat artibus celebrati , quas potiſſimùm coluerunt ; Grammaticus a multâ eruditione atque doctrinâ . Quid enim , quæſo , a Dialectico requiras, niſi ut rectè acutèque concludat, veraque ac falſa dijudicet ? Quid a medico , niſi ut totam medendi rationem diligenter cognoſcat ? Quid ab juriſconſulto , niſi ut jus civile atque Pontificium penitus perſpiciat ? Quid denique in ſingulis aliis optimis artibus atque diſciplinis jure poſtules atque exigas, niſi ut , quod cujuſque profeſſionis proprium eſt atque ſingulare, intra certos quoſdam, ſuoſque fines perfectè quis calleat ? Contra verò a Gramma-

matico, eodemque critico, quid eſt in omni doctrinarum genere tam reconditum, tam abſtruſum, tamque ad judicandum difficile, quod jure tuo non depoſcas? Quid enim in tantâ rerum maximarum atque artium varietate jam inde ab ultimâ antiquitatis memoriâ ignorare ei per te licet, quem ad Poëtas, ad Oratores, ad Philoſophos, ad Mathematicos, ad Medicos, ad Juriſconſultos, ad Theologos, ad omnes omnis generis omniumque ætatum ac temporum ſcriptores intelligendos, non interpretem modo, ſed etiam judicem adhibeas? Quale hoc & quantum munus grammatici! quod tale profectò eſt ac tantum, ut, quod M. Tullius de domo juriſconſulti veriſſimè affirmavit, oraculum eam eſſe totius civitatis, jure, neque minùs verè, videar ego mihi poſſe de Grammatico dicere, oraculum eum eſſe totius eruditionis atque doctrinæ. Quid ni? quando, niſi a Grammaticis lumen accederet, pleraque adhuc, quæque meliorum & præſtantiorum ſcriptorum meliora fortaſſe atque præſtantiora erant, in tenebris jacerent. Quis hic mihi in tot ac tantis, tamque immenſis Grammaticæ laudibus importuniùs obſtrepat, ejuſque Grammaticæ dignitatem, atque amplitudinem tantam, quantam utique demonſtrare conatus ſum, uſque eò deprimendam atque abjiciendam putet, ut vocabulorum duntaxat, non autem interpretationem rerum, Grammaticæ concedendam eſſe contendat? quaſi verò reliquarum liberalium artium ſit res ipſas, Grammaticæ verò ſit, una ſolaque vocabula explicare atque interpretari. Unde & Grammatici, philologi, tanquam a ſermonis & verbo-

borum ſtudio , vocitentur . At enim iſtud ipſum , quod levius atque tenuius videri poſſit, quantæ unquam ſcientiæ ac memoriæ eſt, quàm idem operoſum , quàmque infinitè per hanc rerum omnium univerſitatem diffuſum , omnia omnium artium atque diſciplinarum, hoc eſt, rerum omnium, vocabula exactè ac perfectè intelligere , eaque vocabula , variè quidem, pro varietate ipſarum artium atque diſciplinarum ; ſed & aptè , atque ad rei cujuſque naturam accommodatè, explanare atque exponere ! quod eſt planè publicum quendam & communem ludum omnibus artibus atque diſciplinis aperire , ut de omnibus illæ vocabulis, tum communibus , tum etiam cujuſque propriis, erudiantur. O ſic etiam Grammaticam magiſtram artium atque diſciplinarum , e qua niſi bonæ artes atque diſciplinæ verborum, antiquorum ſæpe atque obſcurorum, interpretationem addiſcant, vel in rebus eæ majoris momenti cæcutiant ferè, neceſſe eſt, atque hallucinentur! Deus immortalis! Unde, niſi a Grammaticâ, patefactam atque oſtenſam habet Juriſprudentia ſignificationem verborum , ex qua juriſconſulti de rerum ipſarum ſignificatione erudirentur , & de jure & æquo iidem reſponſitarent ? Nam Labeonem quidem Antiſtium juriſconſultum memorant vetus jus civile vocibus verbiſque interpretandis totum enucleaſſe . Unde, niſi a Grammaticâ, propria artis ſuæ vocabula Medici cognoverunt? ea, quibus olim uſus Hippocrates, explicarunt Dioſcorides ille Phacas , & Erotianus : linguas etiam , quas vocant Hippocratis , Herophilus & Becchius & Galenus expoſuerunt . Unde, niſi a Grammaticâ, ora-

oratores atque poëtæ sua sibi vocabula didicerunt? ea, quæ oratores & optimi quique scriptores usurpassent, interpretatus est Eudemus; quæ oratores decem Græciæ, Julianus, Philostratus Tyrius, Diodorus & Harpocration; quæ historici, Parthenius; quæ summi ac celeberrimi Poëtarum, Helladius. Ne dicam de Philoxeno, qui linguas Homeri, de Longino, qui ambiguas voces Homeri, de Epitherse illo Nicæno, qui Comicorum atque Tragicorum verba, de Evagorâ, qui Thucydidis vocabula difficiliora atque obscuriora illustravit. Unde, nisi a Grammaticâ, patet in philosophiâ verborum usus atque explicatio? Fuit in philosophiâ Plato propemodum divinus: cujus instar Jovem locuturum fuisse dictitarunt, Græcè si locuturus fuisset. Platonis verba Timæus & Boëthus explanarunt. Quid Dialecticam memorem? quid Geometriam? quid reliquas disciplinas Mathematicas, quæ, nisi verborum suorum interpretationem an Grammaticâ mutuentur, nihil ferè rerum suarum intelligant? Quid denique Theologiam, quæ summa est atque altissima rerum scientia divinarum? Unde etiam, nisi a Grammaticâ, a penu illo omnis eruditionis locupletissimo, suppetit unquam Theologis, hominibus planè divinis, vocum illarum divinarum interpretatio? Vos appello, Patres Christiani, vos, maximi atque sanctissimi Sacerdotes, quorum est de rebus divinis, religionisque jure judicium. Non ne vos, tantâ homines religione atque sapientiâ, cùm religio ipsa ageretur, consulere sæpe Grammaticam oportuit, atque ex Grammaticæ ipsius interpretatione, ad certissimam illam testimoniorum

atque

atque auctoritatum divinarum regulam, de maximis gravissimisque omnium controversiis decidere? Istud verò quàm mirabile, atque ad Grammaticam commendandam quàm præclarum, ex unius alicujus voculæ explicatione summa aliquando sententiarum divinarum, atque adeo totius religionis, capita aptè pependisse, & nisi Grammatica unius alicujus verbi interpretatio præluxisset, vos religionem interpretari minimè omnium potuisse. Obvia sunt cuique vestrum, Auditores, in sacris historiis exempla, obvia ea vocabula, de quibus, tanquam pro aris & focis, in solemnibus Christianorum conventibus acerrimè inter partes disputatum, obvia ea vocabulorum discrimina, quæ, tanquam notæ quædam veritatis divinæ, sunt a sanctissimis illis doctissimisque Patribus, sapientissimè ac divinitus excogitata, ut vera de rebus divinis sententia a falsâ discerneretur. Quem enim vestrum, Auditores eruditissimi, fugiant gravissimæ illæ concertationes veterum Theologorum, quibus sacrosanctæ nostræ religionis summa quasi in discrimen vocabatur: quum, maximo ii animorum ardore, inter sese disputarent, ac propemodum digladiarentur de verbis illis, Ομοούσιος, & Ομοιούσιος. quæ quidem verba, ut minimùm sono, hoc est, unâ tantùm litterâ, inter sese differrent; mirum tamen, quantum inter sese differant significatu! quippe quum horum verborum altero unigena ille Dei Filius unius ejusdemque naturæ consors cum patre; altero naturâ patri suo similis exprimeretur; itaque qui rectè de Deo, & qui secùs sentirent, his verbis, quasi tesseris quibusdam, inter sese distingue-

guerentur. Hæc ſi vellem omnia in medium afferre, quem tandem oratio mea exitum inveniret? Sunt enim hæc propemodum infinita: quæ ſi attentè vobiſcum ac ſedulò reputaveritis, idem vobis accidat, neceſſe eſt, quod iis, qui in patentiſſima camporum æquora, aut in vaſtiſſimorum marium immenſitates oculorum aciem longiſſimè intendunt: qui nullum ſanè videndi finem reperiunt. Sic enim & in ſpatiis hiſce immenſis atque infinitis univerſi orbis artium atque diſciplinarum, rerumque omnium tum humanarum, tum etiam divinarum, quoquò verſus mentis veſtræ oculos converteritis, nullos jam Grammaticae conſtitutos fines comperietis, extra quos illa interpretationem vocabulorum ſuam una cum rebus ipſis non proferat. Sed quid ego Grammaticæ vocabula duntaxat interpretanda, & non res ipſas, quarum cognitione humana eruditio atque doctrina perficitur, penitus percipiendas concedam? Neque enim una ſemper atque eadem eſt unius ejuſdemque vocis interpretatio; ſed, pro rerum atque artium diverſitate, ſæpe etiam diverſa. An ne igitur, quum vocabulorum interpretandorum munus totum ubique ſit Grammaticæ, exiſtimabimus, in tantâ rerum ac ſententiarum varietate poſſe Grammaticam variè eandem vocem, atque ad id, quod agitur, congruenter interpretari, niſi res ipſas, de quibus agitur, optimè cognoſcat atque judicet? Res autem ipſas ſi cognoſcit Grammatica, quarum vocabula intelligit atque interpretatur, quid ei unquam deſit ad perfectam rerum omnium ſcientiam, quandoquidem nihil omnino eſt vocabulorum, quod illa non intel-

tel-

telligat atque interpretetur? Proh bone deus! tantum ne ſcientiæ atque eruditionis ars una habet, ut, quidquid unquam doctrinarum per ceteras omnes liberaliſſimas artes atque diſciplinas diſperſum eſt atque diſtributum, ſciat ipſa cumulatiſſimè, neque tantùm ſciat; ſed & illis omnibus diſciplinis ad totius eruditionis ſummam præluceat? Atque hinc fit, Auditores, ut Grammatica non in unâ ſolâque verborum interpretatione conſiſtat; ſed rerum ipſarum explicationem muneris ſui eſſe ducat, atque in ſcriptores omnis generis enarrandos præcipuè incumbat. Hoc autem eſt, philologum agere, qualem ſe nominari voluit Attejus, non qui nimirum verbis, aut ſermoni duntaxat ſtudeat; ſed qui, ut ille olim Eratoſthenes, multiplici variâque doctrinâ cenſeatur. Quis enim ſcriptores aut poëtas enarret, qui non ſimul & reconditiora quæque atque interiora earum rerum, quæ ab iis ſcriptoribus aut poëtis pertractantur, diligenter examinet atque excutiat? Quis Ariſtotelem interpretetur, qui non ſimul & doceat philoſophiam, ut grammaticus ille Philoponus? Quis Hippocratem illuſtret, qui non ſimul etiam medicinam, ut Grammaticus ille Nicander Colophonius? Quis Homerum, principem illum & auctorem omnium doctrinarum, exponat, qui non ſimul & omnes doctrinas atque elegantias explicet, quæ ab Homero ad ceteros poëtas latiſſimè manarunt, ut Grammaticus ille Didymus, & omnium ille grammaticorum facilè eruditiſſimus, Euſtathius? O igitur grammaticam, non unam jam artium atque diſciplinarum; ſed artes doctrinaſque univerſas uno grammaticæ nomine atque officio comprehenſas!

O grammaticum, o litteratum, o eundem & Dialecticum, & Geometram, & Musicum, & Mathematicum, & Philosophum, & Jurisconsultum, & Medicum, & Theologum! O & eundem ab omni maximè doctrinâ instructum! Quis enim jam vestrum non fateatur, quod docto alicui viro verè non minùs, quàm mirabiliter, visum fuit, minore vos negotio Papinianos tres, quàm Aristarchum unum, esse absoluturos? Age porrò, quid si noster hic Aristarchus de metris ac rhythmis præcipiat? quàm necessaria ei Musica! quid si ad historiam scribendam semet conferat? quàm debet idem esse in politicis versatus! Quid si ad mansuetiores sese musas referat, velitque præterea Philosophiam, ad magnorum virorum exemplum, Empedoclis nimirum, Varronisque, & Lucretii, carminibus consignare? quàm variè, & quàm multis in rebus sit ille, oportet, eruditus! neque modò in philosophiâ, astrorumque scientiâ, atque in omnibus artibus liberalissimis; verùm etiam in fabulis! Quo etiam qualique afflatu furoris quasi divini concitari ille debet atque impelli, ut versus non tam marte suo pangere, quàm divinitus fundere videatur! Quid si det operam eloquentiæ, ut unaquaque de re copiosè dicat atque ornatè? quantâ ei sapientiâ atque doctrinâ opus est, sine qua perfecta eloquentia nullo modo esse potest! Quid si illud etiam, quod minimum in doctrinis videtur, diligentissimè curet, ut, quàm potest, elegantissimè, loquatur Latinè? istud ipsum, quod est Latinè, hoc est, politè atque eleganter, loqui, Deus bone, quàm magnum est, quàm singulare, quàm paucorum

rum

rum hominum, eorumque eruditissimorum! Fuit id Marci Tullii, quem C. Julius Cæsar penè principem copiæ atque inventorem dixit. Fuit ipsius Cæsaris, quem, ut omnium ferè oratorum elegantissimè loqueretur Latinè, multis litteris, & iis quidem reconditis & exquisitis, consecutum fuisse, Tullius ipse affirmavit. Fuit etiam, post restitutas ac veluti renatas litteras, summorum virorum, qui tum alibi, tum etiam hîc Pisis, in hac nostra Academia, in id potissimùm incubuerunt, ut rerum maximarum scientiam cum sermonis Latini, omnisque doctrinæ elegantiâ conjungerent. Quæ igitur ars, libero illa quidem homine digna, quæ unquam disciplina, tam severa esse potest, immo verò tam a musis aversa, atque ab omni humanitate aliena, quæ studiis hisce humanitatis non contineatur? Facessant, qui litteras hasce humaniores levius quiddam esse censent, quàm ut eæ cum altioribus quibusdam majoribusque disciplinis ullo modo conferantur. Non capiunt inepti isti homines, bonarumque omnium litterarum rudes, quid tandem sit studium hoc, quod ipsi culpant atque contemnunt, humanitatis. Neque enim est, quale ipsi sibi cogitatione fingunt, nugatorium quiddam, aut puerile, quod in fabulis duntaxat poëticis, quisquiliisque verborum, oblectandorum animorum causâ, inutiliter occupetur. Quale ferè fuisse studium Tiberii Cæsaris traditur. O quæstiunculas illas Græculorum, quas facetè satis atque urbanè irridere solitus erat Stoicus ille Seneca, quot secum remiges Ulysses habuisset, prior scripta ne esset Ilias, an Odyssea! Apage has nugas, apage ineptissima

hæc ſtudia diffluentium otio hominum atque ignaviſſimorum. Non enim hæc humanitatis mehercule ſtudia, ex quibus homo nihilò humanior, hoc eſt, doctior atque eruditior, evadat. Illa, illa verè mihi ſtudia humanitatis, quæ in univerſo ſtudiorum liberaliſſimorum orbe longè lateque patent ac dominantur. Illæ, illæ litteræ planè humanæ, quæ quum artes omnes honeſtiſſimas, & majores quaſque diſciplinas complectantur atque contineant, eam iis elegantiam, eumque ornatum atque nitorem adjiciunt, ut litteræ ipſæ humaniores elegantioreſque & politiores efficiantur. Illæ, illæ litteræ humaniores, quas niſi ſibi comites ſeu miniſtras unaquæque altiſſimarum nobiliſſimarumque diſciplinarum aſſumpſerit, deformare ipſa nativam pulchritudinem ſuam, ac veluti in ſermonis ſordibus volutari videatur. Quid divinius Theologiâ, quæ ſapientia eſt admirabilis rerum divinarum? Quid auguſtius atque ſanctius Theologiâ, quæ tota in ſummo ſanctiſſimoque Dei numine contemplando verſatur? Quid pulchrius Theologiâ, cui ſummum atque perfectiſſimum totius pulchritudinis exemplar majori multò ſuperiorique luce, quàm humani ingenii imbecillitas ferat, ſpectandum atque conſiderandum proponitur? Et tamen ſeculis illis ſequioribus, cùm, poſt Romanæ linguæ non minùs, quàm Romani imperii, a Gothis vaſtitatem, intermortuæ litteræ erant humaniores, quæ facies erat Theologiæ, quàm triſtis, quàm horrida, quàm agreſtis! Equidem, cùm Theologorum quorundam, qui bene tunc atque acutè ſcripſiſſe putabantur, volumina in manus ſumerem, miſerebat me tui, pulcherrima atque auguſtiſſima
diſci-

disciplinarum, miserebat me tui, regina disciplinarum Theologia, mei, qui libros illos legerem, pigebat; valdeque etiam indignabar, quòd homines non tam suo, quàm temporum illorum vitio, aliquantò barbariores, illotis te manibus contrectare ausi fuissent. Adeo tute mihi, Theologia, in illis libris squallida, plenaque illuviei atque sordium videbare. Quid præclarius atque honestius Philosophiâ, quæ sapientia est rerum humanarum, optimarumque omnium artium procreatrix? tamen, humanioribus litteris unà cum linguâ Latinâ miserè collapsis, quid tetrius tunc Philosophiâ, quid deformius, aut etiam portentosius? quum gymnasia omnia philosophorum non nisi vocibus barbaris atque gothicis personarent, & de nescio quibus verborum monstris magna quotidie concertatio fieret, &, qui Aristotelis sese interpretes, si Deo placet, appellitabant, ne primoribus quidem labris Aristotelicos fontes degustassent; sed cœnosos quosdam rivos, hoc est, translationem ex Arabicâ non Latinam, sed Arabicâ ipsâ multò barbariorem, consectarentur. Quid, ut nihil dicam de medicinâ, nihil de mathematicis, reliquisque honestissimis disciplinis, quid, inquam, nobilius atque elegantius jurisprudentia, quæ scientia est juris atque æquitatis? tamen, ante litteras humaniores renatas, quid fœdius illorum temporum jurisprudentiâ, quid contaminatius, quid denique obscurius? quum qui juris semet sacerdotes jactitabant, & boni & æqui notitiam profitebantur, pleraque legum suarum minimè omnium intelligerent, pleraque etiam, quæ Græcè nimirum scripta erant, ne legerent quidem, denique Jus Roma-

num

num non Romanè, ſed Gothicè, interpretarentur. Equidem de me fateor, ſi qua in me eſt Latinæ linguæ Romanarumque rerum ſcientia, ſi qua fortè elegantia ſermonis Latini, quæ quàm ſit exigua, ſatis ſentio, eam, qualiſcunque ea demum eſt, memet ferè ex quinquaginta Digeſtorum libris aſſiduè legendis hauſiſſe, ſicque mentem meam politiſſimâ illâ veterum juriſconſultorum elegantiâ aſſuefeciſſe, Cimmeriæ ut mihi tenebræ offuſæ in eorum ſcriptis eſſe viderentur, qui, corruptis jam bonis artibus, de jure civili reſponſitaſſent. Tanta per Deum immortalem ſcriptorum illorum erat barbaries. Poſtea verò, quàm litteræ illæ humaniores, importatâ per Græcos homines Græcaſque litteras luce, recreatæ ſunt apud noſtros homines atque revixerunt, quantâ ego & quàm incredibili earundem omnium diſciplinarum, atque artium ingenuarum admiratione obſtupeſcebam! quantâ inde & quàm mirificâ voluptate afficiebar! quantùm ego lætabar, ſuam Theologiæ, ſuam Philoſophiæ, ſuam juris civilis prudentiæ, ſuam reliquis omnibus præſtantiſſimis artibus atque diſciplinis dignitatem atque elegantiam reſtitutam, qualem illæ quidem certè jam inde a principio habuerunt, antequam nimirum bonæ omnes litteræ, linguaque ipſa Latina, a Gothis & Vandalis miſerandum in modum depravatæ, ab humanitate ſuâ in agreſtem quandam & immanem barbariem degeneraſſent! Quis enim tunc, vel ſi ſuperiora priſcæ memoriæ documenta altè, & tanquam a capite, repetimus, quis tunc ſplendor, quæ dignitas erat majorum quarumque graviorumque diſciplinarum, cùm apud doctiſſimos quoſ-

que

que homines maximè vigebant ſtudia humanitatis, & , quo quiſque a doctrina inſtructior, eò etiam erat ab omni litterarum humaniorum elegantia politior atque ornatior? Niſi ſiquis fortè nobis opponat magnam videlicet auctoritatem Epicuri, quem narrant litteras haſce elegantiores, hominumque eruditorum proprias, aſpernatum fuiſſe. At enim Epicurus contempſit etiam Dialecticam: at non magnus in doctrinis fuit Epicurus, cujus etiam in Phyſicis atque Ethicis doctrina tota ferè fuit aliena, quippe in Phyſicis Democritea, in Ethicis potiſſimùm Ariſtippea, atque Cyrenaica. Contra verò quos planè conſtat humaniorum litterarum ſtudiis multò omnium liberaliſſimis præſtitiſſe, non ne eoſdem fatendum eſt in omni quoque doctrinarum genere maximè omnium veterum excelluiſſe? Quis enim ſapientior Platone, philoſopho graviſſimo, omniumque principe philoſophorum? quis etiam Platone in grammaticâ, in oratoriâ, in poëticâ, in omni elegantiori litteraturâ exercitatior? Quis doctior Ariſtotele, principe & ipſo ſecundùm Platonem philoſophorum? quis etiam Ariſtotele ab humanioribus litteris cultior, quem ajunt Iliadem Homericam Alexandro Macedoni emendaſſe, initiumque atque exemplum Criticæ arti dediſſe? Quis non in philoſophiâ modò, ſed etiam in medicinâ peritior Galeno? quis etiam Galeno in grammaticis & rhetoricis, ceteriſque humanitatis ſtudiis verſatior? Quis apud Latinos omni doctrinâ excellentior Tullio? quis etiam Tullio melior orator, meliorque grammaticus, qui, ut nec poëta fuit contemnendus, ita & nobilem in primis poëtam Lucretium correxit?

Quid

Quid & alios dicam, summos planè viros, atque ut in omni recto humanitatis studio versatissimos, ita & facilè doctissimos totius antiquitatis? Quid etiam clarissima illa atque immortalia religionis nostræ lumina, sapientissimos illos divinitatis interpretes, Clementem Alexandrinum, Origenem, Basilium, Gregorium illum Nazianzenum, Chrysostomum, Lactantium, Hieronymum, Augustinum, qui quum omni humanitate atque eruditione essent perpoliti, ad res quoque divinas omni doctrinarum genere illustrandas plurimum subsidii atque adiumenti contulerunt? An ne verò Julianum Cæsarem, infestissimum illum Christianorum hostem, & transfugam consceleratissimum, humanioribus Græcorum litteris, poëtarumque lectione ideo Christianis pueris interdixisse putabimus, ut ne scilicet, quem rudes atque imperiti homines unum solumque fructum ex amœnioribus illis disciplinis percipi opinantur, inaniter Christiani & pueriliter cum Musis delectarentur? Nihil minùs, Auditores. Neque enim ea Julianus Christianis oblectamenta invidebat, quæ molliùs eos afficerent, atque demulcerent: sed perspicaci homo ingenio, bonisque artibus satis eruditus, quum studia illa humanitatis in omni maximarum rerum scientiâ versari, & litteris illis humanioribus liberales omnes disciplinas, omnesque doctrinas contineri pervideret; id ereptum Christianis volebat, quo illi suas de Deo sententias confirmarent, atque tuerentur; gentium verò theologiam refellerent. Nimirum sentiebas, reque ipsâ experiebare, Juliane, in hostibus illis tuis, hominibus litteratis atque Christianis, in Gregorio illo Nazianzeno, in Basilio illo Cæsa-

Cæſarienſi, in Apollinari illo Laodiceno, quid & quantum Theologia Chriſtianorum, hoc armata litterarum humanarum præſidio, contra theologiam gentium valeret. Quid igitur tandem miremur, ſi decora illa atque ornamenta veteris doctrinæ, quæ, corruptis bonis littteris, damnum maximum fecerant, iiſdem recreatis atque reſtitutis, nihilò fortaſſe deteriora, quàm quæ olim fuerant, revixerunt. Revixit Theologia, revixit juris civilis prudentia, revixit medicina, revixit philoſophia, revixit dialectica, revixit geometria, omnes denique artes honeſtiſſimæ, omnes liberaliſſimæ diſciplinæ dignitatem atque amplitudinem priſtinam ſuam recuperarunt. Ergo, quum beneficium hoc ſit litterarum humaniorum, ut bonæ omnes artes atque diſciplinæ & olim viguerint, & nunc mirificè refloruerint, &, qui in ſtudiis humanitatis maximè omnium ſunt verſati, iidem etiam ceteris hominibus omni doctrinâ præſtiterint, cur, optimi adoleſcentes, ſi amor vos tenet atque ſtudium omnium doctrinarum, litteris hiſce humanioribus, quibus doctrinæ omnes continentur, penitus vos dedere dubitetis? cur enim, quum artes omnes liberaliſſimæ cognatæ inter ſeſe ſint, & communi quaſi vinculo conjunctæ atque copulatæ, ſegregandas eas artes arbitremini, itaque ad unam, ad quam caſus vos quidam detulerit, tanquam ad ſaxum, vobis adhæreſcendum, ut ceteras quoque minimè arripiendas cenſeatis? Videtis, adoleſcentes, magiſtros hos veſtros, viros doctiſſimos atque eruditiſſimos, pro ſuo quemque munere, ita in artibus atque in diſciplinis tradendis verſari, ut, ſi ipſæ artes atque

 diſci-

disciplinæ loqui possent, non meliùs neque elegantiùs, neque nitidiùs, neque majori etiam cum dignitate, quàm magistri vestri faciunt, docturæ vos atque erudituræ fuisse videantur. Fructus hic est uberrimus atque copiosissimus studiorum liberalissimorum humanitatis. Itaque & vos, optimi adolescentes, si in dialecticâ, si in geometriâ, reliquisque mathematicis disciplinis, si in philosophiâ, si in medicinâ, si in jure civili atque pontificio, si in theologiâ, si in singulis quique doctrinis perfecti satisque elegantes esse volueritis, ad studia hæc humanitatis contendite: hoc est, omni ope & operâ enitimini, atque efficite, ut universus in vobis doctrinarum disciplinarumque orbis perficiatur: quando litteris hisce humanioribus omnes doctrinæ atque disciplinæ uberrimè atque elegantissime comprehenduntur.

PETRO . HIERONYMO . INGHIRAMIO
PATRICIO . VOLATERRANO
EQUITI . NOBILISSIMO
ATQUE . SPLENDIDISSIMO
ET . EQUESTRIS . ORDINIS . SUI
PRIORI . SACRI . EQUESTRIS . CONSILII
DUODECIMVIRO
URBIS . PISANAE . PRAEFECTO
SUMMA . VIRO . DOCTRINA . ET . PROBITATE
ET . PIETATE
ET . JUSTITIA . ET LIBERALITATE
OMNIQUE . VIRTUTE
OMNIBUS . PROBATISSIMO
AUCTA . SUB . EJUS . ADMINISTRATIONE
URBIS . PISANAE
GLORIA . ATQUE . FELICITATE
ALEXANDER . POLITUS
ORATIONEM . SUAM . QUARTAM
AD . ACADEMIAM . PISANAM
DE . UNIVERSO . DISCIPLINARM . ORBE
OB . MAXIMA . EJUS
ATQUE . IMMORTALIA . IN . REM . PISANAM
ET . LITTERAS . PROMERITA
AD . MEMORIAM . SEMPITERNAM
D. D. D.

ALEXANDRI POLITI

DE CL. REG. SCHOLARUM PIARUM

ORATIO QUARTA.

De universo disciplinarum orbe.

Axime vellem, Patres ſapientiſſimi, ceterique auditores ornatiſſimi, ut, quod, jam inde a ſuſcepto ampliſſimo hoc humaniorum litterarum docendarum munere, mihi unicè propoſui, hoc adoleſcentibus his noſtris, qui ſeſe nobis in diſciplinam tradiderunt, eſſet penitus perſuaſum, non in uno ſoloque doctrinæ genere, qualiſcunque ea demum eſt, ſibi eſſe acquieſcendum; ſed finem atque terminum ſtudiorum ſuorum conſtituendum eſſe univerſum illum orbem diſciplinarum, quem Græci ἐγκυκλοπαιδέιαν vocarunt. Nam ſive eloquentiam ſpecto, perfecta eſſe nequit eloquentia, niſi rerum maximarum ſcientiam, doctrinaſque univerſas complectatur, ſive litteras humaniores intueor, omnis rerum omnium atque artium honeſtiſſimarum eruditio humanioribus uberrimè litteris comprehenditur; ſive gymna-

mnasium hoc domiciliumque sapientiæ nobilissimum, circumspicio, omnes hîc liberalissimæ artes atque disciplinæ apud doctissimos atque eruditissimos homines, apud vos, Patres sapientissimi, in Pisano hoc gymnasio studiosissimè acerrimèque exercentur. Turpe autem nimis & indignum optimis adolescentibus fuerit, eos, quum domos suas reliquerint, atque in hanc sese urbem, eruditionis caussâ, contulerint, non, ut eloquentes bonarumque litterarum periti fierent, aliquandiu elaborasse; sed, qui omnia doctrinarum genera percipere facilè potuissent, eos mediocri quodam uniusque duntaxat generis doctrinâ contentos, hoc est, paullò eruditiores, quàm venerant, ad suos rediisse. Sed, quoniam brevis est hominis vita, vetus illa in plurimorum animis opinio insedit, humanæ vitæ cursum tam angustum esse, tamque undique coarctatum, ut non nisi brevissimus videri possit, si, non dico, ad omnium, sed vel ad unius etiam artis magnitudinem conferatur. Ego verò, Auditores, qui, ingeniorum nostrorum viribus bene accuratèque perpensis, nihil humile, nihil abjectum, nihil egregiis maximæque spei adolescentibus indignum mecum unquam meditor; communem hanc de longo artis, brevi vitæ cursu humani generis querelam ex hominum mentibus exturbare, si fieri potest, aggredior, itaque maximum, quo a sapientiæ studiis adolescentes deterrentur, impedimentum removere. Demonstrabo enim, quàm potero, diligentissimè, breviorem longè esse earum omnium artium, quæ sunt libero homine dignæ, quàm humanæ vitæ, cursum. Quod sanè argumentum, tametsi alibi

a me

a me abhinc multis annis non incommodè pertractatum; tamen mihi quidem dignum videtur, quod aliquantò etiam nunc diligentiùs atque curiosiùs, anniversario hoc studiorum instaurandorum die, pro loci hujus & muneris mei amplitudine, atque utinam cum aliquo orationis meæ fructu! retractetur.

Verùm, ipso statim orationis limine, quis me vestrum, Auditores, non oppugnet, ac propemodum obruat summâ summi ac celebratissimi viri auctoritate, cui nisi ego primùm omnium occurram, valde etiam vereri debeam, ut utilem fructuosamque sim ipse operam in hoc tale tantumque argumentum collaturus? Quis enim ab Hippocrate dissentiat, maximo illo totius antiquitatis, & pene dixerim, divino ingenio? cujus tanta tamque admirabilis fuit in explorandâ rerum veritate solertiâ, ut, quò ille non pervenerit, nemini uni sperandum sit, posse sese unquam pervenire. Atque is tamen vir sapientissimus, quum brevissimis acutissimisque sententiis, quas Græcè aphorismos dicimus, quasi medicinæ totiùs oracula esset simul complexurus, inde sibi exordium capiendum censuit, ut vitam humanam brevitatis, longitudinis artem incusaret. Vitam enim dixit brevem; artem longam. Sed istud de trivio argumentum, quo a tanto nomine quæri solet torpori ignaviæque nostræ patrocinium, neque orationis sese jam explicantis cursum abrumpet, neque a sapientiæ vos studio, optimi adolescentes, retardabit, si paullisper consideretis, quod vos fortasse miremini, sed tamen verissimum est, caussam inde meam confirmari, unde penitus infringi evertique potuisset. Nam, cùm oculos ad illum

lum medicorum veluti deum, ad Hippocratem converto, eximiamque ejus in omnibus artibus eruditionem attentiùs cogito; ſatis jam video, nullum aliud ex totâ antiquitate opportunius atque ad rem noſtram accommodatius exemplum afferri unquam potuiſſe, quod vobis ad omnem doctrinam proponeretur. Fuit enim, ſi quis alius, non in arte ſolùm medicâ; ſed etiam in toto diſciplinarum orbe exercitatiſſimus, eâque verè laude digniſſimus, qua neſcio an major ulli unquam hominum contigerit, quòd & alios fallere, & ab aliis ipſe falli neſciverit. Quapropter qui volunt, laborioſi ſcilicet in otio homines, longius multò eſſe artium liberalium curriculum, quàm ut toto eæ vitæ tempore perdiſcantur, & luculento admodum Hippocratis exemplo refutantur, qui eas omnes artes calluit quàm peritiſſimè, & quænam hominis mens, quodve conſilium fuerit, minimè omnium aſſequuntur. Niſi ſiquis fortè adeo deliret, ut arbitretur, ideo Hippocrati longam artem; vitam autem dictam eſſe brevem, quòd hac potiſſimùm ratione alios vellet a medicinæ ſtudio avertere, qua ipſe medicina maximè omnium eniteret. Sed o prava hominum minimè ingenuorum, qui de ingenuo viro tam iniquè atque adeo protervè ſenſerunt, judicia! quos etiam graviſſimè olim reprehendit optimus principis medici interpres, medicorum & ipſe longè clariſſimus, Claudius Galenus. Quid enim a rectâ ratione magis alienum, quàm, ad humani generis bonum, commentarios Medicos conſcribere, quibus nihil unquam utilius aut eſſe aut excogitari poſſit, ſimulque ab arte univerſâ, cujus doctri-

ctrinâ hominum tete saluti atque incolumitati consulere velle profiteare, legentium prorsus animos avocare? Aliud omnino voluit parens ille medicinæ Hippocrates, aliud in votis, aliud in mente habuit, dum artis magnitudinem eò protrahendam putavit, ut longissima ea esset, si unius eam hominis vitâ metiremur. Non enim ad otium ignavorum, inertiumque hominum fovendum, sed ad solertium navorumque diligentiam excitandam; non ad excusandum torporem, sed ad laborem promovendum; non ad deterrendos abalienandosque ab artis medicæ studio animos, sed ad exacuendum propositâ artis difficultate ingenium, eam retulit de brevitate vitæ sententiam: ut nempe, quò vita brevior esset, ars autem longior, eò impensiori curâ majorique animi contentione opus sibi esse studiosi quique intelligerent, ut brevi artem tempore adipiscerentur. Quanquam autem explicationem hujuscemodi veram illam quidem, sed veluti ad Hippocratis sensum non satis appositam, neque aptam, minùs approbat Galenus; tamen illa ipsa Hippocratis verba ita interpretatur, ut doceat, breve etiam tempus ad artem perdiscendam sufficere, si recta studiorum via, constansque labor adhibeatur: non posse quidem ab uno eodemque homine, quàm vultis, diligenti & studioso, artem aliquam & inchoari & absolvi, quod ad inventionem spectat; sed, posteaquam inventa ea fuit, pluresque docti atque industrii viri, multorum annorum decursu, ad eam constituendam perficiendamque laboraverunt, nihil jam in caussâ esse, cur breviori temporis spatio eam quisque artem non comprehendat; eâque de re

 per-

perbreves conſcribi commentationes oportere, quibus omnia, quæ magni quique viri multo tempore, magnoque labore obſervarunt, incredibili quodam & temporis & laboris compendio, ſub unum veluti adſpectum ſubjiciantur. Sed cur in unâ tandiu nos arte immoramur? quaſi verò non in toto diſciplinarum orbe noſtra verſetur oratio. Age igitur, quantus qualiſque eſt, quàmque hominibus omnibus inditus a naturâ, cognitionis amor, & veritatis! quàm nunquam otiatur in nobis hæc veri inveniendi cupiditas! quàm rei cujuſque novitate pueri capimur, & detinemur! quanto diſcendi ardore ad liberalium artium ſtudia impellimur adoleſcentes! quàm magnam vitæ noſtræ partem viri, ſæpe etiam cum maximo rei familiaris detrimento, litteris rerumque cognitioni impendimus! quo ſtudio, etiam qui a rebus gerendis longè abſumus, ſenes res geſtas legimus & audimus, neque hiſtoriis modo, ſed etiam fabellis recreamur! quàm denique in omni ætate, ut ab aliis curis vacuus animus ſecum eſse permittatur; tamen nunquam quieſcit hoc ſciendi omnia deſiderium! Solonem ferunt, quem in ſapientium hominum numero Græcia habuit, morti jam proximum, aſſidentibus amicis, & neſcio qua de re ſermonem inter ſeſe conferentibus, caput, ut potuit, ſuſtuliſſe, ut re, de qua diſputarent, perceptâ, eruditior atque ſapientior moreretur. Tanta humanum genus diſcendi cupiditas tenet; tantaque inde eſt, rebus tandem cognitis, animi noſtri oblectatio. Id enim, quo uno beſtiis maximè præſtamus, & homines ſumus, mentem nimirum noſtram, rerum ſcientia

per-

perficit, honestissimâque complet voluptate. An igitur existimabimus, frustra hunc esse in nobis cognoscendi veri ardorem, tamque iniquè atque injuriosè erga hominum genus sese naturam, tanquam novercam quandam, gessisse, ut, quum sane quàm vehementi perpetuoque impetu ad studia nos omnium liberalium doctrinarum impellat atque rapiat; tamen adjumenta nobis denegaverit, quibus earundem ipsarum doctrinarum scientiam assequeremur? An Galenum oleum & operam, quod est in proverbio, perdidisse putabimus, quem nullum non lapidem movisse ajunt, ut in omni doctrinarum genere perfectus evaderet? An Cleanthem Assium, qui noctem hauriendis aquis, diem bonarum artium studiis dedisse traditur, atque inde a labore Hercules alter est appellatus, laboris hujus tanti fructum hunc retulisse arbitrabimur, ut in liberalibus artibus comparandis animum prorsus desponderet? An inane in Euclide Megarico censebimus studium sapientiæ adeo eximium ac singulare, ut, quod Megarensibus capitale erat, ipse Athenas, veste muliebri indutus, venire noctu, ad Socratem audiendum, minimè omnium dubitaret? An, ut sexcentos alios ex totâ antiquitate viros doctissimos omittam, quibus totâ vitâ nihil antiquitus fuit, quàm optimarum omnium disciplinarum apparatu pulcherrimo atque elegantissimo instrui, frustra Pythagoram, frustra Democritum, frustra Platonem, quales, Deus bone, viros! dicemus patriam, ubi summo honore florebant, reliquisse, ultimasque terras peragrasse, ut, periculosissimâ per barbaras incultasque nationes peregrinatione nullum non doctrinarum genus a sapientissimis omnium

 popu-

populorum viris discere vellent, scire autem non possent? O miseram humani generis conditionem! o pœnitenda hominum vota, si sapientiæ, quæ perfecta est atque accurata bonarum omnium artium comprehensio, pulchritudinem ardentissimè concupiscant, illam quærant, illam meditentur, ad illam maximo conatu anhelent, neque illam tamen unquam complectantur! Sin & nihil frustra molitur optima parens natura, & nulli penitus deest de reliquis omnibus animantibus, quominus fines adipiscantur suos; quantò majori curâ prospexisse homini reputanda est, ceterorum omnium animantium longè nobilissimo ac principi, quem unum ratione uti voluit, omniumque fecit capacem disciplinarum? ut nempe, quemadmodum summam nobis ingeneravit percipiendæ veritatis cupiditatem, ita & nobis largissimè copiosissimèque subministraret, unde optimarum omnium artium scientiam, quanta quidem homini satis esset, obtineremus? At falsâ plerique existimatione decipiuntur: quibus quum instrumenta omnia a naturâ affatim suppetant ad omnem doctrinarum elegantiam; tamen otio suo & ingenio abutuntur; maluntque ingrati naturam reprehendere, quàm suam ipsorum segnitiem emendare. Quæ autem & quanta sit humani ingenii facultas, & quid & quantum, si annititur, in universo illo liberalium omnium artium studio eadem possit, docent ii clarissimè, quos summis laudibus celebrandos duximus, viri veterum multò sapientissimi: quos omni disciplinarum genere ornatos instructosque maximè fuisse accepimus. His verò dum Democritum accenseo, nolim, cogitetis, Auditores, aliquem de grege philosophum, qui cum majo-

majorum gentium philosophis nullo modo sit conferendus; sed tantâ virum eruditione, ut Hippocrati ipsi Coo maximæ admirationi fuerit, &, quum plurimos tum discendi ardore, tum rerum omnium doctrinâ vicerit, nemini uni secundus videatur. Etenim præ sapientiæ studio, quo maximè incendebatur, amplissimas opes humanaque omnia contempsit; peregrinatusque est in Persidem ad Magos & Chaldæos; in Ægyptum ad Mathematicos; in Æthiopiam atque Indiam ad Gymnosophistas; in omni autem sapientiæ parte adeò profecit, ut quinque certaminum victori non absimilis diceretur, quòd ea quinque doctrinarum genera, quibus universa veterum eruditio definita atque conclusa erat, probè tenuisset. Jam verò si optimas ipsas artes propiùs intuemur, &, quarum amore tantopere exardemus, proponimus eas ob oculos; mirum est, Auditores, quanta sit earundem artium atque doctrinarum inter sese connexio, quantus earum ordo, quàmque uno eæ societatis inter se vinculo coalescant. Nanque illud ego dicam, quod a Platone assertum in Epinomide, multò faciliorem, atque contractiorem, quàm vulgò suspicantur, reddit cursum omnium disciplinarum, miro quodam inter sese consensu bonas cunctas artes sapientisque viri proprias concordare, & hanc liberalium doctrinarum in unum veluti conspirationem facillimè intellectum iri, siquis vim rationis ejus, unde omnia alia pendent, & ordine quodam cognoscuntur, antea exploraverit. Inde enim & Musæ, quæ vel ipsæ sunt liberales artes, vel artibus certè liberalibus præsident, visæ sunt quibusdam sic appellatæ,

quasi

quasi ὁμῦσαι, a nexu nimirum & consociatione omnium inter sese disciplinarum: quo etiam ex nexu quasi una visa est esse rerum omnium scientia: cujus tamen, tum propter rerum ipsarum magnam varietatem, tum etiam propter discentium commoditatem atque facilitatem, facta sit in plures artes atque disciplinas partitio. Quòd si altiora hæc esse videntur, quàm ut infirmo adhuc adolescentium captui apta sint atque accommodata (quanquam, ubi de toto doctrinarum orbe loquimur, nihil, nisi excelsum, atque a vulgari hominum sensu longè remotissimum, sapiat, necesse est, oratio) tamen illud constat, non tantam, quantam aliqui volunt, inter omnes disciplinas diversitatem inveniri, quæ omnes ad veritatem totæ unam referuntur. Quid enim tandem spectant illæ ipsæ artes, quæ aliis omnibus majoribus artibus famulantur, & benè ornatèque loqui docent, numerisque orationem constringere, ut majori, quàm fieri possit, concinnitate lenocinioque verborum, animi nostri sensa expromamus, nisi veritatem? Quid unquam profitetur benè disserendi facultas, quam verbo Græco Dialecticam vocitamus, nisi veritatem? Quid unquam speculantur Mathematicæ illæ disciplinæ, quarum vastissimo quidem gyro & numeri & sonorum vocumque modulatio, & artificiorum, quæ ad varios multiplicesque hominum usus, tum delectationis, tum necessitatis caussâ, excogitata sunt, exacta ratio, & cæli & terræ mundique totius dimensio continentur, nisi veritatem? Quid etiam Physice in theatro hoc communi atque amplissimo naturæ, ubi varietas rerum infinita, admirabili ordine distincta, spectaculum
sui

ſui multò omnium pulcherrimum præbet, contemplatur, niſi veritatem? Eæ quoque diſciplinæ, quæ in agendo verſantur, quò primùm, veluti ad certiſſimam quandam atque tutiſſimam actionis cujuſcunque regulam, reſpiciunt, niſi ad veritatem? Veritatem Ethice, ut animum curet; veritatem Medicina, ut corpori ſalubritatem afferat; veritatem Jurisprudentia, ut æqua civium jura conſervet; veritatem Politice, ut publico civitatis bono conſulat; veritatem Oeconomice, ut rem privatam atque familiarem bene adminiſtret; veritatem bonæ omnes artes, ut ſua ritè munera expleant, inquirunt. Fontem denique ipſum veritatis, hoc eſt, principem primamque, quæ a ſemet ipſa eſt, veritatem, ſummumque rerum omnium principium, & formas ab omni concretione materiæ quàm longiſſimè alienas, Theologia, quæ rerum eſt ſcientia divinarum, intuetur. Ergo quum una ſolaque veritas in omni doctrinarum ſtudio maximè quæratur, eamque mens hominis tantâ ſecum cognatione copulet atque devinciat, ut nihil, niſi verum, percipere penitus poſſit, nec, niſi in perſpicentiâ veri, beatitudinem ſuam aſſequatur; quænam illa eſt vana deſidiæque plena, ignavorum atque otio marceſcentium hominum expoſtulatio, quòd tantâ diſciplinarum in diverſa tendentium magnitudine ſimul ac varietate ingenium confundatur humanum ac propemodum obruatur? Non ita ſanè cenſuit ſummus dicendi magiſter, Romanæque juventutis optimus inſtitutor Fabius Quinctilianus: qui, quum oratorem, quem inſtituendum ſibi ſumpſerat, nullius ornamenti expertem eſſe oportere oſtendiſſet, primam quoque ætatem pluribus ſimul arti-

artibus imbuendam exornandamque esse existimavit. Atque utinam tanti apud nos esset Quinctiliani auctoritas, ut pueri nostri ea veluti temporum subsidia, quæ a Grammaticæ studio supersunt, erudito illi Geometriæ pulveri, aliisque hujusmodi amœnioribus studiis donare docerentur! O longam illam ad discendum ætatem, si non tesseris, non nugis, non otiosis sermonibus, non denique somno, inutiliter conteri, aut potiùs profundi, sineretur! Est enim maximè docilis, & laboris patientissima, ingenioque fruitur tam facili, atque in omnem partem veloci, nullum ut periculum sit, ne studiorum onere, plusquam opus sit, fatigetur, sed ut potiùs varietate ipsâ reficiatur, minusque sentiat, quàm si in uno semper labore perseveraret, difficultatis. Quoniam verò ignavia nostra facit, ut ingenium variis simul litterarum studiis occupatum, distrahi aut obtundi, non perfici aut excoli, videatur; & reverâ humanæ mentis facultas, quantacunque illa sit, finita est, suisque terminis circumscripta, non id ego certè oneris adolescentibus nostris imponam, cui sint ipsi ferendo impares, ut pluribus, & quàm diversissimis disciplinis eodem simul tempore sufficiant. Satis erit, mihi credite, optimi adolescentes, non confusè, aut operâ quadam tumultuaria, studia vestra pertractare; sed eum, quem incepistis, cursum doctrinarum certâ ratione moderari, ut a facilioribus ad difficiliora progressi, unâque quadam & perpetuâ studiorum serie, unam post aliam disciplinam adepti, elegantissimum illum doctrinarum omnium orbem conficiatis. Quemadmodum enim sicut uno simul intuitu universus hic mundus spectandus exhibere-

beretur, obrueretur is planè innumerabili ferè atque incredibili rerum omnium multitudine, neque quanta, quàmque admirabilis sit ac divina naturæ universæ pulchritudo, discerneret; si autem ad singulas partes, ex quibus tota mundi machina concrescit, atque coagmentatur, oculos cogitationemque converteret, ac veluti distribueret, simulque summum illum, quo suis quæque locis aptantur, ordinem distinctè atque particulatim consideraret, ei quàm facillimè totum hoc universitatis corpus, rerumque omnium admiranda consensio patefieret; ita sanè confusus ille atque permixtus veluti adspectus omnium disciplinarum, qui primò occurrere atque obversari tironibus solet, suâ vos magnitudine deterret adhuc in limine constitutos; sed, si diligentiæ ordo accedit, &, quod cognosci simul totum non potest, gradatim ac veluti per partes addiscitur, brevi vos intellecturos planèque experturos polliceor, quàm artium magnitudines rectâ studiorum partitione minuantur. Hîc ego quid prædicem, quàm non adeptu sit longa sapientia? quantum ad studiorum omnium metam suppeditet vobis temporis? quanta sit ingeniorum vestrorum celeritas, quantumque acumen? quæ omnia si amplificare velim dicendo, & per se magna, verborum exaggeratione majora reddere, mea jam longiùs, tanquam in immenso quodam campo, excurrat atque exultet oratio. Sed discentium imbecillitati danda hæc est venia, Auditores, ut, quæ in qualicunque illo liberalissimarum artium itinere properantes non parùm remorantur, quàm brevissimè persequamur. Nam, quod ad perfectam atque exa-

exactam rerum omnium cognitionem attinet, ea plerosque cogitatio summam in desperationem adduxit, quod & Plato testatur in Amatoribus, & experientia cujusque nostrum quotidiana perspicuè docet, semper aliquid esse, quod, quamdiu vivimus, discamus. Unde dictum illud Solonis, tantopere veteribus celebratum, senem sese fieri quotidie aliquid addiscentem. Narrant etiam, morientem Theophrastum conquestum graviter de naturâ fuisse, quòd cervis & cornicibus vitam diuturnam, sibi exiguam dedisset. Neque ego sanè, Auditores, tantum humano ingenio detulerim, ut censeam, fieri aliquando posse, ut homo unus omnia in qualibet penitus arte comprehendat. Quàm multa enim vel in ipsâ Grammaticâ (ut hinc facilè judicium de majoribus quibusque disciplinis fiat) non me modò fugiunt, qui tamen nunquam ab amœnioribus illis litteris abhorrui; sed etiam viros longè doctissimos, atque in illo studiorum Grammaticorum genere exercitatissimos! Eò ne tamen deprimenda vobis vestra erunt ingenia, adolescentes, ut existimetis, aut pluribus rebus discendis plures esse vitas dedicandas, aut unam duntaxat artem pertractandam semper esse, atque in uno vel leviori studio cum desidiosâ quadam voluptate ita consenescendum, ut discentes vita deficiat? ipsa enim unius ejusdemque artis perpetua tractatio semper aliquid gignet, quod investigetis. Sin vos unius soliusque artis delectatio non tenet, & aliæ sunt non, opinor, indignæ, quæ a vobis percipiantur, nequid ego dicam, vos ipsi perspicitis, quis vobis modus sit in toto liberalissimorum studiorum cursu adhibendus, ut non

usque

usque ad senectutem in re aliqua superstitiosè detineamini; sed in qualibet liberaliori arte atque disciplinâ non diutius immoremini, quàm sobria cujusque rei cognitio postulare videatur. Quis enim cum in aliis omnibus rebus, tum maximè in litterarum studiis, modum non requirat, ubi non solùm sine ullo doctrinæ detrimento; verùm etiam magnâ aliquando utilitate plurima ignorantur, quorum utique cognitione nihilò melior aut doctior evadas? Quare is mihi verè sapiens, verèque doctus ac litteratus, non qui minuta quæque, immenso quidem studio ac labore, sed tamen multò curiosiùs, quàm utiliùs, perscrutetur; sed qui honestissimæ cujusque rei eâ scientiâ contentus sit, quæ libero homini satis esse videatur; non qui vanè altercando atque pueriliter, in perplexis captiosisque semper quæstionibus occupetur, sed qui breviori, quàm fieri possit, studiorum suorum compendio, ad unam veritatem collineet; non qui, Tiberii Cæsaris more, ætatem suam in fabellis conquirendis miserè conterat; sed qui utilissima quæque atque fructuosissima consectetur; non qui novus librorum helluo, in iis omnibus libris lectitandis, ad quos, veluti quosdam scopulos, tempestate delatus, adhæserit, dies noctesque insumat; sed qui optimos, atque in quolibet doctrinarum genere præstantissimos scriptores, vel suo, vel alieno judicio, seligat, recolat, attentè meditetur. Ille igitur, qui mihi sit in universo disciplinarum orbe versatissimus, non inutili rerum discendarum multitudine mentem obruet; neque in quorumcunque vel ineptorum librorum farraginem sese ingurgitabit; sed exactâ in

primis solidâque trium principum linguarum, Hebrææ, Græcæ, Latinæ, notitiâ ad omnem tum divinam, tum humanam eruditionem imbuetur; in parandâ eloquentiâ Demosthenem, atque Isocratem inter Græcos, Marcum Tullium & Fabium Quinctilianum inter Latinos, duces, atque auctores habebit; in Poëticâ, pro vario carminum genere, illos Poëtarum principes, Homerum & Virgilium; Pindarum & Horatium; Euripidem, Sophoclem & Senecam; Callimachum & tres Amorum Poëtas Latinos; Aristophanem & cum Plauto Terentium leget; in Philosophiâ totum Platonem atque Aristotelem tenebit; in Mathematicis Euclidem, Ptolemæum, Apollonium illum Pergæum, atque Archimedem comprehendet; in jurisprudentiâ tum civilium, tum pontificiarum legum volumina diligentissimè atque accuratissimè discet; in medicinâ Hippocratem & Galenum; itemque ex nostris Cornel. Celsum, & rerum arcanarum acerrimum curiosissimumque investigatorem C. Plinium, assiduè pervolvet; in Theologiâ denique, præter sedulam atque accuratam librorum divinorum lectionem, impressos penitus geret in animo atque in mente eruditissimos illos Religionis nostræ interpretes, Origenem, Chrysostomum, Hieronymum, Augustinum, & Thomam etiam illum Aquinatem, qui, vel sequioribus temporibus, ordine quodam admirabili, mirâque brevitate, totius sacræ doctrinæ summam, Christianorumque omnium Patrum verissimas sententias complexus est atque illustravit. Quibus omnibus addet Græcæ Romanæque historiæ, ex Herodoto potissimùm & Thucydide, Livioque ac Sallustio, atque ex aliis melioribus scripto-

ptori-

ptoribus, ut Diodoro Siculo, & Plutarcho, antiquitatis totius cognitionem. Neque etiam recentiores negliget, qui, post restitutas a barbarie litteras, & ingenii præstantiâ & summâ rerum omnium eruditiòne, ad priscorum prope laudes accesserunt. Quanquam eò libentiùs veteres, quàm recentes scriptores adnumeraverim, quòd a veteribus, veluti a fontibus rivi, omnem omnium doctrinarum copiam acceperimus; gratique animi sit ac maximè ingenui, de iis bene mereri velle, qui primi omnium de humano genere optimè meruerunt. Sed tamen non se capi sinet incautus, aut decipi a magnificis phaleratisque inscriptionibus, quibus plerique ætate nostrâ vani insulsique scriptores sordidas suas merces, ut fucum ementibus faciant, imperito vulgo ostentant, libros, inquam, tam barbaros atque horridos, tam inconditos atque ridiculos, tamque ineptiarum plenos, ut, posteaquam eos legeris, tam male tete operam in iis collocasse pœniteat. Nam quò quisque scriptor doctior est atque sapientior, eò quoque solet esse modestior, simplicioresque, magisque perspicuos libris suis titulos præfigere, ut veterum præsertim exempla testantur. Hæc omnia ille præstabit vir doctus ac sapiens, quem oratione jamdudum efformo: superflua omnia atque inutilia studia resecabit; numquam otiosum sese esse patietur; sed mercatores, avidissimum hominum genus, imitabitur, ut, sicut ii, opum parandarum caussâ, non itinerum difficultate, neque navigationis periculo impediuntur, quominus domum, uxorem, liberos, relinquant, vitamque mari suam atque prædonibus committant; ita nullum pro adipiscendâ sapientiâ laborem

borem ipſe refugiat aut reformidet. Quantum putatis temporis eûm compendium in longiſſimo illo diſciplinarum curſu eſſe facturum? quàm cito eum ad ſapientiam, perfectamque rerum omnium doctrinam perventurum? Latiſſimè ætas noſtra patet, Auditores, atque ad omnem rerum omnium maximarum ſcientiam abunde nobis ſufficit: ſed eam nos ipſi imprudenter ac ſtultè contrahimus, dum, quibus in rebus minùs oportebat, ſtudia noſtra occupamus, atque, ut uno omnia verbo dicam, cum veteri Poëta, *exigua pars eſt vitæ, quam nos vivimus*: fruſtraque poſtea dolemus, tempus nobis ad litterarum ſtudia deficere, quum nos ipſi nobis ac tempori defecerimus. An non enim longiſſimam ad meliora ſtudia Græcorum illorum vitam crederes, quibus etiam vacabat curioſiùs in fabellas inquirere, & quot Ulyſſem remiges comitati fuiſſent, ſtudioſiùs perſcrutari? O magnos homines in nihil agendo occupatos! qui tamen perditi temporis culpam aut in naturæ noſtræ infirmitatem, aut in circumſtantia undique negotia, derivare conſueverunt. Tu verò, adoleſcens, rectè ætatem partire tuam, nec eo tempore apud Grammatiſtas importunè detineare, quo gravioribus tibi diſciplinis opera impendenda eſſet; ſed, quò breviorem diſcendi commoditatem breve adoleſcentiæ tempus pollicetur, eò tibi magis ad ſapientiam properandum eſſe intellige. Non ego a te quidem certè Didymi labores exigam, quem ſanè hominem tam aſſiduum ac propemodum ferreum in ſcribendo fuiſſe ajunt, ut quatuor librorum millia (mirum dictu!) exaraverit. Imbecilliores ſunt fortaſſe vires tuæ, quàm ut dies noctibus, noctes diebus,

bus, ſine ullâ vel honeſtæ remiſſionis interruptione, in diſciplinis addiſcendis conjungas. Sed illud tamen exigo, ut diligentiâ, qua unâ virtute, ut bene Tullius ajebat, reliquæ continentur, vitæ brevitatem compenſes: exigo, ut nullâ male collocatâ diei parte, quàm longiſſimam adoleſcentiam efficias: exigo, ut tecum verſari ipſe ſcias, &, ſi ſocietatem amas, ſtudiorum tuorum comites, ſeu potiùs duces, viros totius antiquitatis doctiſſimos mancipare, qui te rectâ ad ſapientiam perducant: exigo denique, ut tempore uti diſcas, & vivere. Quod ſi, ſedatis perturbationibus animi, diligenter didiceris; tum demum apparebit, quàm in longâ vitâ brevis tibi ſit liberalium omnium artium, atque doctrinarum curſus futurus. Nunc verò, ſi vos, adoleſcentes, maximè commovent exempla, quibus ad animos quamcumque in partem pertrahendos atque impellendos nullum fortius validiuſque argumentum inveniri unquam poteſt, ſuperiorem omnium temporum jam inde ab ultimâ vetuſtate memoriam vobiſcum ipſi percurrite; & non eos modò, quos ita hactenus laudavimus, ut multò omni laude majores viderentur; ſed & longè plures invenietis, qui, quum ab omnibus artibus liberalibus atque diſciplinis inſtructiſſimi fuerint, pleniſſimè inde clariſſimèque oſtenderunt, ad omnem nos rerum omnium ſcientiam adſpirare poſſe, eorum ſi exempla ſectemur. Quid enim dicam de Eratoſthene, quid de ceteris, quos a quincuplici, hoc eſt, ab univerſæ doctrinæ atque eruditionis genere, quo plurimum præſtiterunt, translato eleganter a quinque certaminum victoribus vocabulo, quinquertiones appellarunt?

larunt? Nam, quod ad Theophrastum quidem, quem diximus, attinet, illa ipsa ejus, cùm moreretur, de brevitate vitæ querela, satis demonstrat, omnes eum artes ingenuas perfectè calluisse, quippe qui sese tum, cùm, quæ ignorabat, videre cœpisset, extingui quereretur: quanquam nimium illud hominis omnium artium perficiendarum studium faceret, ut, qui in omni doctrinâ erat maximè eruditus, tamen ipse sibi minimùm scire videretur. Sed quemadmodum summis illis & sapientissimis viris pulcherrimum fuit ad omnem eruditionem præire, ita etiam atque etiam videte, adolescentes, ne turpissimum vobis sit, minimè illos subsequi, quorum plerisque eadem, quæ vobis maxima suppetunt, discendi subsidia defuerunt. Nescio quem enim veluti stuporem in aliquorum vultu legere mihi videor, quos ad honestissimam maximè æmulationem excitari oportuerat, ut, quam in aliis amabant atque suspiciebant, doctrinam, assequi ipsi pro viribus conarentur. At enim adolescentium nostrornm ingenia tardiora longè esse videntur, quàm ut cum maximis illis atque perspicacissimis ætatum omnium, totiusque antiquitatis ingeniis comparari ullo modo possint. Verùm, ut summorum illorum hominum, quos in omnibus disciplinis perfectissimos fuisse constat, laudibus nihil detrahendum putem; quam tamen ingenii tarditatem non vincit amor veritatis, vigilantia, assiduitas, labor, atque, ut uno omnia verbo complectamur, diligentia? Modico vir ingenio fuit Ephorus, in quo se calcaribus uti solere, sicuti contra frenis in Theopompo, eloquentissimus ille Græcorum rhetorum orator, Isocrates dictitabat. Quàm
boni

boni tamen ſcriptoris Ephorus partes omnes implevit? Tardiſſimo ingenio fuit Cleanthes, quem arieti Timon meritò comparavit. Quàm egregius tamen Philoſophus Cleanthes evaſit, qui Stoicorum principi Zenoni tam ſedulò adhæſiſſe fertur, ut, quæ ab illo audierat, teſtæ oſſibuſque inſcribere, chartarum inopiâ, ſoleret, neque indignus, qui tanto philoſopho ſuccederet, unus e multis judicaretur? Mediocri etiam fuit ingenio Cornelius Celſus. Quàm multa tamen Celſus de omnibus ferè artibus conſcripſit, itaque doctè atque eruditè, ut omnia illa ſciviſſe viſus fuerit? Vos appello, recentis etiam memoriæ viri doctiſſimi, atque eruditiſſimi, & de Latinis Græciſque litteris reſtitutis optimè meriti: quorum tamen nonnullos in rebus primùm percipiendis tardiori obtuſiorique ingenio fuiſſe accepimus, diligentiâque ſuâ feciſſe, ut, quæ in doctrinis reconditiora atque abſtruſiora erant, in veritatis lucem proferrentur. Abſit tamen, quàm longiſſimè abſit, Auditores, ut hanc genti Etruſcæ injuriam irrogari imprudenter patiar, ut aut adoleſcentes noſtri ſummam rerum omnium maximarum ſcientiam deſperare jubeantur, aut Etruſcorum certè hominum ingenia tarditatis a quoquam inſimulentur. Quæ verò ulla tam exculta humanioribuſque omnibus artibus perpolita natio de ingeniorum acumine atque felicitate cum Etruſcis hominibus contendat? quum paucos, & qui digito moſtrentur, alibi locorum doctiſſimos viros enumeres; hîc verò in Etruriâ, hîc præſertim Piſis, in hac ſede, in hoc muſarum domicilio, tanta nunc ſit, ſemperque antea fuerit maximorum ingeniorum ubertas, ut huc Athenæ com-

migrasse tandem videantur. Agite igitur, adolescentes ornatissimi, pudeat vos a majorum vestrorum gloriâ unquam deflectere, atque degenerare; pudeat, quam doctrinæ vobis atque sapientiæ laudem Patres vestri tradiderunt, non adæquare; pudeat Etrusco vos nomine censeri, & Etruscorum doctrinæ minimè respondere. Quid igitur vos a summâ disciplinarum omnium scientiâ retardat unquam ac remoratur? Patrium nomen vobiscum ipsi perpendite, & cogitate, quàm pacato otio, quantâque tum ceterarum rerum, tum optimorum studiorum commoditate, frui hîc Pisis vobis liceat ad universum hunc doctrinarum orbem brevi percurrendum. Universas has doctrinas spectate, ad has rectis studiis contendite, quarum mirâ atque incredibili suavitate labores in discendo vestri levabuntur. Quod meum fuit, hoc pro viribus exsecutus sum, ut videtis, ut, quibus possem argumentis, ad sapientiæ vos ac litterarum studia excitarem: facilis vobis ac brevis, reliquus erit omnium doctrinarum cursus, si id ipsum vobis persuaderi patiamini.

CAROLO . RINUCCINIO
VIRO . SUMMO
ET . VIRTUTE . ET . DIGNITATE
EXCELLENTISSIMO
PATRICIO . FLORENTINO
MARCHIONI . BASELICAE
EQUITI . ET . EQUESTRIS . ORDINIS . SUI
IN . PROVINCIA . VENETA . PRIORI
CAESARI . IN . ETRURIA . REGENDA
A . CONSILIIS
ET. IN.RE.MILITARI.ETRUSCA.A.SECRETIS
OPERA . SEMPER . EGREGIE
IN . REM . ETRUSCAM . NAVATA
MAGNIS . QUONDAM . DUCIBUS . MEDICEIS
NUNC . MAXIMO . IMPERATORI
FRANCISCO I.
OB . FIDEM . ATQUE . INTEGRITATEM
ET . PRUDENTIAM PERCARO
ET.A.LITTERARUM.STUDIIS.PROTEGENDIS
UBIQUE . CELEBRATISSIMO
ALEXANDER . POLITUS
ORATIONEM . SUAM . QUAM . IPSE
AD . ACADEMIAM . PISANAM
MAGNA . HOMINUM . FREQUENTIA
AC . CELEBRITATE
DE.LOTHARINGICIS.ET.MEDICEIS.LAUDIBUS
DIXERAT
ET . PISIS . EDIDERAT
ANNO . MDCCXXXVIII.
PUBLICI . DENUO . JURIS . FACTAM
OPTIME.DE.SE.ET.STUDIIS.SUIS.PROMERITO
HONORIS . ET . GRATI . ANIMI . CAUSSA
L. M. Q. D. D. D.

ALEXANDRI POLITI

DE CL. REG. SCHOLARUM PIARUM

ORATIO QUINTA.

De laudibus Lotharingicis & Mediceis.

Uod a Deo Optimo Maximo ego semper precatus sum, Patres sapientissimi, Auditores ornatissimi, ut nostra hæc litterarum studia pacis & otii summâ tranquillitate uterentur, &, quòd hic Pisis, loco ad litteras atque doctrinas pertractandas totius Etruriæ maximè opportuno, sapientiæ regnum Medicei quondam principes fundaverant, magis magisque stabiliretur atque propagaretur, ad gloriam Etrusci nominis sempiternam; id tandem, Magno jam Etruriæ Duce, Francisco Lotharingo, divinitus nobis obtigisse, tum ceteris omnibus, qui Etrusco nomine censentur, tum nobis præsertim, ad quos maxima hujus felicitatis pars pervenit, summopere lætandum. Si qua enim aurea unquam tempora fuerunt, qualia Mediceis certè principibus fuisse olim memorantur, pro-

profectò tempora hæc sunt in primis aurea, cùm felicitas, quam litteris omnibusque bonis artibus atque disciplinis in Pisano hoc Lyceo Magni illi Medicei Duces dederunt, aucta summè est atque cumulata Magni Ducis nostri Lotharingi liberalitate. An non vaticinatio illa fuit viri doctissimi atque eruditissimi, qui ante centum & viginti annos, quum eandem hanc provinciam, quæ mihi demandata est, humanitatis atque eruditionis sustineret, & de insignibus Lotharingiæ familiæ gentilitiis, quodam veluti numine afflatus, subtiliùs disputaret, tanquam ex Apollinis tripode, pronunciavit, bene omnino Lotharingæ genti cum Mediceâ gente convenire, hujusque rei indicio esse lilia sex illa aurea, quæ Duces Lotharingi ab Austrasiæ regibus, majoribus suis, insigne olim gentilitium acceperant: quorum quidem liliorum quædam veluti radix in sex illis Mediceorum insignium orbiculis conspiceretur. Fuit illa sanè divinatio. Neque verò illa insignia quidquam portendere, aut præmonstrare potuerunt. Sed est quædam in animis hominum nescio quomodo aliunde impressa præsagitio, qua rem sæpe, multò etiam antequam eveniat, præsentire divinitus videntur. Præsenserant igitur homines jam inde ab eo tempore, quo Christina illa Lotharinga, vice nepotis sui Ferdinandi Medicei adolescentuli, Etruriæ cum imperio præsidebat, fore aliquando ut Ducibus Lotharingis avitum jam regnum, Etruria esset, &, quæ beatissima tunc erat, Academiæ huius Pisanæ & litterarum conditio, per Magnos Duces Lotharingos renasceretur. Quòd si tantâ hac fortuna, tamque admirabili & divinâ, nobis maximè lætandum,

dum, quis, quæso, dies ad lætitiam hanc concelebrandam aptior atque accommodatior, quàm hodiernus hic dies, quem studiis nostris auspicandis solemnem atque legitimum majores nostri esse voluerunt? Agite, Auditores, gestit oratio jam mea suam Etruriæ, suam litteris, suam Academiæ Pisanæ felicitatem gratulari, & Lotharingicas simul, & Mediceas laudes, divinas illas atque immortales, prædicare.

Neque verò est dubitandum, Auditores, quin utræque hæ laudes sint cum litterarum laudibus conjunctæ atque consociatæ. Nam Mediceæ quidem gentis quænam magis propria ac præcipua unquam laus, quàm quæ a litteris litterarumque patrocinio, uberrimè atque copiosissimè dimanat? Intermortuæ a septingentis ampliùs annis erant litteræ, bonæ omnes artes atque disciplinæ in situ & squallore jacebant, omnia barbaries efferaverat, lingua Latina ab elegantiâ & nitore suo penitùs degeneraverat, summâ in ignoratione Græcarum litterarum Latini homines versabantur, humanitas ferè ipsa politiorque litteratura in oblivionem & desuetudinem venerat, elegantioribus quibusque & melioribus studiis nox apud Latinos sempiterna offusa esse videbatur. Quid plura? Græcia, illa, inquam, Græcia, quæ, tametsi plurimum jamdudum sordium contraxerat, tamen qualemcunque veteris eruditionis splendorem, ac veluti scintillam, conservabat, Græcia, inquam, ipsa (dictu valde miserandum!) barbara evaserat, &, quæ sedes olim ac caput humanitatis, arx jam facta erat atque propugnaculum barbariei, Græcæque ipsæ litteræ exules atque extor-

torres e patrio solo profugerant. Hic status erat, hæc facies miserabilis litteraturæ, cùm Cosmus Medices ille senior, qui publico civium suorum decreto suæ pater patriæ est appellatus, accitis undique doctis viris, litterisque Latinis atque Græcis in clientelam receptis, enixus est, atque effecit, ut non Latium modò, sed etiam Græcia universa, in Etruriam commigraret: unde Cosmus, Latinis Græcisque copiis egregiè instructus, bellum barbariei intulit, eamque ex maximâ Europæ parte penitus profligavit. Quæ verò Europæ regio paullò excultior atque humanior, quò, reportatâ tandem a Cosmo pulcherrimâ clarissimâque omnium victoriâ, tropæisque de barbarie perillustribus constitutis, non hujus victoriæ fructu uberrimus pervaserit? Testis est Italia, ad quam e fonte illo Mediceo omnis doctrinarum omnium elegantia copiosissimè profluxit. Testis est Gallia, quæ non doctissimis modò atque elegantissimis viris e Cosmi domo in reconditis quibusque atque interioribus litteris exornata est atque exculta; sed etiam scriptis venerandæ antiquitatis codicibus Græcis locupletata. Testis est Germania, ad quam omnis inde diffusa est doctrina atque eruditio. Testis est Brittannia, quæ honestissimis hisce atque optimis humanitatis studiis ita inde, tamque ubertim, est irrigata, ut, quum Græca jam tum litteratura magno in pretio atque honore haberi cœpta esset, Plato postea atque Aristoteles, non nisi Græcè, in Oxoniensi Academiâ atque Cantabrigensi prælegerentur. Testes denique omnes Academiæ, atque omnia gymnasia, quæ stribligine antea sermonis utebantur, postea, re-

renatis per Cosmum Medicem litteris, ornatè & purè, hoc est, Latinè, neque Latinè modò, sed etiam Græcè, loqui didicerunt. Sed hæc initia veluti fuerunt renascentium atque repullulantium litterarum. Illa, illa litterarum restitutarum incrementa, cùm, quæ Cosmus ille Medices auspicatò inchoaverat, nepos ejus Laurentius perfecit atque absolvit. Quæ autem promeritis his Laurentii in optimas disciplinas par unquam possit oratio inveniri? aut quid huc tandem, Auditores, afferri, quod dignum ejus ingenio, aut artium liberalissimarum, quas ille protexit, atque fovit, præstantiâ atque amplitudine videatur? quem etiam Laurentium avo suo Cosmo in eo longè præferendum esse ajunt, quòd ille aliorum, hic caussâ etiam sui, quippe litterarum optimarumque artium studiosissimus, lectissimam sibi atque locupletissimam bibliothecam comparaverit. Quid enim per Deum immortalem in universo disciplinarum orbe fuit, quod Laurentius non omnibus numeris absolvendum atque exornandum curaverit? quid in arte Oratoriâ, quid in Poëticâ, quod Laurentius non ad summum fastigium evexerit? quid in Philosophiâ, quod Laurentius non ad altissimum excellentis doctrinæ gradum perduxerit? quid in Græcâ ac Romanâ antiquitate, quod Laurentius e tenebris in lucem non evocaverit? Ille Latinas Græcasque Musas non hospites modò, sed etiam contubernales, sibi esse voluit; ille doctissimos atque eruditissimos ætatis suæ homines in familiaritatem suam recepit; ille, quibus res domestica angustior omnes ad summam doctrinam aditus intercludebat, facilem liberalitate suâ aditum

ad interiora quæque atque recondita ſummarum doctrinarum patefecit ; ille honorem litteris ac litteratis hominibus maximum detulit; ille, ut Græcos ſibi undique libros, maximèque in Græciâ, redimeret, nulli unquam operæ, nullique ſumptui pepercit; atque adeò, quemadmodum Barbari Græcos imperio, ſic ille Græciam bonis ſcriptoribus boniſque libris ſpoliavit. Quid? maxima hæc Laurentii in litteras merita atque beneficia non ne hic nobis, in hac ipsâ aula, intra hos ipſos parietes, ante oculos obverſantur? Adeſte huc, huc, inquam, adeſte, non animis modò, ſed etiam oculis, Auditores. Nam quòd Piſana hæc litterarum ſtudia ſedem hîc fixam atque ſtabilem habeant, quòd hîc in his ædibus, ſuo veluti in ſolio, ſeſe ſapientia magnificè regièque oſtentet, quòd hæc undique gymnaſia ſapientiſſimorum doctiſſimorumque virorum, hoc eſt, ſapientiæ ipſius, vocibus frequenter & aſſiduè perſonent, debemus nos Laurentio, qui ſacras haſce ædes a fundamentis excitavit atque extruxit, ſapientiæque Piſanæ, ac doctrinis omnibus dedicavit. Hoc verò tantum eſt, tamque prolixum ac ſingulare, Laurentii in litteras beneficium, ut, etiamſi, quæ plurima ac ſumma Laurentius, in litteras beneficia contulit, minimè ipſe omnium contuliſſet, unum ac ſolum ad laudes hominis in omnem æternitatem celebrandas ſufficeret. Quandiu nanque nomen erit litterarum, nomen Academiæ Piſanæ, nomen Sapientiæ Piſanæ, nomen urbis Piſanæ, tandiu Laurentii Medicis nomen apud poſteros prædicabitur. Hîc ego quid dicam de Petro & Johanne, Laurentii filiis? quo-

rum

rum alterum ferunt tum in ceterâ omni litteraturâ, tum in Græcis litteris, adeò profecisse, ejus ut doctrinam, Græcique sermonis facilitatem atque elegantiam Græci ipsi, qui frequentes Florentiam ventitabant, valde mirarentur; alter verò, Pontifex Maximus creatus, Leoque Decimus appellatus, tam impensè litteras coluit, tamque benignè atque liberaliter litteratos homines est complexus, ut, qui pater orbis terrarum legitimo suoque apud Christianos titulo vocabatur, pater etiam litterarum nuncuparetur, &, quod ad litteras humaniores attinet, aurea Augusti tempora Romæ restituisse putaretur. O tempora illa Leonis Decimi verè aurea, cùm summo homines ingenio amplissimis præmiis ad persequenda bonarum artium studia invitabantur, cùm iis, qui veteres scriptores deperditos e tenebris eruissent, magna merces persolvebatur, cùm doctrina atque eruditio in gradu dignitatis eminentiori collocabatur, cùm Pontificis illius maximi atque doctissimi amores atque deliciæ studia quæque humanitatis habebantur, cùm denique litteræ Græcæ atque Latinæ Leonis Decimi liberalitate altæ atque sustentatæ, incrementa multò omnium maxima accepisse videbantur. Quis hîc vestrum, Auditores, sibi facilè persuadeat, post Leonem illum Decimum, auctâ jam summis opibus atque honoribus litteraturâ, ad talem hanc & tantam Mediceorum hominum erga litteras beneficentiam quidquam unquam adjici atque adjungi potuisse? Et tamen, Cosmo illo Magno, ad Etruriæ postea principatum evecto, tanta facta est meritorum Mediceæ gentis erga litteras bonasque disciplinas accessio, ut clarissima illa atque splendidissima superioris me-

moriæ exempla, veluti lumen ſtellarum luce ſolis, Coſmi Magni, reliquorumque Magnorum generoſæ illius ſtirpis Ducum ſtudiis & liberalitate obſcurata quodammodo fuerint atque offuſa. Qua enim Coſmus ſapientiâ erat, incredibili ac propemodum divina, quum in parvo mediocrique imperio magnam Auguſti fortunam ſtudiosè æmularetur, induſtriam omnem ſuam in eo etiam poſuit, ut Auguſtum ipſum in liberalibus artibus protegendis atque ornandis non æquaret modò, ſed etiam ſuperaret. Deus immortalis! Poteſt ne quidquam majus, atque etiam admirabilius dici, quàm Coſmum Medicem, Ducem illum Etruriæ, imperii magnitudine, & armorum potentiâ, tantò minorem Auguſto, multò Auguſto majorem beneficiorum erga litteras magnitudine extitiſſe? Auguſtus, maximus ille terrarum orbis imperator, omniumque gentium Romani orbis dominus, pecunias non adeo multas in litteratos homines non adeò multos impendit: neque hæc quantacunque ejus in litteras optimaſque artes liberalitas valde diuturna fuit; ſed vitæ ejus terminis circumſcripta eſt atque definita. Coſmus, Dux Magnus Etruriæ, multò ille quidem minor dominator, Etruriæ ſuæ totius theſauros in litteras fovendas atque amplificandas profudit: neque hanc liberalitatem ſuam paſſus ipſe eſt ſecum extingui, aut ad paucos duntaxat homines pertinere; ſed eam ad plurimos longiſſimè latiſſimèque propagavit, atque ad omnem poſteritatem. Quis enim Academiam hanc Piſanam, lucem Etruriæ, arcem omnium doctrinarum, domicilium ac ſedem ſapientiæ, labentem ferè hominum negligentiâ atque inclinatam, repa-

ra-

ravit atque instauravit, nisi Cosmus? quis eam jacentem atque afflictam excitavit, nisi Cosmus? quis, studiorum bonarum artium jam pretiis imminutis, nudam antea atque inopem, certis atque annuis beatioris feliciorisque Etruriæ proventibus locupletavit atque auxit, nisi Cosmus? quis liberales omnes disciplinas, quæ hîc Pisis a summis & celeberrimis viris docerentur, egregiè perpetuòque dotatas reliquit, nisi Cosmus? quis denique, nisi Cosmus, hanc ipsam Academiam, summis summæ doctrinæ atque eruditioni præmiis tributis, nec nisi summis totoque orbe claris hominibus in Academicorum collegium cooptatis, eò honoris atque dignitatis extulit, ut nulli cuiquam celeberrimarum toto terrarum orbe Academiarum secunda, plurimarum certè esse tunc princeps videretur? Quibus ego te laudibus efferam, Cosme, cujus solerti curâ atque providentia bonæ omnes artes atque disciplinæ, earundemque artium præclarissima quæque ac nobilissima studia, non ad Etruriæ modò atque Italiæ; verùm etiam Europæ totiusque terrarum orbis, utilitatem, recreata sunt atque refloruerunt? Benefactum hoc tuum, divinum est atque immortale, neque unius hominis ingenio atque eloquentiâ satis pro dignitate celebrandum. Mitto, Cosme, ceteras virtutes tuas, mitto belli pacisque artes eximias, mitto sapientiam illam tuam singularem, qua quum Etruriæ tuisque populis summam felicitatem pepereris, verissimum re ipsâ comprobasti, quod philosophorum sapientissimus divinè ac sapientissimè protulit, beatas tum demum fore Respublicas, in quibus aut philosophi regnarent, aut reges philosopharentur.

Opti-

Optimam hanc Cosmus atque pulcherrimam hæreditatem posteris suis Magnis Ducibus Etruriæ Mediceis reliquit: qui omnes quum pro suis quisque viribus, eam auxerint atque amplificaverint, optimorumque Ducum partes universas bene præclarèque expleverint; tamen eorum quisque eò melior atque laudabilior censeri & potest, & debet, quò propriùs atque perfectiùs Cosmum illum Magnum imitatus est, &, tanquam absolutum regnandi exemplar, tum in ceteris aliis rebus, tum maximè in litterarum, Pisanique hujus Athenæi patrocinio, retulit in semetipso atque expressit. Quò majori nobis nunc gaudio exultandum sit, quòd regnum hoc Etruriæ a Magno illo Cosmo bonis auspiciis, ac virtute fundatum, tandem veluti per manus ad Franciscum III. Lotharingiæ Ducem, devenerit. Sentio, me paullatim, Auditores, in eam orationis meæ partem esse delapsum, quæ est de laudibus Lotharingicis: cujus quidem orationis in tanta rerum copiâ nihil difficilius sit, quàm modum & certam quandam rationem tenere. Nec verò mihi nunc propositum est laudationem panegyricam facere. Nam si artifex ille, & pater eloquentiæ Isocrates, cujus domus officina quædam fuit dicendi, decem, aut etiam, si Deo placet, quindecim annos fertur panegyricam orationem suam de Atheniensis urbis laudibus elaborasse, quî ego me sperem, mediocri hominem ingenio, ac tenui, seu nullâ potiùs eloquentiâ, intra perbreve hoc tempus, orationisque hujus meæ angustias, divinas tuas, Magne Dux Francisce, majorumque tuorum laudes satis commemoraturum? Conabor tamen, quantum potero,

tero, partem aliquam earum laudum attingere atque delibare. Quanquam, cùm maximis modo laudibus Mediceos homines, ac Magnos Duces afficiebam, multò potiori jure heroës quodammodo Lotharingos collaudare ipse mihi videbar: qui a bonarum litterarum patrocinio, atque a ceteris omnibus pacis artibus præclarissimis, eò mihi magis celebrandi esse videntur, quòd militari etiam fortitudine præstiterunt, & pericula plurima atque gravissima, quæ in rem Christianam ab hostibus immanissimis imminebant, armis atque victoriis a Christiano longè orbe propulsarunt. Jam verò, constituto Magno Etruriæ Duce Francisco III. Lotharingo, quantâ & quàm incredibili voluptate gens Etrusca perfusa est, cùm planè liquidoque perspexit, Magnos sibi nunquam optimosque Duces defuturos, qui rem Etruscam Etruscique nominis majestatem servarent atque augerent. Quod quum tute, Francisce, Etruriæ jam tuæ plenè cumulatèque præstiteris, quo te unquam nomine appellem? Tu salutis nostræ auctor, tu Etruscæ dignitatis assertor, tu pristinæ nostræ felicitatis restitutor, tu pater nobis patriæ. Tua enim jam Lotharingia, Francisce, nostra hæc Etruria. Hæc tibi domus paterna, hoc tibi avitum regnum, hæc tibi patria, Etruria: quæ a te servata, patrem quoque te suum, amoris atque honoris, gratique animi caussâ, agnoscit, confitetur, cunctisque omnium suffragiis appellat. O nos beatos, quibus datus es divinitus pater, & talis pater, qualem neque meliorem, neque nostrûm amantiorem, optare nunquam potuissemus! O beatam felicemque Etruriam,

quæ

quæ in extremum pene discrimen salutis adducta, sic inde, te auctore atque auspice, evasit, ut nunquam antea beatior atque felicior fuisse videatur! O diem illum fortunatum, & melioribus planè lapillis nobis consignandum, quo, miro ordinum omnium Etruriæ consensu, maximoque populorum plausu, Senatu Florentino verba præeunte, atque in ea verba jurante, sanctissimo jurejurando tibi nos devinximus, tibi nos nostraque omnia libentes volentesque tradidimus, tuosque nos fore, perpetuòque tibi, tanquam optimo & clementissimo patri, subjectos atque obedientes polliciti sumus! Illud enim mehercule initium ac fundamentum totius nostræ felicitatis. Quoniam verò maxima pars felicitatis est securitas, sine qua beata civium vita nullo modo esse potest, quæ & quanta est, Auditores, nostra hæc felicitas, quorum summa atque firmissima est per Magnum Ducem nostrum Franciscum Lotharingum securitas? Quis enim Francisco aut ad bella profliganda, ac repellenda fortior, aut ad pacem & tranquillitatem tuendam sapientior? Minervam, quæ dea est sapientiæ fabulati sunt Poëtæ, humaniorum simul litterarum disciplinis ac bellicis rebus præsidere: ut hac nimirum ratione significarent, utramque illam & militiæ & sapientiæ laudem sociatam inter sese plerunque esse atque conjunctam. Quotus enim quisque est ab omni hominum memoriâ summorum ducum, atque imperatorum, qui non etiam sapientiæ atque litterarum liberalissima studia excoluerit, atque in utrâque illâ & sapientiæ & fortitudinis laude non quàm maximè excelluerit? Testem cito Alexandrum illum Magnum, te-

ſtem C. Julium Cæſarem, teſtem Carolum illum Magnum, teſtes Duces Lotharingos, viros fortiſſimos atque ſapientiſſimos, qui militiæ & litterarum ſtudia ſuperioribus ſemper temporibus acerrimè conſectati, utrâque illâ ſimul laude ſummopere floruerunt. Sed, quoniam ita naturâ comparatum eſt, ut quæ unâ in familiâ in varios diverſoſque ſubinde homines ſumma atque præclara diſperſa fuerant, in unum aliquando divinitus congregentur, atque conveniant; quis, quæ Ducibus ſingulis Lotharingis præcipua antea atque eximia fuerunt, belli ac pacis ornamenta, non ſimul omnia in unum tandem Franciſcum collecta eſſe fateatur? quem Imperator Cæſar Carolus, qua eſt ſapientiâ, ſingulari ac pene divinâ, unum omnium digniſſimum judicavit, cui filiam ſuam natu maximam, eandemque regnorum ſuorum hæredem, Tereſiam Auſtriacam, eximia pulchritudine ac ſanctimoniâ feminam, omnique virtute ornatiſſimam, in matrimonium collocaret. Bellicæ illæ artes ſunt, quæ in ſummo imperatore requiruntur, ſcientia rei militaris, virtus, auctoritas. Quis autem Franciſco rei militaris ſcientior, qui parvâ manu innumerabiles hoſtium copias aut vicit, aut repreſſit, aut retardavit? Quis virtute Franciſco præſtantior, qui in ſummis atque graviſſimis periculis exemplum ſeſe fortitudinis bellicæ militibus ad imitandum propoſuit, ſummâque innocentiâ, fide atque temperantiâ bella adminiſtravit? Quis propter magnam heroicæ cujuſdam atque excellentis virtutis opinionem, auctoritate Franciſco illuſtrior, quem ſic reveriti ſunt milites ac coluerunt, nulli ut alteri cuiquam imperatori obe-

dientiores sese atque obsequentiores vel in maximis discriminibus præstiterint? Jam verò quum pacis artes variæ ac plurimæ sint, eæque omnes præclarissimæ simul atque difficillimæ, quibus populorum quietè inter sese, & cum finitimis agentium tranquillitas ferè atque felicitas continetur, quis ab iis omnibus artibus non summis ad cælum laudibus Franciscum extollat? Experta est nuper maximo suo bono & experitur Etruria, quantâ is curâ atque providentiâ populis suis consulat, quàm legitimè atque æquabiliter justitiam administret, quàm rectè atque sapienter clementiâ justitiam temperet, qua & quantâ æquitate summi juris rigorem mitiget, qua & quantâ prudentiâ omnes res civiles moderetur, quàm amantem denique sese suorum & publici boni studiosum exhibeat. Hæc omnia, procul a nobis agente Magno Duce nostro Francisco III. Lotaringho, reique Christianæ caussâ difficillimum & gravissimum bellum cum barbaris impiisque hostibus in ultimis Pannoniæ finibus gerente, hæc, inquam, omnia, quæ dixi, beata felixque Etruria sentit interea atque experitur per viros prudentissimos atque sapientissimos, quibus ille vice sui rem Etruscam regendam commisit. Qua ipsâ in re quis divinam verèque singularem Magni Ducis nostri sapientiam non admiretur, qui ipse per sese discreverit, summæque rei Etruscæ viros tales præfecerit, qui de publicis privatisque rebus deliberaturi, fidem semper ac probitatem in consilium adhibeant? aut quis paullò prudentior atque perspicacior animi consiliique ejus magnitudinem non inde facilè metiatur atque suspiciat, quòd viros vitæ inte-

integritate atque ſanctimoniâ, virtutiſque atque ingenii excellentiâ magnos per ſeſe atque illuſtres, ad rempublicam nomine ſuo adminiſtrandam admoverit? Quòd ſi ille abſens longèque remotus vim beneficentiæ ſuæ talem ac tantam latè in Etruriam diffundit, quid fore unquam cenſeamus, ſi ipſe per ſeſe Etruriam inviſat, ipſe ſemet Etruriæ ſpectandum ac fruendun præbeat, concurrentem ad ſeſe Etruriam, ſibique omni lætitiæ geſtu plaudentem, ipſe amanter complectatur? Atque hæc porro votorum Etruriæ ſumma eſt; idque unum ac ſolum ſupereſt ad perfectam atque abſolutam Etruriæ felicitatem. Liceat verò jam mihi, Magne Dux Etruriæ, Franciſce, quando non licet præſentem, abſentem te alloqui, tuæque tibi Etruriæ Senſa & communia noſtrum omnium vota publicè exponere. Scio maxima tibi imperia eſſe olim divinitus deſtinata, nec potentiam ac majeſtatem tuam anguſtis Etruriæ finibus incluſum iri; ſed ad alias quoque maximas gentes eam ſeſe eſſe longè latèque explicaturam. Manent te regna, manent te imperia ampliſſima atque opulentiſſima, &, qui Magnus nunc Dux, Magnus olim Rex nominabere. Hæc omnia ſcio, ut multa ſæpe ſoleo in hac rerum humanarum viciſſitudine atque varietate in poſterum providere. Veruntamen, Magne Dux, tua tibi ſe Etruria, quæ te patrem ac dominum jure jam ſuo, ac certo habet, unicè ac præcipuè commendat. Jam verò, te Magno Duce, novo hoc ſuo atque eximio ſplendore Etruria mirum in modum lætatur, jamque omnino, Franciſce, ac certiſſimè ſperat, te dominum ac regem ſuum omnem deſiderii ſui

expectationem adventu tuo brevi esse expleturum, ut tuo ipsa sub imperio in suam pristinam potentiam ac magnitudinem restituatur. Ac videor jam mihi universam Etruriam, sedibus suis veluti relictis, obviam tibi prodeuntem; jamque te triumphali pompâ, inter populorum plausus atque acclamationes, in nobilissimam hanc atque clarissimam, quondam etiam totius Etruriæ potentissimam urbem, Pisas, jamque in Museum hoc Etruriæ, in hanc nostram Academiam, atque in hoc ipsum magnum sapientiæ atque eloquentiæ gymnasium, ingredientem videre; itaque jucundissimâ hac dulcissimâque cogitatione abripitur atque exultat animus meus, vix ut mihi temperem, quin tibi, quasi præsenti, orationem de laudibus tuis, qualem me certè habiturum esse confido, habeam nunc ex hoc ipso summæ auctoritatis loco panegyricam. Nunc verò in communi hac Pisarum, totiusque Etruriæ expectatione, quid Pisis, quid litterarum studiis, quid nobis, qui studia hæc litterarum profitemur, hodieque a nomine tuo, veluti tutelaris cujusdam numinis, bonis ominibus ac votis auspicamur, quid tandem matri huic studiorum, florentissimæ huic totoque terrarum orbe celebratissimæ Academiæ, de patrocinio ac liberalitate tuâ non sperandum? quando aurea illa litterarum ac doctrinarum tempora, illa, inquam, tempora, quæ hìc Pisis sub Christinâ Lotharingâ heroinâ, florentibus maximè propter præmiorum ubertatem atque opulentiam litteris, fuerunt; Magno jam te Etruriæ Duce, Francisce Lotharinge, auctâ atque amplificatâ studiorum nostrorum dignitate, multò etiam beatiora atque feliciora redierunt.

FRANCISCO . GUICCIARDINIO
COMITI . PATRICIO . FLORENTINO
VIRO . CLARISSIMO
ET . NOBILISSIMO
ET . DE . OPTIMIS . LITTERARUM . STUDIIS
PRAECLARE . MERITO
QUOD . MAJORUM . SUORUM . VESTIGIA
SECUTUS
NOBILITATEM . SUAM . IN . VIRTUTE
ATQUE . IN . LITTERARUM
ET . ERUDITIONIS . GLORIA . POSUERIT
SINGULARIQUE . SEMPER . BENEVOLENTIA
DOCTOS . VIROS . COMPLEXUS . FUERIT
ALEXANDER . POLITUS
ORATIONEM . SUAM
AD . ACADEMIAM . PISANAM
DE. OPTIMORUM.STUDIORUM.ASSIDUITATE
AD . GLORIAM
GENTIS . GUICCIARDINIAE
SEMPITERNAM
D. D. D.

ALEXANDRI POLITI

DE CL. REG. SCHOLARUM PIARUM

ORATIO SEXTA.

De optimorum ſtudiorum aſſiduitate.

Uanquam, quæ in tantâ tractandorum argumentorum copiâ multò utiliora, & ad diei hujus celebritatem, atque ad litteras promovendas opportuniora, viſa mihi ſemper ſunt, ea, quàm potui, diligentiſſimè, ſum ego quotannis in his litterarum ſtudiis auſpicandis oratione meâ perſecutus; tamen fateor, tali ac tanto conatu meo id, quod mihi jam inde ab initio ſuſcepti muneris propoſueram, me nondum expleviſſe. Propoſueram mihi, Auditores, ſummum in doctrinâ virum informare, & quam doctrinæ atque eloquentiæ formam omni ex parte perfectam atque abſolutam animo meo conceperam, ſpectandam adoleſcentibus exhibere, cujus ipſi pulchritudine ad omne doctrinarum genus allicerentur. Neque verò inde aliud expectari poſſe videbatur, quàm

quod

quod unusquisque sibi vestrum certissimè pollicitus fuerat, summo ingenio adolescentes, sapientiæque amore mirificè succensos, altissimum doctrinæ atque sapientiæ gradum esse assecuturos: cùm ecce vobis, stulta quædam ac falsa, quam plerique sibi adolescentes importunè induerunt, summæ doctrinæ ac scientiæ suæ persuasio, de medio eos doctrinarum cursu, perniciosissimo sanè ac maximo errore, revocavit. Neque enim ulla alia bonis litteris atque doctrinis tam detestabilis pestis est, quàm putare, ad summam te ante doctrinam pervenisse, quàm perveneris. Teterrimam hanc ingeniorum pestem ut ab adolescentium nostrorum animis longissimè depellam, muneris mei esse duxi, hodierno die, in hac tantâ doctissimorum hominum frequentiâ, breviter demonstrare, quò quisque doctior est, atque eruditior, eò majori studio in omnem ei doctrinam atque eruditionem esse incumbendum. Quod in me est, conabor equidem nihil dicere, quod non dignum loci hujus amplitudine, atque adolescentium nostrorum studiis esse videatur.

Ac profectò agitur hìc, Auditores, de summâ totius eruditionis atque doctrinæ. Ceteri veluti gradus sunt, quibus ad summam rerum omnium scientiam adscendimus: hic apex, hoc culmen, hoc fastigium est, non certè quidem spectare, quid & quantum quisque in doctrinis profecerit; sed quid & quantum sit sibi adhuc ad summam perfectamque doctrinam proficiendum. Unde verò existimetis, viros, mortalium omnium judicio, & totius antiquitatis mirificâ consensione, longè sapientissimos, tantos in doctrinis progressus facere potuisse, ut nihil

non

non ſcire viderentur, niſi ex eo quia ſibi ii certò perſuaſerant, ſeſe minimum ac nihil ferè ſcire? Inde enim maximè movebantur, ut multarum, magnarumque rerum ſcientiam, quam ſibi deeſſe perſpiciebant, multò laborioſiùs atque diligentiùs perquirerent. Unde enim Chryſippus, non ipſe modò totam vitam ſuam in bonarum artium, ac præſertim in Dialecticæ ſtudia accuratiſſimè impendit; ſed, quum de liberis educandis optima præcepta conſcriberet, nullum etiam vel infantilis ætatis tempus vacuum a litterarum curâ eſſe permiſit, niſi ex eo quia abjiciendæ rerum ignorantiæ totum vivendi ſpatium minimè ſatis eſſe judicavit? Unde illa etiam non Hippocratis modò & Theophraſti; ſed etiam totius generis humani de brevitate humanæ vitæ querela, niſi ex eo quòd multa adhuc mortales, cùm vita eos deficit, ignorant? Unde illa quoque Ariſtotelis, ſummi & ſapientiſſimi viri, in veteres philoſophos accuſatio, qui philoſophiam ſuis ingeniis perfectam crediſiſſent, quos quidem philoſophos Ariſtoteles aut ſtultiſſimos aut glorioſiſſimos fuiſſe ait, niſi ex eo quia multò illi plura de philoſophiâ neſciverant, quàm didiciſſent? Quanquam nihilò iis, hac certè in parte, ſeu prudentior, ſeu modeſtior, cenſeri ipſe debet Ariſtoteles, qui, quòd paucis annis magnam philoſophiæ acceſſionem factam videret, brevi eam tempore planè abſolutam fore exiſtimaverit. Quaſi verò, poſteaquam multa perſpecta, atque cognita fuerunt, non multò etiam plura cognoſcenda adhuc ſupereſſent. Id, quod res ipſa, jam inde ab Ariſtotelis, & ſuperioribus etiam Ariſtotele temporibus, abunde teſtata eſt, hodieque teſtatur,

ſtatur, &, quod ego certiſſimus vobis vates futurum prædico, quoaduſque philoſophiæ ac litterarum ſtudia vigebunt, in ſeculorum omnium poſteritatem teſtabitur: optimum nimirum & doctiſſimum quemque philoſophum plurima adhuc ignorare, multaque & magna, quæ ipſe prorſus neſciat, per totam quotidie vitam addiſcere. Quis enim ante Ariſtotelem perfectior in doctrinâ Democrito, quem ita in philoſophiâ verſatum fuiſſe ajunt, ut & Phyſica, & Ethica & Mathematica, & diſciplinarum humanitatis orbem, arteſque univerſas tenuerit? Et tamen Ariſtoteles negat, ullum prorſus ſuperioris memoriæ philoſophum philoſophiam numeris ſuis abſolviſſe. Quis paullò ante Ariſtotelis tempora, atque ipſis etiam Ariſtotelis temporibus, Platone, philoſopho planè divino, rerum omnium ſcientior, qui diſciplinis omnibus Athenienſium mirè eruditus, in Italiam ad Pythagoricos, in Ægyptum ad Sacerdotes, ſapientiæ addiſcendæ cauſsâ, navigavit? Quis ipſo Ariſtotele? quis, poſt Ariſtotelem, Theophraſto? quis ceteris, qui in ſcholam Peripateticam ſucceſſerunt, viris doctiſſimis atque ſapientiſſimis, certè quidem in iis, quæ ad ſapientiam pertinerent, verſatior atque eruditior? Quid Peripateticos dico? quum principes ceterarum omnium ſectarum philoſophi, quum aſtrologi atque mathematici, quum medici atque juriſconſulti, quum ii etiam, qui res ſeſe divinas interpretari profitentur, Theologi, nervos omnes ingenii, longiſſimo temporum ſpatio, in eo unicè contenderint, ut reconditiora quæque atque abſtruſiora in medium exponerent, atque explicarent, ſummis his & perfectiſſimis viris quis omni doctrinâ

nâ rerumque maximarum notitiâ excultior? Qui tamen omnes, tantum abfuit, ut vigiliis ac laboribus suis summam atque perfectam omnium rerum, tum divinarum, tum humanarum, caussarumque, quibus hæ res continentur, scientiam, quam ipsam volunt esse sapientiam, assequerentur, ut ne ipse quidem sapientiæ ac scientiæ princeps Aristoteles rem non magni admodum momenti, sed curiosioris subtiliorisque inquisitionis, Euripi illius Chalcidici naturam ullo unquam studio explorare atque expiscari potuerit. Neque verò est negandum, Auditores, quod res ipsa palam loquitur, multa viros illos sapientissimos præclarè excogitasse atque detexisse, quæ occulta antea, atque in quibusdam veluti ignorantiæ tenebris abdita fuissent. Sed ut multa illi investigaverint, eruerint, cognoverint, quàm multa etiam eos fugerunt! quàm multa etiam in cælo & in terris, & in omnibus liberalissimis artibus atque disciplinis iis penitus latuerunt, quæ alii post alios assiduo studio ac labore potuerunt tandem deprehendere! Satis vos hinc intelligitis, Auditores, in hac tantâ obscuritate atque ignoratione rerum, quantum docto cuique viro ad summam rerum omnium scientiam enitendum sit, præsertim si ipse est a doctrinâ atque eruditione instructior. Nam quò quisque doctior est atque sapientior, eò etiam plura atque majora agnoscit sese ac videt nescire. O magnos illos & sapientes viros, quibus magna quædam scientia, atque adeo pars prima sapientiæ visa est, scire, sese minimè omnium esse eruditos! O Socratem! o viros illos sapientissimos, qui hoc unum sese scire, apertissimè professi sunt, se nihil scire!

An verò, quum optimæ omnes artes honestissimæque disciplinæ ita inter sese connexæ sint atque consociatæ, ut, qui unam habet, alias sibi ad veram solidamque sapientiam adjungat, necesse sit; quò quisque unâ aliquâ disciplinâ eruditior atque exercitatior fuerit, non idem ipse planè videat atque intelligat, eò etiam plura atque majora ad perfectam & consummatam ejus disciplinæ cognitionem ex ceteris omnibus disciplinis adjumenta sibi scientiæ esse penitus comparanda? Applicat sese quis ad Theologiam, quæ ex altissimis divinisque omnino principiis summa est scientia rerum divinarum? quàm magnam, & quàm infinitam, & quàm multarum ac magnarum rerum scientiam postulat Theologia, cujus quidem est summum atque acerrimum in res omnes atque disciplinas humanas judicium exercere! Theologiæ enim est, ea omnia, quæ, seu voce, seu scripto, divinitus nobis tradita sunt, atque ex afflatu divino veluti per manus ad nos transmissa, rectè intelligere atque explicare. Theologiæ, vim illam summæ auctoritatis, quæ in Senatu Christiano, Senatusque Christiani principe, Pontifice Maximo, divinitus residet, perfectè tenere. Theologiæ, rectum atque legitimum Christianorum Patrum atque magistrorum usum percipere. Theologiæ, rationem ipsam humanam atque philosophiam sibi in subsidium adsciscere. Theologiæ denique, historiam rerum gestarum, tum ab orbe condito, ortuque generis humani, tum maximè a Christo nato usque ad nostra hæc tempora, perspectam atque cognitam habere. Hæc omnia sunt Theologiæ. Studet quis Philosophiæ? quàm operosa res est, quantique studii ac laboris,

boris, & quot res ac quantas complectitur Philosophia, quæ non res modò humanas, sed etiam divinas, quantum quidem per humanam imbecillitatem licet, suas per caussas contemplatur! Unde enim, nisi ex studii hujus magnitudine atque difficultate, Aristoteles, vir talis ac tantus, Platonem, talem virum ac tantum, viginti integros annos in Philosophiâ audivit? Operam dat quis Medicinæ? Non tam quidem laboriosa, neque tam operosa Medicina, quàm Philosophia; sed tamen quanti & ipsa, & quàm operosi laboris! quum optimus quisque medicus, idem sit & philosophus, quod ostendit Galenus, nec benè callere possit medicinam, nisi qui & Arithmeticen, & Geometricen, & Astrologiam cognoverit. Jus quis civile consectatur? quanta porro cognitio illa juris civilis, & quàm diffusa, quæ est cognitio ipsius æquitatis! quum vel unus XII. Tabularum libellus, de gravissimâ Crassi apud M. Tullium sententiâ, bibliothecas omnium philosophorum & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate superare videatur. Quàm multa enim e Philosophiâ, quàm multa ex historiâ gentiumque omnium consuetudine, quàm multa ex Ethice ac Politice, itemque Oeconomice, ceterisque omnibus disciplinis, oportet, is hauriat, qui boni & æqui notitiam profitetur! Quid reliquas disciplinas artesque liberalissimas commemorem? quas quò quis interiùs inspexerit, eò alia plura ac majora scitu sibi esse necessaria fateatur. Quid commemorem Dialecticam, cujus certè est rationem per omnes artes atque disciplinas ad veritatem dirigere, eamque in differendo, verisque ac falsis dijudicandis moderari? Quò enim non pertinet

tinet Dialectica, cujus quidem est quacumque de re in utramque partem disputare? adeo ut Dialecticæ prorsus sit quæcunque recta esse videtur & Theologiæ, & Philosophiæ, & Medicinæ, & Jurisprudentiæ ratiocinatio: Quid dicam de Mathematicis disciplinis? quid de Geometriâ? quid de Arithmeticâ? quid de Astrologiâ? Quid enim Geometriâ atque Arithmeticâ non ad Philosophiam modò; sed etiam ad Astrologiam intelligendam magis necessarium, quibus quasi alis, quod ajebat Plato, evolare mens hominis e terris ad cælum videtur? Age verò, quale & quantum est studium illud Astrologiæ, quàm multis difficultatibus, & quàm magnis, intricatum, quàm multa illud & quàm magna ab aliis discliplinis subsidia, præsertim a Physice, atque Optice, mutuatur! Quid hoc afferam τὰ μετὰφυσικὰ, quorum tanta est cum astronomicis illis conjunctio, atque consociatio, ut viri longè sapientissimi ex vario eoque constantissimo orbium cælestium motu numerum atque naturam intelligentiarum, certo quodam firmoque argumento, collegerint. Percurrite hîc, Auditores, universum illum disciplinarum artiumque liberalissimarum orbem, oppidò amplissimum, multòque pulcherrimum, in quo discendi quisque studiosus sese ad doctrinam & eruditionem exerceat. Semper enim una doctrina aliam desiderabit, aliaque ex aliâ efficietur. Ipsa illa, quæ minora atque tenuiora in eruditionis negotio esse videntur, quantum, Deus bone, habent laboris atque difficultatis, & quid & quantum scientiæ sibi atque eruditionis deposcunt, ut quis in iis cum aliquâ ingenii ac doctrinæ laude versetur!

tur! Quid enim planius ac facilius historia? Quid historiâ laboriosius atque difficilius? quæ & Geographiæ & Chronologiæ & Astrologiæ scientiam exquisitiorem atque excellentiorem requirit. Quid dulcius atque jucundius Poësi? Quid Poësi operosius atque eruditius? quæ, fictis ad delectationem fabulis, aptatisque ad aures mulcendas carminibus, prima quædam visa est naturæ ac morum philosophia. Nam & quàm magnâ rerum cognitione ac scientiâ Poëtas excellere necesse sit, inde etiam intelligi potest, quòd ἀείδειν, quasi valde intelligere, apposito ad rem exprimendam vocabulo, idem omnino Græcis valeat, ac canere, id, quod est proprium Poetarum. Quid tenuius atque jejunius Grammaticâ? Quid etiam Grammaticâ majus atque uberius? quæ ceterarum omnium præstantissimarum artium atque disciplinarum scientiam suo sibi jure vindicat, & per omne scriptorum genus, per historicos, per poëtas, per oratores, per philosophos, atque adeo theologos, latissimè longissimèque pervagatur. Nam si Grammatici est, non poëtas modò, sed etiam reliquos omnes scriptores, intelligere atque enarrare, cujus unquam generis eruditionis expers esse possit Grammaticus, qui nec sine musice metrorum, ac rhythmorum rationem explanet, nec sine siderum scientiâ poëtas intelligat, nec sine philosophiâ Lucretium interpretetur, nec sine exactâ maximarum quarumque rerum cognitione de scriptoribus judicet, nec sine summo judicio & multarum rerum peritiâ genuinos veterum libros, a falsis atque adulterinis discernat. Multa hic sanè pervideat, oportet, Auditores, quæ perspicere nullo modo potest, qui non

ita

ita ſit in rebus grammaticis exercitatus. Nec enim cujuſque eſt, Patavinitatem in Livio deprehendere; ſed Aſinii Pollionis, hoc eſt, hominis multò doctioris atque eruditioris, qui mentis quidem ſuæ acie eò penetret, quò nequeunt alii minùs eruditi minùſque perſpicaces; ſed & idem ipſe, quò plura ſcit atque comprehendit, eò etiam plura atque majora, ſemet ſentiat ignorare. An verò, quum, veteri eoque optimo inſtituto, jam inde a teneris lectionem nobis a ſummis Poetis, ab Homero & Virgilio, ſummi ac ſapientiſſimi magiſtri exordiendam eſſe præceperint, putatis ne, ſimul ac principes illos Poëtas legere primùm quis incipit, divitias Græcæ Latinæque ſapientiæ univerſas ſeſe ei in ſinum veluti ſponte effundere, &, quæ ex intimis Philoſophiæ fontibus uterque Poëta uberrimè atque copioſiſſimè hauſit, ſeſe ei in conſpectum dare? Minimè prorſus, Auditores. Immo verò cùm quis primùm Homerum ac Virgilium legit, miram ille quidem ex fabulis voluptatem percipit, animoque etiam ad heroici carminis altitudinem atque ſublimitatem aſſurgit, ſpiritumque item ex rerum magnitudine virilem ducit, & optimis quibuſque imbuitur; ſed interiores illas atque reconditiores ſapientiæ opes, quæ ſub externo fabularum ac verborum cortice deliteſcunt, minimè omnium contemplatur. Has relegendo paullatim intelligit, ita ut, quò doctior ſit atque eruditior, eò majores amplioreſque in utroque Poëtâ ſapientiæ atque doctrinæ divitias, quas antea non viderat, ratione atque intelligentiâ comprehendat. Quod & in arte oratoriâ, & in qualibet liberaliſſimâ diſciplinâ ita fere uſuvenit, ut, quò quis in eâ eſt eruditior,

tior, plura ſibi adhuc, quàm ceteri, qui non eò eruditionis pervenerunt, addiſcenda eſſe perſpiciat. Atque hîc Marcum Tullium, quem aliàs ſæpiùs, nunc etiam appello, ſummum & oratorem & philoſophum: in quem unum virum cunctas ſuas beatas copias ſapientia atque eloquentia effudiſſe ſimul videntur, qui, quamvis non eas omnes artes, atque diſciplinas, quibus egregiè inſtructus in forum proceſſit, ſemper in dicendo adhibuerit; tamen ubique, vel in minimis quibuſque rebus, veluti in quadam umbrâ & imagine ſui, ſemet ipſe indicat, qualis vir & quantus extiterit, quàmque in omni litteraturâ, in Geometriâ, in Aſtrologiâ, in reliquis Mathematicis, in Dialecticâ, Phyſicâ, Juriſprudentiâ, Ethicâ, in ceteris omnibus diſciplinis, atque in omni Philoſophiâ, excelluerit. Quis enim Tullio in hiſtoricorum poëtarumque lectione verſatior? in regionum locòrumque deſcriptione accuratior? in argumentando acutior? in naturæ cauſſis perveſtigandis perſpicacior? in civili vitâ prudentior? in bonis ſuadendis utilior? in omni philoſophiæ parte ſapientior? in omnibus quacunque de re diſputationibus copioſior? Tullium igitur cùm appello, teſtem appello locupletiſſimum atque graviſſimum: qui, quum ab ineunte ætate ad omnem ſeſe eruditionem paraviſſet, animumque ſuum omni doctrinâ, omnibuſque ſapientiæ ſtudiis excoluiſſet, doctuſque in forum, non docendus veniſſet, artemque dicendi ad ſummum faſtigium evexiſſet, omneſque Græcorum virtutes, vim Demoſthenis, ſuavitatem Iſocratis, ſubtilitatem Lyſiæ, copiam Platonis, Ariſtotelis acumen, complexus in ſemet unus mirificè fuiſ-

Q fet;

ſet; tamen, quòd multùm ſeſe & longè adhuc a perfecta ſapientiâ atque eloquentiâ abeſſe animadverteret, aliorum ſeſe diſciplinæ totâ Aſiâ atque Græciâ de novo erudiendum, ac veluti recoquendum, tantus & philoſophus & orator, tradere non dubitavit. Quod ſi ita eſt, ut certè eſt, ſi qui multò plus ſciunt, quàm ceteri omnes, ii etiam multò plus, quàm ceteri omnes, ſe neſcire intelligunt, quis non fateatur, Auditores, quod dictu admirabile quidem videtur; ſed tamen veriſſimum eſt, quò quis magis in doctrinis profecit, eò ſibi eſſe magis in doctrinas incumbendum? Accedit, Auditores, quòd quò quis doctior eſt boniſque litteris excultior, eò etiam ab illo plura multòque majora meritò requiruntur. Magnam enim verò perſonam ſuſtinet is, qui doctrinam atque eruditionem profitetur. Eſt enim veluti commune quoddam oraculum non civitatis modò ſuæ; ſed etiam totius terrarum orbis, quod ſtudioſi ubique eruditionis curioſique etiam homines de rebus graviſſimis atque maximis, omniumque difficillimis, quæ doctrinarum & humanitatis ſtudiis maximè continentur, addiſcendi causâ, conſulant. Quid homini huic ignorare jam licet, quem reliqui de vulgo homines, ut de Longino illo rhetore ferunt, veluti vivam quandam bibliothecam, & muſeum, ut ita dicam, ambulatorium, reſpectent, quem præ ſapientiâ atque eruditione ſingulari planèque eximiâ, ſuſpiciant atque admirentur, qui de interioribus & reconditis quibuſque doctrinis interrogatus, debeat cuique hominum ſatisfacere? Quàm diligenter, quàm accuratè, quàm longo perpetuoque ſtudio huic homini providendum eſt, Auditores,

res, suæ ut existimationi consulat, ut nequid turpiter ignoret, quod ad tuendum doctrinæ atque eruditionis munus conducere quodammodo ac pertinere videatur. Ferunt, olim Themistoclem, quòd in epulis lyram recusasset, indoctiorem habitum fuisse. Dicitur etiam Socrates, quòd tribus suæ suffragia numerare ex receptâ consuetudine nescivisset, ridiculum sese in concione præbuisse. Ergo, si summis illis & sapientissimis viris, tametsi omni alio eruditionis genere ornatissimis, tamen dedecori fuit, aliquid nescire, quod extra sapientiæ studia positum iis videretur, nec doctrinâ satis exculti iidem habiti sunt; quantò turpius atque ignominiosius fuerit homini, qui doctrinæ atque eruditionis munus susceperit, in eo, quod professionis suæ est, rudem sese atque imperitum confiteri? qualem rhetorem illum memorat Fabius, qui, quid esset σχῆμα & νόημα, interrogatus, nescire sese respondit. Non est quidem turpe, Auditores, hominem de trivio, ea, quæ oratoriæ sunt artis, penitus ignorare. At ea nescire rhetorem, quid turpius? Non turpe est, rhetorem caussarum naturalium præceptorumque benè vivendi ignarum sese atque imperitum dicere. At ignarum sese atque imperitum philosophum dicere, quid turpius? Non turpe est, philosophum de arcanis iis divinitatis, quæ supra universum ordinem naturæ, atque adeo ultra certos ac constitutos intelligentiæ nostræ fines longissimè altissimèque posita sunt atque collocata, nolle quomodocunque differere ac disputare. At de arcanis divinitatis sive ad defendendum, sive ad explicandum, disputare nolle theologum, quid turpius? Non turpe denique est,

alienum a sapientiæ studiis hominem in plurimarum & maximarum rerum ignoratione versari. At in hac maximarum rerum ignoratione versari studiosum hominem sapientiæ, quid turpius? Ergo, quum multò turpissimum sit, hominem, qui omne doctrinarum genus profitetur, genus aliquod doctrinarum minimè tenere, quis non videat, quò quis doctior est, atque in orbe disciplinarum omnium versatior, eò magis magisque laborandum ei esse, ut, quam eruditionis atque scientiæ partem habet, in dies augeat atque perficiat? nimirum ut ad sermonis elegantiam majorem semper rerum scientiam adjungat, ut Latinorum Græcorumque scriptorum notitiam multò semper exactiorem adipiscatur, ut historiæ non civilis modò ad usum Politices; sed etiam sacræ ad usum Theologiæ, cognitionem multò sibi accuratiorem comparet, ut historiam quoque suæ gentis suorumque temporum ad variam multiplicemque eruditionem multò curiosiùs atque exquisitiùs teneat, ut & Poëtices, & Rhetorices, & Dialecticæ, & Cosmographiæ, & Chronologiæ studia diligentiùs in dies persequatur, ut multò sese, quàm antea, laboriosiùs in Geometriâ, & Astrologiâ, reliquisque Mathematicis disciplinis exerceat, ut operam multò frequentiorem, atque assiduiorem det juri civili, det rebus medicis, det Philosophiæ, det Theologiæ, ut semper de novo ad litterarum studia aggressus esse videatur. Neque verò doctrina vobis despondenda est, optimi adolescentes, eâ ipsâ re, quæ vos maximè ad summam doctrinam acuere atque excitare debet, eò quia nimirum, quò quis plus in doctrinæ atque eruditionis studiis proficit, eò etiam

plus

plus laboris atque diligentiæ huic homini adhibendum eſt, ut doctior in dies atque eruditior evadat: perinde quaſi nullâ unquam ratione fieri poſſit, ut ad ſummam atque abſolutam rerum omnium maximarum ſcientiam idem ipſe aliquando perveniat. Quid? Putatis ne, boni adoleſcentes, laboribus his veſtris, veſtrâque hac incredibili induſtriâ fieri unquam poſſe, quod ingenii humani imbecillitas in tantâ hac vitæ noſtræ ac rerum caligine minime omnium patitur, ut, quæ nemini cuiquam vel ſapientiſſimorum ac doctiſſimorum virorum poſt hominum memoriam obtigit, ſumma perfectiſſimaque rerum omnium eruditio, hæc vobis tandem contingat, cui nihil unquam adjici poſſit? Sed, etſi ita gignitur diſcendo eruditio, ut ſemper aliquid addiſcendum ſuperſit, num ideo nobis animus in comparandâ doctrinâ abjiciendus, & non potiùs difficultati ipſi inſurgendum, illudque pugnandum, & enitendum, ut, ſi non ſummam omnique ex parte perfectam, certè, quàm poſſumus, maximam rerum omnium ſcientiam acquiramus? Quid nobis, Auditores, ſtudiisque noſtris factum fuiſſet, ſi, qui doctrinarum nobis facem prætulerunt, ita animati fuiſſent, ut, quia de perfectiſſimâ omnium rerum ſcientiâ deſperandum cuique hominum erat, non multò, quàm antea, accuratiùs atque diligentiùs ad artes liberaliſſimas ornandas atque perficiendas laborandum ſibi exiſtimaſſent? Neque enim eæ artes tam perfectæ, quàm nunc ſunt, ad nos perveniſſent, neque tam multa, eaque tam præclara, quæ ſuperiori memoriâ in quodam veluti profundo delituerant, in tantam hanc litterarum & doctrinarum lucem
pro-

prodiissent, nisi, qui eas artes acquisiverant, majori semper in eas studio incubuissent. Ergo quum maximis illis & doctissimis viris ipsa summæ doctrinæ absolvendæ difficultas incitamentum diligentiæ & laboris fuerit, intelligite tandem, adolescentes, quod me hactenus demonstrasse opinor, quò quisque vestrum magis magisque in dies in doctrinâ atque eruditione proficit, eò majus atque acrius sibi esse in litteris atque doctrinis studium collocandum.

FRANCISCO . INCONTRIO

ARCHIEPISCOPO . FLORENTINO

VIRTUTE . PIETATE . GENERIS . NOBILITATE

SACRA . ERUDITIONE

BONARUMQUE . LITTERARUM . STUDIIS

CLARISSIMO

ET . DE . SCHOLIS . PIIS . OPTIME . MERITO

ALEXANDER . POLITUS

ORATIONEM . SUAM

AD . ACADEMIAM . PISANAM

DE . LECTIONIS . ASSIDUITATE

OB . INSIGNIA . EJUS

IN . ORDINEM . SCHOLARUM . PIARUM

BENEFICIA

MEMORIAE . ET . HONORIS . CAUSSA

D. D. D.

ALEXANDRI POLITI

DE CL. REG. SCHOLARUM PIARUM

ORATIO SEPTIMA.

De lectionis assiduitate.

SÆpe ego miratus sum, Patres sapientissimi, Auditores ornatissimi, quid caussæ sit, quare, quum plerique omnes adolescentes, eloquentiæ atque artium liberalissimarum mirifico studio incensi, totos sese comparandæ hîc sapientiæ tradiderint, atque ut universas perfectè doctrinas adipiscantur, in his scholis, atque in hac florentissimæ Academiæ celebritate assiduè versentur; tamen eorum pauci, immo verò & paucissimi, summi perfectique oratores, atque in omni genere & varietate disciplinarum excellentissimi evadant. Equidem mihi cogitanti, atque in hujus rei caussam curiosiùs inquirenti, quum plures sese caussæ offerrent; tamen, quæ mihi penitus satisfaceret, nulla adhuc caussa occurrebat, non socordia adolescentium nostrorum, qui & ingenio sunt ad omnem rerum

ſcientiam paratiſſimo, & operam dant præceptoribus ſuis diligentem atque quotidianam, non incommoditas locorum atque temporum, quæ loca ac tempora hîc Piſis, aëre ſaluberrimo, in placidiſsimâ quiete, rerumque omnium tranquillitate, atque in maximâ egregiorum exemplorum copiâ, hortari nos vehementer ad litterarum ſtudia videntur, non incuria denique, neque negligentia præceptorum, qui ſtipendiis ampliſſimis atque honeſtiſſimis affecti, itaque a curâ rerum domeſticarum liberati & ſoluti, diſcipulis ſeſe ſuis unicè impendunt, ut, quales ipſi ſunt, tales eos quoque, hoc eſt, omni doctrinâ & virtute ornatiſſimos, efficiant. Sed quum oculos atque cogitationem ad adoleſcentes illos pauciſſimos convertiſſem, qui ſummi in doctrinis eſſent atque perfecti, idque inter eos & mediocriter eruditos diſcriminis intereſſe animadvertiſſem, quòd alteri parum commercii habent cum libris, ſatiſque habent magiſtros attentè ſuos audiſſe; &, quæ ab illis audierunt, ſecum ipſi recoluiſſe, memoriæque mandaſſe; alteri verò bonos libros dies nocteſque pervolutant, in libris habitant, in libros ſeſe abdunt, atque ingurgitant, libris denique non impalleſcunt modò, ſed etiam immoriuntur; facilè intellexi, unam hanc eſſe atque certiſſimam viam ad eloquentiam, & ſcientiam rerum perfectè comparandam, aſſiduam atque accuratam multorum eorumque bonorum librorum lectionem; atque in ſtudiis hiſce noſtris inſtaurandis mei eſſe muneris atque inſtituti, regiam hanc viam adoleſcentibus commonſtrare, qua ipſi non qualemcunque, aut unius ſoliuſque diſciplinæ, ſed ſummam, ſed perfectam, ſed omnium ferè diſcipli-
na-

narum reconditam atque exquisitam scientiam assequantur.

Nam quòd Annæus Seneca, philosophus in primis gravis & severus, tum in epistolis suis, tum etiam alibi scriptorum suorum, multitudinem nimiam librorum improbare videatur, id eò sanè pertinet, ut bibliothecas illas accuset, atque condemnet, quæ non in rectum usum studiorum, sed in speciosam quandam pompam, atque, ut ipse ait, in vanum & inane spectaculum, hoc est, ornamenti duntaxat, atque ostentationis caussâ, compararentur; eosque etiam reprehendat, quorum sanè varia atque inconstans lectio per omnia voluminum genera nullo certo definitoque discrimine discurreret ac vagaretur; quique ad mores dirigendos atque informandos multos sibi libros necessarios arbitrarentur. Et tamen gravissimus ille morum auctor & magister, cui id in primis atque adeo unicè propositum erat, ut hominum mores sanctissimâ disciplinâ conformaret, atque instrueret, librorum amatoribus veniam sese planè daturum fuisse profitetur, si ex nimio optimorum studiorum amore, atque ex inexplebili quadam liberalissimarum disciplinarum cupiditate ardens hoc bibliothecarum studium proficisceretur. Perinde quasi diceret Seneca, ut ad animum ritè sanctèque componendum magna vis librorum parùm conferat, ideoque culpâ vacare minimè ii omnium videantur, qui non studiorum honestissimorum caussâ, sed in vanam quandam speciem ostentationis atque elegantiæ, innumerabilibus ferè atque pulcherrimis omnis generis libris bibliothecas suas adornant; tamen, si, quæ doctissimorum atque eloquentissimorum

hominum propria eſt, exquiſita illa atque perfecta rerum omnium ſcientia atque eruditio quæritur, tunc ſanè multis opus eſſe & bonis libris ad ſummam illam doctrinam atque eloquentiam adipiſcendam: quare etiam in homine bono ac moderato acrius illud ac vehementius bibliothecæ instruendæ ſtudium eſſe facilè tolerandum, eò quia nimirum ſine multâ multorum bonorumque librorum lectione vacuum eum eſſe oportet atque inopem a ſcientiâ rerum, atque adeo a copiâ ubertateque orationis. Hanc eſſe Annæi illius Senecæ ſententiam, quis veſtrum, Auditores, non inde etiam facilè perſpiciat, quòd ipſe Seneca ad Lucilium illum ſuum complura ſeſe legere, & in aliena etiam caſtra, aliorum nempe ex aliis diverſiſque lectis philoſophorum, ſemet ſæpius, tamquam exploratorem, tranſire, liberiùs ac palam gloriatur? qui, niſi plurima lectitaſſet, maximamque ſibi ex ſapientiſſimorum hominum ſcriptis rerum cognitionem acquiſiviſſet, profectò nec, qualis habitus fuit, eruditionis ſuis temporibus princeps habitus fuiſſet, nec tantâ orationis copiâ, quantam veteres in eo magiſtri mirati ſunt, ac prædicarunt, omne genus ſtudiorum atque ſcriptionis pertractaſſet. An verò cenſetis, Auditores, doctis & eloquentibus viris in tantâ rerum atque diſciplinarum varietate ſuppetere unquam poſſe, quod unaquaque de re, de qua interrogentur, ad auditores ſuos & eruditiſſimè & copioſiſſimè reſpondeant, niſi animos antea ſuos quotidianâ bonorum librorum lectione excolant, atque inde ſummâ omnium præclariſſimarum rerum, totiuſque antiquitatis cognitione refer-

referciant, atque perficiant? Disputandum enim iis sæpe est de moribus, de rebus publicis, de cælo, de elementis, de totâ philosophiâ, de omni genere disciplinarum. Interpretandum est jus civile, illustranda superior memoria, de rebus denique omnibus, tum humanis, tum etiam divinis, disserendum. Quàm multa hæc, quàm magna, quàmque infinita, quæ nisi omnia penitus cognoscantur, falsò sibi iidem summæ rerum scientiæ, summæque eloquentiæ laudem vindicaverint! Illa verò contra quàm pauca, quàmque modica, atque exigua, quæ vel usu, tractandoque explorarunt, vel auditione acceperunt! Nisi siquis fortè existimet, quæ scientiâ atque memoriâ comprehendi unquam possunt, eos adhuc adolescentes a præceptoribus suis omnia audisse, memoriâque tenuisse, aut ipsos per sese postea pertractasse, usuque didicisse. Quòd si Peripateticus ille Phormio, qui nunquam hostem neque castra vidisset, tamen ausus est coram Annibale, summo imperatore, de imperatoris officio, & de omni re militari sermonem bene longum ac copiosum habere; si Aratus, qui astrologiæ minimè omnium operam dedisset, tamen cælum ac stellas versibus ornatissimis atque optimis descripsit; si Nicander Colophonius, qui agros nunquam coluisset, tamen de re rusticâ carmen perquam præclarum atque elegans contexuit, quæ in exemplum proposita sunt a M. Tullio; si Cornel. Celsus, qui ea, quæ scripsit, non certè quidem omnia, tractatione & usu cognovisset, tamen tam multa tamque diversa de omnibus ferè artibus, & de re etiam militari ac rusticâ, medicâque conscripsit; si Hippias

pias ille Eleus, si Giorgias, si Plato, si Aristoteles, si M. Censorius Cato, si Romanorum ille doctissimus Varro, si M. Tullius, qui omnes ea, de quibus sciverunt, magnâ ex parte non ab usu, neque a disciplinâ perdidicissent, neque verò perdiscere unquam potuissent; tamen plurima illa & sciverunt ipsi, & alios docuerunt, quæ quidem exempla collegit Fabius Quinctilianus: si sexcenti denique alii, summi & doctissimi viri, qui neque a magistris, neque a magistra rerum experientia eruditi de pluribus rebus fuissent, tamen maximarum rerum atque plurimarum perfectam cumulatamque scientiam habuerunt; unde eos putabimus, viros tales ac tantos, summam illam doctrinam atque eruditionem, qua ceteros longè mortales antecelluerunt, nisi ex libris cujuscumque generis, omniumque artium atque disciplinarum, studiosè quotidièque lectitandis, hausisse? Inde autem ab amore doctrinæ, & eloquentiæ in doctis illis atque eloquentibus viris amor ille ardens librorum, studiumque illud incredibile bibliothecarum. Quo enim, Deus bone! ac quanto amore librorum Cicero tenebatur, qui semet haud posse dixit vivere, nisi in litteris viveret; nihilque sibi libris gratius esse posse; pascique sese bibliothecâ, &, si Attici, amici sui, libros nancisceretur, semet Crassum divitiis superaturum, atque omnium vicos & prata contempturum esse affirmavit? Quis autem in omni litterarum genere versatior, aut quis eloquentior Cicerone? Quibus ac quantis in deliciis habebat libros M. Cato, quem tam avidè libros legisse ferunt, ut libros non tam legere, quàm helluari videretur, in ipsâque etiam curiâ, interea dum

Se-

Senatus cogeretur, libros legere minimè erubesceret? a quo etiam Catone ceteri, qui simili, atque ille, hoc est, inexhaustâ legendi aviditate afficerentur, helluones librorum festivè sunt appellati. Quis autem M. Catone juris civilis, rerumque rusticarum, atque historiarum etiam peritior? Quale & quantum librorum perlegendorum studium C. Plinii Secundi, cujus in oculis habitare propemodum libri videbantur? quem avunculum suum C. Plinius Cæcilius narrat tam parcum temporis, tamque cupidum lectionis fuisse, ut ne cœna quidem a lectione vocaret; quumque aliquando unus quidam de amicis lectorem nonnulla perperam pronunciantem interpellasset, doluerit sanè Secundus, sese illâ interpellatione decem ampliùs versus perdidisse. Quis autem Plinio illo Secundo scientior atque eruditior? Quàm studiosus, quàmque amans librorum M. Varro, cui quidem Varroni Julius Cæsar Latinarum Græcarumque bibliothecarum dirigendarum atque comparandarum curam commiserat? Quis autem unquam Romanorum doctior Varrone? Qua etiam & quàm vehementi cupiditate librorum Aristoteles incendebatur, quem ajunt libros oppido quàm pauculos Speusippi philosophi talentis Atticis tribus redemisse, primumque libros collegisse, & exemplo suo Ægyptiis regibus ad bibliothecam construendam præluxisse? Quis autem Aristotele in omni philosophiâ, atque in omni rerum præclarissimarum scientiâ illustrior? Neque verò ab alio unquam studio, nisi litterarum promovendarum atque propagandarum, illæ olim instructæ a regibus aliisque principibus viris bibliothecæ, omnique librorum genere impensiùs at-

que

que sumptuosiùs locupletatæ: ut copiosissima illa Alexandrina, cui Ptolemæus Philadelphus Demetrium Phalereum, virum longè doctissimum atque eruditissimum, præfecit, illa, inquam, Alexandrina, ceterarum omnium bibliothecarum celebratissima, multòque magnificentissima, in qua septingenta voluminum millia, ut Attalica, seu Pergamena, in qua ducenta librorum millia, ut Byzantina, in qua centum & viginti librorum millia, ut Sereni Sammonici bibliotheca, in qua duo & sexaginta librorum millia, ut Romanæ illæ publicæ bibliothecæ multis librorum millibus refertissimæ, undetriginta. O Græcas illas, o Ægyptias, o Latinas bibliothecas! O illos omnium rerum, omniumque artium atque disciplinarum, totiusque superioris memoriæ thesauros pretiosissimos! Atque utinam, Auditores, bibliothecæ illæ ad nostra usque tempora perstitissent, easque nunc nobis invisere, earumque forulos, & pluteos, & cuneos totos perscrutari atque excutere liceret! Quàm illud non jucundum modò, sed etiam fructuosum, optimis illis atque præstantissimis codicibus oculos nostros pascere, ingeniumque atque animum exsaturare! Quantæ illud delectationis atque voluptatis, dedicatas ibi magnorum hominum atque philosophorum imagines conspicere, atque in iis Heraclitum oculis multo assiduoque fletu occlusis contueri, labris in immoderatos effusosque risus diffluentibus Democritum, distentâ beneque curatâ cute Epicurum, latioribus humeris Platonem, brachio veluti ad disputandum exerto Aristotelem, alios totius antiquitatis sapientissimos viros, quo eorum quisque gestu, quoque oris habitu, & corporis fuerit, per

otium

otium contemplari! Quali nos & quanto gaudio in bibliothecis Græcis exsiliremus, si, quæ amissa frustra nunc deploramus, præclarissima summorum ingeniorum monumenta, in oculos fortè nostros, atque in manus incurrerent, libri tot Aristotelis atque Democriti, aliorumque nobilium philosophorum, volumina tot Didymi, atque Aristarchi, aliorumque insignium Grammaticorum, Tragœdiæ tot Sophoclis, tot Euripidis, tot aliorum clarissimorum Poëtarum carmina, tot orationes summorum Græciæ oratorum, tot denique libri historicorum, aliorumque omnis generis præstantissimorum scriptorum, quorum planè reliquias ex quodam veluti naufragio bibliotheca nobis Photiana servavit! Quali etiam quantâque lætitiâ in bibliothecis Latinis gestiremus nos atque exultaremus, si, quorum jacturâ damnum multò maximum Latinæ litteræ fecerunt, sese illa statim circumspectantibus nobis offerrent, Medea illa Ovidiana, Consolatio illa Ciceronis, ille Ciceronis Hortensius, tot alii Ciceronis libri, tot libri deperditi T. Livii, tot libri Crispi Sallustii, tot etiam Trogi Pompeii, tot etiam libri Oratorum atque Rhetorum, tot libri Historicorum, Poëtarum, Grammaticorum denique Latinorum, quorum aut paucula duntaxat fragmenta, aut nuda etiam ac sola nomina supersunt. Sed, quoniam præclara illa veteris doctrinæ atque eloquentiæ monumenta, incendiorum atque temporum, sive etiam barbariei injuriâ, maximâ ex parte perierunt, cur nos tale illud ac tantum damnum litterarum non, ut possumus, resarcimus? cur ex tanto hoc librorum naufragio tabulas, quas possumus, non arripimus? Ne-

que enim mehercule parum quid supereſt reliquiarum; ſed de veteribus illis bibliothecis, ſeu potiùs veterum illarum bibliothecarum veluti reſiduis, multa certè adhuc reliqua ſunt, Auditores, eaque, niſi ego vehementer fallor, in omni rerum præclariſſimarum, ſtudiorumque liberaliſſimorum genere multò jam omnium optima, atque elegantiſſima: quibus dies noctesque verſandis ad omnem doctrinarum elegantiam, atque ad ſummam perfectamque eloquentiam pervenire facilè poſſimus: præſertim quum, patrum noſtrorum, noſtrâque etiam memoriâ, viri ſummo ingenio, tam ſedulo tamque diligenter ad artes perficiendas litteraſque reſtituendas incubuerint, ut, dum vetuſtæ illæ bibliothecæ aliis aliiſque in dies doctrinarum copiis ſupplentur, incredibilis facta ſit bonorum utiliumque librorum acceſſio, &, qui trecentis ante annis a librorum penuriâ, nunc, divino quodam munere, atque hoc mirabili typographiæ compendio, ab immensâ jam librorum multitudine laborare videamur. Quid igitur dubitamus, Auditores, nos quoque, Catonis illius exemplo, helluones librorum nominari? Quid, inquam, dubitamus, in bibliothecas nos abdere, in libris verſari, libris nos involvere, in libris tempus conſumere, &, quod de codice Iliadis Homericæ Alexander ille Magnus facere conſueverat, libros capiti ad ſomnum captandum ſupponere? Quid ire nos poſt veterum illorum veſtigia, hominum doctiſſimorum atque eloquentiſſimorum, qui bibliothecas in urbe, bibliothecas ruri, bibliothecas in balneis, tanquam inſtrumentum atque ſupellectilem domus in primis neceſſariam, habuerunt, ut, ubi maximè omnium otioſi
eſſe

esse videbantur, ibi minimè omnium esse iis otiosis liceret? Quid nobis parare quàm possumus maximam & festivissimam ad omne studiorum genus copiam librorum, & insignem illum atque percelebrem Grammaticum, Epaphroditum Chæronensem pro viribus æmulari, quem ferunt Romæ libros subinde ementem, optimorum quidem & selectorum librorum triginta ferè sibi millia comparasse? Quid nos ita facere dubitamus, itaque in optimis & selectissimis libris sapientiam nobis atque eloquentiam emere, quæ ex frequenti assiduâque librorum bonorum lectione efflorescit ac redundat? Quòd si res nobis domi arctior multò est atque angustior, quàm ut quidquam pecuniarum, aut etiam alimentorum nostrorum in libros vel maximè nobis necessarios emendos impendamus, quid ego hîc dicam, Auditores humanissimi? Equidem illud dicam, quod verissimè dicendum est, optandum valde esse, ut bene & lautè & liberaliter cum litterarum studiis agatur, quæ nisi adjumento hoc & multorum & bonorum librorum sustententur atque recreentur, languescant penitus, necesse est, certè quidem perfecta omnibusque numeris absoluta nullo modo esse possint; utque Deus tandem aliquis hîc Pisis, in Museo hoc Etruriæ, in hoc celeberrimo omnium disciplinarum atque artium liberalissimarum emporio, bibliothecam exsuscitet, quæ, quidquid nos in omni doctrinarum atque elegantis litteraturæ genere desiderare unquam possimus, copiosissimè nobis atque uberrimè suppeditet. Fingite animis, Auditores, bibliothecam hanc Pisis, qualem ac quantam alibi locorum apud celebriores quasque totâ reliquâ Europâ

ropâ Academias uſurpare ipſis oculis licet; fingite, inquam, animis talem ac tantam, pro Academiæ noſtræ dignitate, bibliothecam hanc Piſis: in qua & doctorum hominum imagines, qui ſatis diſertè atque copiosè in libris illis loquantur, vobis ante oculos obverſentur, & libris, quibus velitis, ad omnem ſcientiam atque eruditionem utamini. Quid inde, & quantum non adjumenti modò, ſed etiam incitamenti ad eloquentiæ ſtudia atque omnium doctrinarum? Te, Quincte Maxime, te, Publi Scipio, vos, vos præterea, ſummi atque clariſſimi Romanæ civitatis viri, appello, quos ſolitos ita dicere accepimus, cùm majorum imagines intuerentur, animum inde ſibi ad virtutem quàm vehementiſſimè inflammari atque aocendi. Non ne animos hominum multo etiam vehementiùs ad ſapientiam atque eloquentiam incendi, dicturi facilè fueratis, ſi eas, quas homines longè ſapientiſſimi atque eloquentiſſimi imagines ſui perfectè in libris expreſſas reliquerunt, contemplarentur? Illæ enim imagines ſunt vultus, hæ ingenii atque animorum, mutæ ſunt illæ imagines, hæ eloquentes; illæ ad oculos oblectandos, hæ ad animos menteſque paſcendas atque erudiendas comparatæ. Atque ut de me ingenuè fatear, Auditores, quod quiſque veſtrum multò, quàm ego, meliùs atque veriùs de ſeſe habet dicere; ut de me, inquam, fatear, homine quidem parùm ingenioſo, parùmque erudito; ſed tamen librorum utcunque ſtudioſo atque amante, quàm ego vehementer ad eloquentiam incendor, cùm Demoſthenem ac Ciceronem lego! quàm ego acri atque incredibili amore ad ſapientiam inflam-

mor,

mor, cùm in manus Platonem atque Ariſtotelem ſumo! quàm ego ſubito, & quàm divino furoris atque Muſarum veluti inſtinctu corripior, cùm Poëtas, atque in primis Homerum atque Virgilium lectito! quàm ego ardenti & quàm incitato rerum divinarum ſtudio afficior, cùm ſacros atque divinos libros pervolvo! quàm ego denique ſtudioſè & quàm cupidè rapi eò me ſentio, quò ſedula me atque attenta bonorum librorum lectio nec opinantem adducit! Te hîc etiam, divine Plato, appello. Tua quum ſint multa ſapienter dicta, atque præclarè, tum illud dictum eſt multò omnium ſapientiſſimè, atque præclariſſimè, tantam eſſe pulchritudinem ſapientiæ, ut, ſi ea oculis cerneretur, ardentes amores ſui excitaret. Non ne autem oculis ipſi noſtris ſapientiam in libris tuis cernimus? non ne in libris aliorum ſummorum hominum atque philoſophorum, qui tam graphicè nobis tamque eleganter coloribus ſapientiam ſuis depinxerunt, ut minimè omnium miremur, ſi, cùm libros illos lectitamus, amores ſui ſapientia in nobis ardentes excitet? Quid ſi præterea, Auditores, ad ſcribendum nos conferimus? quando ſtylus, optimus ac præſtantiſſimus magiſter eſt dicendi, neque valde probari ii videntur, qui ita ſeſe libris abdiderunt, nihil ut ex his in lucem atque ad communem fructum & utilitatem proferant. Age porrò, quale & quantum iſtud eſt ſcribere, & quàm multos ac penè infinitos libros requirit, ſi tamen ſcribimus ad æternitatem! Ferunt, olim reges Ægypti Ptolemæos Alexandriæ ad bibliothecam illam, quæ multitudine & bonitate librorum ceterarum toto orbe bi-

bibliothecarum mater habita eſt ac magiſtra, Muſeum perilluſtre adjunxiſſe, in quo docti & litterati viri, in ſummâ rerum omnium copiâ, libris & Muſis operarentur. Nempe quia reges illi prudentiſſimi, atque perſpicaciſſimi probè, ut puto, intelligebant, doctis iis & pereruditis viris, qui ad bonos libros conſcribendos ſerio ſeſe verèque applicarent, non quietem modò curarumque vacuitatem; ſed etiam librorum, quos legerent, quoſque conſulerent, & ex quibus rerum atque orationis theſauros expromerent, vim maximam præſto eſſe oportere. O rudes illos atque imperitos, qui, quum ipſi nihil ſcripſerint dignum memoriâ poſteritatis, tamen levioris rem momenti eſſe opinantur, ſcribere ad æternitatem! Quid eſt enim, per Deum immortalem, ſcribere ad æternitatem, niſi, quæ utiliſſima ſunt, quæ pulcherrima, quæ ſcitu maximè digna, ſummâ cum elegantiâ atque eruditione litteris conſignare? Quod ſine multâ ac diligenti plurimorum atque optimorum librorum lectione quî unquam fiat? Scripſerunt multi ad æternitatem, homines doctiſſimi, atque eruditiſſimi, tum veteres, tum recentiores? Scripſit ad æternitatem M. Tullius, ſcripſit Seneca, ſcripſit Quinctilianus. Scripſerunt etiam de noſtris hominibus Origenes, Hieronymus, Chryſoſtomus, Auguſtinus. Plerique alii Chriſtiani Patres de rebus ſacris atque divinis ad æternitatem ſcripſerunt. Quotus autem quiſque eorum eſt, qui non etiam plurima in omni doctrinarum atque elegantiarum genere ex vetuſtioribus iiſque præclariſſimis rerum atque eloquentiæ magiſtris legendo cognoverit, &, quod omnino facien-

dum

dum Seneca monuit, non etiam lectionem atque scriptionem alternaverit? Si quis unquam veterum fuit, qui ad æternitatem scripserit, fuit hic certè C. Plinius, is, qui libros Naturalis Historiæ, opus summæ variæque eruditionis, a nemine quoquam antea Romanorum tentatum, nedum perfectum, ipse mirabiliter conscripsit atque perfecit. Quis autem Plinio non in scribendo modò, sed etiam, ut paullò ante diximus, in legendo frequentior ac diligentior? qui nihil unquam legerit, quod non excerpserit, atque adnotaverit, qui libros etiam malos aliquâ ex parte prodesse posse dictitaverit, qui tantum diligentiæ atque laboris in litterarum studia impenderit, ut vel homines studiosissimi atque diligentissimi præ illo maximè desidiosi & inertes videri potuerint, qui denique ad libros illos Naturalis Historiæ conficiendos duo ferè voluminum millia pervolverit, atque ex centenis scriptoribus rerum præclarissimarum observationeque dignissimarum viginti millia collegerit. Tanti constitit Plinio sua illa Naturalis Historia. Cogitate hîc, Auditores, quot & quanta deinde quotidie incrementa rerum atque doctrinarum cognitio hominum acceperit, quanto deinde plura sunt a recentioribus & acutè excogitata, & feliciter reperta, quæ veteres prorsus ignoraverunt, quot & quàm immensi terrarum mariumque tractus navigationibus detecti, quid & quantum novi in cœlo atque in astris observatum, quot & quanta in re medicâ, in re nauticâ, in omni philosophiâ, admirabiliter animadversa, quæ priscorum omnino hominum diligentiam fugerunt, quid denique & quantum veræ in Deum religionis,

nis, antiquâ ſuperſtitione ſublatâ, quæ omnium propemodum gentium animos miſerè occupaverat, atque oppreſſerat, ſit hominibus, ad ſalutem ipſorum ſempiternam, divinitus traditum atque demonſtratum. Hæc omnia, aliaque hujus generis plura, lectitando iis planè cognoſcenda, qui ſcribunt ad æternitatem, ut nempe primùm omnium rei cujuſque notitiam ex uberrimis veterum ſcriptorum fontibus diligenter hauriant, deinde ad recentiores, qui acceptam a veteribus rerum omnium ſcientiam cumulatiùs multiſque partibus auxerunt, recurrant, &, cum benè accuratèque perſpexerint, quomodo & quibus veluti gradibus rerum cognitio, a rudibus initiis profecta, ſeſe in clariſſimam lucem explicaverit, tum demum omni eruditione atque doctrinâ referti, doctrinam illam atque eruditionem ſuam, quam ex aliorum libris legendis ſibi comparaverant, ipſi libris ſuis conſcribendis, ad reipublicæ bonum, amplificationemque litterarum, in alios diffundant. Atque hoc demum eſt, Auditores, ſcribere ad æternitatem. Quid ſi etiam ad veteres illos, ſummos omnium doctrinarum atque elegantiarum auctores & magiſtros imitandos noſmet convertimus, atque applicamus? quod ſanè optimum cenſendum eſt genus ſcribendi, ſi nempe qui maximè omnium veterum in quolibet genere excelluerunt, nobis ad ſcribendum de quacunque re præluceant, hoc eſt, ad eorum exemplum, & quandam veluti æmulationem ſcripta quoque noſtra conformemus. Age verò, quid ad bene rectèque imitandum magis neceſſarium bonâ & aſſiduâ multorum librorum lectione, non modò, ut, qui optimè

omnium,

omnium, atque præclarissimè scripserint, ipsi per nos dispiciamus; sed etiam ut optima quæque atque præclarissima & rerum & dicendi exempla ex melioribus quibusque scriptoribus in usum nostrum seligamus. Quare etiam Horatius in Arte exemplaria nobis Græca nocturnâ diurnâque manu versanda esse præcipit, ut Græcos illos eruditionis ac doctrinæ principes atque auctores, a quibus omnis ad Latinos doctrinarum elegantia manavit, quàm possumus diligentissimè, imitemur. Jam verò quis unquam Latinorum, seu oratorum, seu philosophorum, seu poëtarum, non sese totum ad Græcos imitandos contulit? non Græcorum virtutes accuratissimè expressit? non Græcos studiosissimè est æmulatus, & quò Græcorum similior fuit, non eò etiam melior, non eò sapientior, non eò eloquentior est habitus? Quis enim de oratoribus Latinis sapientior atque elegantior Cicerone? Atqui Cicero sese totum ad oratorum & philosophorum Græcorum exemplar effinxit, tum ceterorum omnium, tum in primis Demosthenis, a quo Cicero, Quinctiliani gravissimi rhetoris judicio, magnâ ex parte factus est, quantus ille unquam fuit, ideſt, summus & eloquentissimus orator. Quis etiam de poëtis Latinis præstantior atque divinior Virgilio? Atqui in Virgilio eximia quæque sunt ac selecta non Græcorum modò; verùm etiam Latinorum Poëtarum; sed tamen in primis Græcorum: de quibus quidem Græcis Theocritum in Bucolicis, Hesiodum in Georgicis, Homerum totum in Æneidem Virgilius nobis retulit atque repræsentavit. Quid? in unâ solâque Æneide quum Virgilius utrumque illud Homeri Poë-

ma, Odyſſeam atque Iliadem, admirabili prorſus ſingularique artificio delineaverit atque expreſſerit, nonne multò etiam artificioſiùs atque admirabiliùs utriuſque poëmatis exordium, quo Homerus non tam procœmiorum legem ſervaſſe, quàm conſtituiſſe, viſus eſt Fabio Quinctiliano, initio Æneidis ſuæ conjunxit ſimul Virgilius atque adumbravit? Quod quum ego alibi ad Homerum primus omnium obſervaverim, dignum id ipſum judicavi, quod huc etiam vobis, ſtudioſiſſimi rectæ imitationis adoleſcentes, veluti præſtantiſſimum quoddam ac ſingulare ingenioſiſſimæ imitationis exemplum, in medium afferrem. Quis etiam de Latinis? Sed quid ego, poſt Ciceronem atque Virgilium, alterum Romanæ eloquentiæ patrem, alterum Romanæ Poëſis principem, alia quoque exempla eorum conſecter, qui optimè atque elegantiſſimè ſcripſerunt, eo quia optima quæque atque elegantiſſima, qua oratorum, qua poëtarum, ſunt imitati? quum & Ciceroni vetuſtiſſimi quoque oratores, vel rudes atque impoliti, plurimum adjumenti atque utilitatis attulerint, & Virgilius ex fæcibus Ennii poëtæ planè minimè omnium culti atque ornati, ſeſe aurum collegiſſe affirmaverit. Videtis hinc atque perſpicitis, Auditores, ſummis illis viris, ſummi ut eſſent & oratores & poëtæ, ſtudioſam multorum librorum lectionem plurimùm profuiſſe, non quòd omnia omnium ii ſemper æmulati fuerint (neque enim omnia omnium ſemper ſunt multò optima atque elegantiſſima); ſed quòd, tametſi unum ſibi maximè imitandum propoſuerint, tamen non eum unum ac ſolum ſibi imitandum cenſuerint; quumque aliorum omnia legerint, tamen

men optima quæque duntaxat atque selectissima in usus suos assumpserint. Ergo, si neque Marcus Tullius sine imitatione summus orator esse potuit, neque Virgilius summus poëta, perfecta autem imitatio multiplici potissimùm lectione nititur; si egregiâ rerum omnium eruditione, summâque eloquentiâ sint ii, oportet, instructi, qui scribunt ad æternitatem, egregia autem rerum omnium eruditio, summaque eloquentia, veluti ex fonte quodam, ex quotidianâ atque assiduâ bonorum multorumque librorum lectione latissimè dimanat; si denique tantum scimus, quantum memoriæ mandamus, oblivioni autem atque inscitiæ attenta, & accurata lectio in primis medetur, quæ est summa orationis hujus meæ, cur non tandem aliquando fateamur, Auditores, quod ego tandiu oratione demonstro, unumquenque litterarum studiosum in doctrinis atque eloquentiâ tantum certò profecturum, quantum in bonis multisque omnis generis libris legendis profecerit? O hanc præclaram, adolescentes, o hanc regiam & directam, & apertam viam doctrinarum, atque eloquentiæ! O vos de litterarum studiis, de patria, de vobis ipsis optimè meritos, si viam hanc institeritis, si nempe, posteaquam præceptores hos vestros, viros doctissimos atque sapientissimos quàm diligentissimè audivistis, iisque ducibus & magistris ad reconditas quasque & exquisitas doctrinas percipiendas usi fuistis, nihilque omnino prætermisistis, quominus eorundem præceptorum vestrorum doctrinam atque eloquentiam imitando ipsimet in vobis effingeretis, tum demum, ad scientiam atque eloquentiam au-

gendam, totos vos bonis cujuſcunque generis libris legendis penitus dedatis, itaque diſcipuli quodammodo efficiamini veterum illorum doctiſſimorumque ſcriptorum, a quibus planè ad præceptores ipſos veſtros omnis doctrina atque eloquentia profluit. Amate igitur libros, ſi verè ſapientiam atque eloquentiam amatis, optimi adoleſcentes. Non vos a libris otium, aut ſomnus, aut voluptates, aut feſti ludorum dies, aut denique amicorum conſuetudines atque familiaritates abſtrahant. Libri ſtudia veſtra atque ingenium alant. Libri vos oblectent atque ornent. Libri vobiſcum pernoctent, vobiſcum peregrinentur, vobiſcum ruſticentur. Illud denique vobis ſit penitus perſuaſum, ſummam vos rerum omnium præclariſſimarum ſcientiam, ſummamque eloquentiam adepturos eſſe, ſi, quò doctiſſimi quique viri, ipſique præceptores veſtri, eò & vos bonis multiſque libris aſſiduè accuratèque lectitandis contendatis, ac tandem adſpiretis, ut, propter magnam antiquitatis totius, omniumque rerum hauſtam e libris eruditionem, bibliothecæ quædam animatæ eſſe videamini.

JULIANO
DE . COMITIBUS . SABBATINIS
EPISCOPO . MUTINENSI
VIRO . MAGNO
ET . A . PROBITATE . PRUDENTIA . DOCTRINA
CHRISTIANAQUE . ELOQUENTIA
CELEBRATISSIMO
V E T E R I . A M I C O
ET . SUO . QUONDAM
IN . ORDINE . SCHOLARUM . PIARUM
COLLEGAE
ATQUE . INDE
PER . GRADUS . CLARISSIMAE . VIRTUTIS
AD . PONTIFICATUM . EVECTO
ALEXANDER . POLITUS
ORATIONEM . SUAM
A D . A C A D E M I A M . P I S A N A M
DE . RECTO . ORDINE . STUDIORUM
O B S E R V A N T I A E
VETERISQUE . AMICITIAE . CAUSSA
L. M. Q. D. D. D.

ALEXANDRI POLITI

DE CL. REG. SCHOLARUM PIARUM

ORATIO OCTAVA.

De recto ordine studiorum.

MEmini, me, Patres Auditoresque ornatissimi, recurrente quotannis solemnis hujus statique diei celebritate, quam maximè potui, omni argumentorum atque exemplorum ex veteri recentique memoriâ petitorum genere, studiosos litterarum adolescentes ad litterarum studia ex hoc amplissimo ad dicendum loco cohortatum fuisse, in ipsasque etiam caussas diligenter inquisivisse, cur, quum omnes omnino adolescentes, sapientiæ & doctrinæ causâ, plerique etiam cum magno rei familiaris detrimento, huc sese in Athenas has Pisanas studiosissimè ac frequentissimè conferant, neque iis erudiendis doctissimorum præceptorum cura unquam atque diligentia deesse videatur; tamen perpauci summam omnium rerum doctrinam atque sapientiam adipiscantur. Quis enim vestrum, ado-

adolescentes, oratione meâ inflammatus, & privatis magistrorum vestrorum hortationibus impulsus, non sese a desidiâ ad industriam avocavit? non præ amore sapientiæ voluptatis illecebras repudiavit? non semet totum bonis artibus atque disciplinis tradidit? non quotidianam atque egregiam præceptoribus suis operam navavit? non dies noctesque totas, ceteris longè curis sepositis, in bonis & Græcis & Latinis scriptoribus lectitandis contrivit? Ergo, quum perfectæ jam atque exquisitæ sapientiæ obstare nihil videretur, quominus compotes ejus & participes fierent, quæ & quanta memet spes ceperat, certò jam fore, ut, qui bonarum artium rudiores venerant huc adolescentes, summi tandem & philosophi & jurisconsulti & theologi, in omni denique liberalissimâ arte atque scientiâ perfecti, ad patrias suas reverterentur? Sed, quum in tanto hoc labore nihilo, quàm antea meliùs in adolescentibus quibusdam res studiorum procedant, unde tandem credamus, labem hanc studiorum proficisci, nisi ex perversâ atque inordinatâ studiorum eorundem ratione? quum, si benè studia instituuntur, minimo laboris impendio facilè possint adolescentes ad summam doctrinam pervenire. Quare studiis me litterarum vestris valde consulturum censeo, adolescentes, si de recto nunc studiorum ordine verba nonnulla fecerim, &, qua potissimùm ratione doctrinarum omnium cursum, quem ab his veluti carceribus hodierno die incipitis, ad calcem usque rectâ continuetis, commonstraverim.

Neque verò de recto studiorum ordine opus est, Auditores, rem altiùs ab ipsâ rerum naturâ re-

repetere, in qua nihil mehercule utilius, nihil pulchrius, nihil ordine magis necessarium neque esse, neque excogitari potest, non modò ut tanta hæc, tamque diffusa ac patens universitas rerum secum ipsa cohæreat atque concordet; sed etiam ut per partes clarè ac distinctè cognoscatur. Universæ artes atque disciplinæ quum ad summam perfectamque doctrinam in uno eodemque simul homine penitus requirantur, quis omnes eas liberalissimas artes, primo certè adspectu, maximè aliquando inter sese diversas, & suo quamque genere disjunctas, nisi rectum studiorum ordinem tenuerit, assequatur? Disputatum acerrimè olim a doctissimis & sapientissimis viris accepimus, utrum pluribus simul artibus & disciplinis, ad perfectam omnibusque numeris absolutam eruditionem, opera eodem tempore danda sit, an verò ita tempora studiaque litterarum dispertienda, ut in bonis artibus addiscendis una aliam ars subsequatur atque excipiat. Sunt enim, qui multarum simul optimarum disciplinarum studio aut distrahi, aut certè confundi, humanum ingenium, non perfici aut excoli arbitrentur. Sed, quum vita hominis brevissimo temporis spatio coarctetur, ut universo ea disciplinarum orbi percurrendo conficiendoque sufficiat, quid dubitemus primam quoque hominis ætatem pluribus simul disciplinis imbuere, quando ingenii vis multò in omnem partem agilior est atque velocior ad res vel diversissimas percipiendas? An verò putetis, Democritum Abderitam, quæ ad eruditionem aliquo modo pertinent, universa perfectè callere potuisse, nisi a teneris sese annis pluribus simul doctrinis cognoscendis assuefecisset?

ciſſet? An Eratoſthenem tantam illam omnium rerum ſcientiam, quantâ vel in paucis unus excelluit, comparaturum fuiſſe, niſi primos quoque pueritiæ atque adoleſcentiæ annos pluribus ſimul honeſtiſſimis artibus excoluiſſet atque exornaſſet? an Ariſtotelem, an Platonem tantam omnium rerum doctrinam, quanta hominum maximis atque ſapientiſſimis contingere unquam poteſt, adepturos fuiſſe; niſi vel ab ipsâ primâ adoleſcentiâ pluribus ſimul artibus ingenuis atque doctrinis eruditi fuiſſent? an ceteros doctiſſimos viros, qui omni ſapientiæ ac litterarum laude in primis floruerunt, genere omni eruditionis atque ſcientiæ præſtare ceteris mortalibus potuiſſe, niſi jam inde ab ineunte ætate in optimas quaſque ſimul diſciplinas diligentiſſimè incubuiſſent? Quid enim dicam de Theophraſto, cujus illa, alibi etiam a nobis percelebrata, de brevitate vitæ querela ſatis ſuperque oſtendit, omnibus eum liberalibus artibus, omnibuſque partibus Philoſophiæ, jam inde a puero ſtuduiſſe? Ergo, ſi illi viri tales ac tanti, tamque multiplici variâque doctrinâ, excolendâ pluribus ſimul diſciplinis adoleſcentiâ, atque adeo pueritiâ, omnium magnarum rerum atque artium ſcientiam ſunt conſecuti; cogitatis ne, temere eos ac confusè, operâque quadam tumultuariâ, ſtudia ſua pertractaſſe, &, quòcunque caſus ac voluntas ferret, eò, tanquam ad ſcopulos quoſdam, tempeſtate ipſos delatos, adhæſiſſe? Nihil minùs. Immo verò quò illi doctiores ſapientioreſque fuerunt, eò etiam meliori certiorique ordine cenſendi ſunt ſtudia omnia ſua ad normam veræ ſolidæque doctrinæ diſpoſuiſſe, itaque ex

multis

multis variisque disciplinis, tanquam ex partibus quibusdam, rectè atque ex ordine distributis, scientiam quandam maximam atque perfectissimam, quæ maximarum quarumque rerum cognitionem comprehenderet atque includeret, quam ipsam vocant sapientiam, concinnasse. Quo si ordine perturbato, sese ii ad philosophiam, atque ad cetera litterarum studia applicuissent, profectò neque Democritus, neque Eratosthenes, a quincuplici, hoc est, ab universo doctrinarum atque eruditionis orbe, translato eleganter a quinque certaminum victoribus vocabulo, quinquertiones nuncupati fuissent, neque Plato quasi quidam Deus philosophorum habitus fuisset, neque princeps sapientiæ atque eloquentiæ Aristoteles, neque dignissimus Theophrastus, qui Aristoteli in scholam Peripateticam succederet. Et quid est, quæso, Auditores, quòd gravis dicendi auctor Quinctilianus, qui primam hominis ætatem multa eodem tempore docendam præcipit; tamen idem ipse Quinctilianus, longâ viginti annorum experientiâ atque usu eruditus, oratorem, quem ad summam perfectamque eloquentiam informandum susceperat, per singulos studiorum quorumque gradus magnâ cum curâ ac diligentiâ instituit, nisi quia sine ordine frustra omnis studiorum labor est futurus, atque ex ordinis perturbatione nascatur, oportet, perturbatio totius scientiæ atque doctrinæ? At verò quàm aptus, quàm appositus, atque ad cursum omnium doctrinarum conficiendum quàm accommodatus, ordo ille studiorum, quem futuro oratori necessarium Fabius Quinctilianus tradidit, ut puer & Græcè disceret & Latinè, & legendi exerci-

tationem ab Homero & Virgilio exordiretur, & aliarum quoque a Grammaticâ disciplinarum studia ingrederetur, & Geometriâ & Arithmeticâ, & Astrologiâ aliisque Mathematicis disciplinis & Dialecticâ instrueretur, itaque ad oratoris demum munus bene ritèque explendum omnium prope maximarum rerum scientiam afferret! Quem quidem studiorum ordinem si vos, adolescentes, minimè omnium plerique tenuistis, quid tandem miramur, si maximis laboribus vestris vestri in litteris profectus minimè omnium respondeant? Quid enim refert multa legere, & libris dies noctesque lectitandis impallescere, ac libris propemodum immori, nisi ea, sine quibus boni scriptores aut omnino non intelligi, aut certè non bene intelligi possunt, præcognita atque explorata habueris? quid veteres recentesque historias pervolutare, nisi & populorum & regionum situm a Geographiâ, temporum autem numerandorum rationem a Chronologiâ perdidiceris? quid in Poëtis assiduè versari, nisi & historias & fabulas & astrorum ortus atque occasus reliquosque motus cœlestes cognoveris? quid operam dare medicinæ, nisi Physicen antea pervestigaveris? quid animum atque studium ad jus civile adhibere, nisi ad jus civile & Dialecticam, & totius Romanæ atque adeo Græcæ antiquitatis, priscarumque consuetudinum cognitionem adjeceris? quid in Theologiam, hoc est, rerum divinarum, ex altioribus ac superioribus divinisque prorsus principiis, scientiam, incumbere, nisi reliquas omnes, quæ humanæ sunt, & a Theologiâ verissimè atque sapientissimè judicantur, tibi antea disciplinas compara-

rave-

raveris? quid denique ſtudia bonarum artium perſequi difficiliora, niſi viam tibi, ex recto doctrinæ ordine, a facilioribus ad difficiliora intelligenda muniveris? Credite mihi, adoleſcentes, non niſi optimorum ſtudiorum ordine conſtat ſumma doctrina, perfectaque rerum omnium eruditio; neque is verè ſolidèque ſapiens, qui multa confusè atque inordinatè, ſed qui ordine didicerit. Niſi ſiquis fortè Therſitam illum Homericum, hominem doctiſſimum atque ſapientiſſimum judicet, cui Homerus a multâ rerum cognitione multum etiam verborum tribuiſſe videtur. Sed tamen, quia illa multa, quæ utcunque Therſites ſciebat, procul a recto ordine, immo & præpoſterè, ſciebat, quis Therſite apud Homerum ſtultior atque inſipientior? quem temerè loquacem fruſtraque verboſum Homerus appellat. Neque verò ego injuriâ adoleſcentes nonnullos, a bonarum litterarum ſtudiis præpoſterè perversèque inſtitutis, Therſitæ comparaverim: qui tamen adoleſcentes, propter varia & diverſa optimarum diſciplinarum ſtudia, ſibimet ipſi & ſapientiâ & eloquentiâ Ulyſſem atque Neſtorem longè multumque antecellere videntur. O miſeram ac deplorandam adoleſcentium illorum conditionem; o vanos illos & ineptos Therſitas! qui, tametſi bono ingenio præditi, beneque a naturâ ad doctrinas atque ad bonarum artium ſtudia comparati, ſtudia prorſus ſua atque ingenia peſſundant, qui ſpem planè ſuam & ſuorum fruſtrantur, qui non otio modò, ſed etiam laboribus ſuis perversè abutuntur, qui ſumptuum ac laborum ſuorum, totiuſque ſuæ adoleſcentiæ turpem immanemque jacturam faciunt, qui, illotis, ut ajunt, pedi-

pedibus, in ſacra ſapientiæ penetralia ingredi audent, qui, tametſi penitus rudes omnium illarum bonarum artium, ſine quibus ad majores altioreſque diſciplinas nemini cuiquam aditus patet, & Philoſophiam & Medicinam, & Juriſprudentiam, ipſam denique, quæ ceterarum omnium diſciplinarum domina ac regina eſt, & vera ac ſumma ſapientia, Theologiam attingunt. At enim rectus doctrinæ ordo in primis poſtulat, ut Græcè quis ſciat. Quis enim Græcæ linguæ prorſus ignarus Platonem atque Ariſtotelem, principes illos ac duces philoſophiæ, reliquoſque ſummos philoſophos, benè intelligat, aut vim etiam proprietatemque verborum pernoſcat, quibus non ſatis perſpectis, neque ad originem ſuam reductis, ne ipſæ quidem res Philoſophiæ, aut medicinæ, aut juris civilis, aut Chriſtianæ etiam Theologiæ, accuratè exquiſitèque percipiantur? Poſtulat etiam doctrinarum ordo, ut nemo quiſquam, niſi in Geometriâ bene eruditus, ad Philoſophiam, aut medicinam, aut juriſprudentiam, aut divinorum quoque librorum interpretationem accedat. Quis enim Geometriæ funditus expers, ſatis rectè de mundo, rerumque naturâ philoſophetur, aut bene etiam capiat, quæ philoſophi de re civili, ac militari, quæ medici de re chirurgicâ vulnerumque curandorum ratione, quæ juriſconſulti de agrorum fundorumque diviſione, quæ denique ſacræ, inſtinctuque divino conſcriptæ, hiſtoriæ de ſingulari planèque admirabili arcæ Noëmicæ, templique Salomonici ſtructurâ commemorant? Poſtulat idem ipſe doctrinarum ordo, ut majorum omnium artium atque diſciplinarum ſtudia a Dialecticâ ſtudioſus quiſque diſcendique cu-

cupidus auſpicetur. Quis enim ſine Dialecticâ de rebus humanis atque divinis rectè tutoque ratiocinetur, quæ planè Dialectica, ut ſapientiſſimè quondam ſapientiſſimus ille Auguſtinus in libro ſuo de Ordine, docere docet ac diſcere? Poſtulat hic idem doctrinæ ordo, ut ne ſtudioſi optimarum litterarum adoleſcentes multò, quàm oportet, curioſiùs omnium rerum ſcientiam conquirant. Quis enim in rebus minimè omnium utilibus, atque adeo etiam noxiis, percurioſus, ad veram ſolidioremque doctrinam contendat, & non potiùs per vanos inutileſque libros, animi, non eruditionis cauſsâ, fruſtra atque otiosè pervagetur? Poſtulat denique ordo hic rectus doctrinæ, ut initio quiſque a rebus facilioribus ducto, inde ad difficiliora, per quoſdam veluti gradus, progrediatur, nec ante conquieſcat, quàm ad ſummam rerum omnium maximarum ſcientiam perveniat. Quis enim unquam difficiliora aſſequatur, qui faciliora minimè omnium perviderit, aut ad ſummum ſapientiæ faſtigium adſcendat, qui in primis duntaxat ſapientiæ gradibus ſemper ſibi manendum exiſtimaverit? Hæc igitur omnia quum recta ſtudiorum inſtituendorum ratio neceſſariò poſtulet ac requirat, quis ille mihi Theologus, qui locupletiſſimo reliquarum omnium diſciplinarum apparatu, veluti inſtrumento quodam ac ſupellectile in primis neceſſariâ, non ſeſe ad Theologiam præparaverit? Quis ille mihi medicinæ ſatis peritus, qui nihil ſeſe penitus in Mathematicis, parùm in Phyſicis exercuerit? Quis ille mihi juriſconſultus, qui leviter Dialecticam, ne primoribus quidem labris Philoſophiam moralem guſtaverit, nullâque Græcæ Romanæque antiquitatis cognitione aditum

tum ſibi ad jus civile patefecerit ? Dicat hîc mihi unus aliquis adoleſcens, ſeſe uni duntaxat ac ſoli ex omnibus diſciplinis ſtudia omnia ſua dedicaſſe, eamque unam ac ſolam diſciplinam abunde ſibi ad omnem vitæ uſum ſufficere, neque Academiæ huic Piſanæ, matri atque altrici uberrimæ omnium doctrinarum, ſeſe unquam nomen dediſſe, ut ad omnem hic erudiretur uſum liberalium omnium artium atque diſciplinarum; ſed ut de majoribus diſciplinis certam unam aliquam ac ſolam, puta Theologiam, aut juriſprudentiam, aut demum medicinam, per omnem vitam profiteretur. Sed tua vehementer te fallit opinio, adoleſcens, eòque fallit vehementiùs atque graviùs, quò diſciplina illa excelſior eſt atque altior, quam tute tibi pro merito ac dignitate profitendam ſuſceperis. Quis enim in litteris atque doctrinis paullò verſatior neſciat, quod a viris doctiſſimis veriſſimè atque acerrimè aſſertum fuit, diſciplinas arteſque liberaliſſimas, ex quibus univerſa perfectaque doctrina coaleſcit, communi quodam cognationis atque ſocietatis vinculo inter ſeſe contineri atque cohærere, quòque una aliqua diſciplina in altiori gradu atque ordine poſita eſt atque conſtituta, eò illam plura atque majora doctrinarum adjumenta requirere. Nego igitur, poſſe te, adoleſcens, perfectum conſummatumque Theologum evadere, niſi ad ſcientiam rerum divinarum, rerum quoque humanarum doctrinam, & totius ſacræ profanæque antiquitatis, Græcæque etiam linguæ cognitionem adjeceris. Nego, poſſe te juriſconſultum, hoc eſt, juris & æqui ſacerdotem, fieri, qualem te eſſe oportet, numeris omnibus abſolutum, ac veluti com-

mune

mune quoddam civium tuorum oraculum, nisi Dialecticam, omnemque philosophiam, reliquasque optimas artes, duces tibi atque magistras juris dicundi adsciveris. Nego, summum te atque perfectum in medicinâ esse posse, nisi ad rem medicam Geometriam atque Astrologiam ceterasque artes Mathematicas adhibueris. Quid? nego, posse te, adolescens, ad eloquentiam adspirare, aut oratoris grave illud & magnum munus sustinere, nisi cum eloquentiâ doctrinarum omnium elegantiam consociaveris. Nego denique, posse te artem ullam, quæ ad doctrinam atque eruditionem pertineat, perfectè assequi, nisi ceteras omnes, quæ connexæ inter sese sunt, atque aptæ, simul obtinueris. Testes appello interpretes illos divinos Religionis Christianæ, viros doctissimos atque sapientissimos, qui Christianam Theologiam tum scriptis suis mirificè illustrarunt, tum omni argumentorum atque eruditionis genere sive adversus impios transfugas ac desertores, sive adversus philosophos exteros, acerrimè defenderunt. Quid elegantioris doctrinæ defuit Origeni, quid Hieronymo, quid Augustino, quominus, qui summi Theologi erant, iidem etiam ab omni humanarum disciplinarum scientiâ celebrarentur? Num quia Origenes ab ineunte ætate totum sese ad litterarum sacrarum studium contulit, non etiam Platonem, non Aristotelem, non priscam illam Græcornm sapientiam universam diligentissimè atque accuratissimè excoluit? Num quia Hieronymus divinos libros summâ curâ ac fide est interpretatus, non etiam in omni eloquentiæ humaniorisque eruditionis studio est, quàm qui maximè, versatus? Num

quia Augustinus maximus Theologorum fuit, ceterorumque Theologorum magister, Philosophorum doctrinas neglexit, qui in illis etiam omnibus doctrinis, atque in totius vel profanæ antiquitatis cognitione nemini cuiquam visus est vel eruditissimorum atque doctissimorum virorum concessisse? Testes appello priscos illos jurisconsultos, Philosophiæ æquè atque juris antistites, eosque ab omni eruditione atque disciplinâ instructissimos, quorum tanta fuit in jure responsitando sapientia atque auctoritas, ut de eorundem ipsorum responsis atque scitis meritò affirmaverim, quod de duodecim tabularum libello magnificè quondam atque ambitiosè in Oratore suo M. Tullius, iis mehercule priscorum jurisconsultorum responsis Philosophorum omnium bibliothecas & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate superari. Num quia prisci illi jurisconsulti toti in condendo dicendoque jure occupabantur, non etiam Dialecticæ, omnique Philosophiæ dies noctesque studuerunt? aut non etiam sese accuratâ veteris historiæ notitiâ, bonâque omni litteraturâ exornarunt, atque expoliverunt? Testes appello priscos illos principes atque auctores medicinæ, homines profectò natos ad salutem generis humani, ideoque a cunctis mortalibus, honoris gratique animi caussâ, maximè omnium celebratos. Num quia parens ille optimus Medicinæ Hippocrates præcepta primus dedit medendi, itaque sese in omni re medicâ gessit, ut neque ipse unquam alios, neque alii eum unquam fefellerint, reliqua doctrinarum genera ignoravit, in quibus ille omnibus longè inter ceteros excelluit? Num quia Galenus curam atque operam

in

in medicinam, secundùm Hippocratem, diligentissimam ac penè incredibilem contulit, non etiam Mathematicas disciplinas, non Dialecticam, non Philosophiam, non Oratoriam, non denique Grammaticam, studiosissimè atque in primis sedulò pertractavit? Testes appello veteres illos oratores, qui tantâ, quantâ fuerunt, eloquentiâ, admirabili illâ, ac divinâ, minimè certè extitissent, nisi omnem rerum quarumque maximarum scientiam consecuti fuissent. Num quia Demosthenes nervos omnes ingenii atque industriæ contendit, ut eloquentiæ sibi in totâ Græciâ principatum vindicaret, adjumenta summæ perfectæque eloquentiæ adspernatus est, quæ sunt reliquæ omnes disciplinæ? Num quia Cicero ita in eloquentiam incubuit, ut, Fabio Quinctiliano teste, Cicero, jam non hominis, sed eloquentiæ nomen habeatur, non est etiam quàm diligentissimè persecutus studia reliquarum omnium artium atque disciplinarum? O viros illos sapientissimos, atque immortalitate dignissimos, qui quum ex tot tantisque artibus uni præsertim sese liberalissimæ disciplinæ totos dedissent, ceteras quoque omnes liberalissimas artes atque doctrinas ut sibi adjungerent, tantopere laborarunt, sine quarum pulcherrimo ornatissimoque comitatu ne illam quidem unam perfectè atque integrè stare posse existimarunt! Hæc vos exempla intueamini, oportet, optimi adolescentes, atque ad horum exemplorum imitationem vos studiaque vestra conformetis, ut, si fortè, magnorum illorum virorum exemplo, uni vos disciplinæ præ aliis omnibus addixeritis, non ab ejus consortio ceteras alias segregandas; sed cum eâ quàm ma-

maximè conjungendas arbitremini, illudque unum supereſſe, ut, ne doctrinarum multitudine atque varietate ſtudia aliquando veſtra interturbentur, ea quàm optimo ordine diſponatis atque moderemini. Nam quid ego hîc dicam, Auditores, quàm multos, ingenioſos alioquin & laborioſos homines, ſtudiorum ſuorum malè inſtitutorum pœnituerit, qui, dum uni alicui doctrinæ unicè ſtuderent, aliis diſciplinis penitus neglectis, aut confusè, nulloque ordine percurſis, poſt magnos atque etiam incredibiles labores exantlatos, in eâ quoque, quam quærebant, doctrinâ, oleum ſeſe & operam perdidiſſe tandem animadverterunt? quum e contrario alii vel imbecilliori fortaſſe ingenio homines, quòd ſtudia omnium doctrinarum ſua ordine pertractarunt, in ſummos doctiſſimoſque viros evaſerint. Qua etiam de cauſsâ, Auditores, videre aliquando eſt, nonnullos de noſtris adoleſcentibus, optimo illos atque acerrimo ingenio, toto quaſi decurſo præſtantiſſimæ alicujus diſciplinæ, ut, exempli cauſsâ, Theologiæ, aut juris civilis, aut medicinæ ſpatio, alios exiguum ſane ex multis laboribus aut vigiliis doctrinæ fructum; alios verò multò maximum atque uberrimum reportaſſe. Quid enim in diſciplinis quibuſque difficiliora quæque atque reconditiora explanat atque exponit, niſi ordo? Quid obſcuriora quæque illuſtrat atque patefacit, niſi ordo? Quid totam, ſeu Barbaram, ſeu Græcam, ſeu Romanam antiquitatem, ſuperioremque omnium ætatum memoriam, & tempora, & locorum ac terrarum ſitus ſub unum veluti adſpectum ſubjicit, niſi ordo? Quid tandem laborem illum talem ac tantum in tot ac tantis, tamque

variis,

variis, honeſtiſſimis artibus atque doctrinis levat atque imminuit, niſi ordo? Ordo facit, ut multas ſimul præclariſſimas artes clarè diſtinctèque doceamur, ordo, ut tanta illa rerum diſcendarum varietas nullam diſcentibus moram, nullumque impedimentum inferat; ordo, ut a primis uſque legendi & ſcribendi elementis ad ſummam rerum omnium ſcientiam non longo temporis curſu, neque multo ſanè labore progrediamur; ordo, ut, temporibus omnibus in certa quædam ſpatia diviſis atque diſtributis, ſcriptores omnes & Græcos & Latinos, jam inde ab antiquiſſimis, ſuam quemque ætatis ſerie gradatim perlegamus; ordo denique, ut, quod ab homine uno in maximâ quaque re, atque in omni doctrinarum genere ſciri poteſt, totum id, quantum per humanas quidem vires licet, cognoſcamus. Ordinem hunc ſtudiorum, qui doctiſſimorum hominum uſu atque auctoritate eſt comprobatus, vobis ego etiam atque etiam commendo, optimi adoleſcentes, vobis commendant præceptores veſtri, homines omni doctrinâ excultiſſimi atque ornatiſſimi, qui, tametſi ſuam quiſque, pro commiſſo ſibi munere, diſciplinam profiteantur, tamen reliquas vobis vel perneceſſarias vel certè perutiles ſuo ipſi exemplo demonſtrant; commendat noſtra hæc Academia, quæ ſtudia omnia atque exercitationes veſtras in ſuas quaſque horas optimo ordine diſpoſitas eſſe voluit, ut ne diſciplinæ unius ſtudium obſtaret alteri atque officeret. Quem ſi vos ordinem in ſtudiis his veſtris diligenter ſervaveritis, brevì futurum ſpero, ut non eammodò, quam profeſſuri præcipuè eſtis, diſciplinam;

nam; sed ceteras planè omnes, sine quibus ne illa quidem perfecta esse potest, consequamini.

FRANCISCO
DE . COMITIBUS . GUIDIS
ARCHIEPISCOPO . PISANO
CORSICAE . ET . SARDINIAE . INSULARUM
PRIMATI
GENERIS . NOBILITATE . LITTERARUM
PATROCINIO
CHRISTIANAE . RELIGIONIS . STUDIO
TOTA . ETRURIA
ATQUE . ALIBI . ETIAM
SPECTATISSIMO
ALEXANDER . POLITUS
ORATIONEM . HANC . SUAM
AD . ACADEMIAM . PISANAM
DE . HUMANARUM . LITTERARUM
AD . CHRISTIANAE . RELIGIONIS . USUM
OPPORTUNITATE
MAGNO . ACADEMIAE . PISANAE
CANCELLARIO
OB . INSIGNEM . EJUS
ERGA . SE . BENEVOLENTIAM
ET . SINGULARIA . IN . LITTERAS . MERITA
HONORIS . GRATIQUE . ANIMI . CAUSSA
D. D. D.

ALEXANDRI POLITI

DE CL. REG. SCHOLARUM PIARUM

ORATIO NONA.

De Humanarum Disciplinarum ad Religionis Christianæ usum opportunitate.

NEgari nullo modo poteſt, ampliſſimi, ornatiſsimique auditores, quod res ipſa palam loquitur, & publico humani generis teſtimonio comprobatum eſt, liberales, quas vocamus, artes atque diſciplinas tam magno rebus humanis uſui eſſe ac ſemper fuiſſe, ut nullum doctrinâ majus atque excellentius bonum conceſſum divinitus hominibus eſſe videatur. Commoda hæc atque utilitates, quæ inde a doctrinâ in vitam humanam uberrimè atque copioſiſſimè proficiſcuntur, quum ſecum expenderent atque reputarent viri doctiſſimi, & eloquentiſſimi, quibus ante me id muneris impoſitum fuit, ut annua hæc atque legitima doctrinarum ſtudia oratione ſuâ auſpicarentur, mirum eſt, quot & quan-

quantas, quamque egregias ac ſingulares litteris laudes tribuerint, quantâque eloquentiæ, & præclariſſimorum argumentorum copiâ eas identidem laudes amplificaverint. Quorum ego veſtigia ſecutus, nonnulla etiam pro imbecillitate meâ dicere eloquenter atque ingeniosè conatus ſum, quæ, tametſi non tam ingeniosè dicta, neque tam eloquenter; tamen non indigna prorſus diei hujus celebritate, locique hujus amplitudine viderentur. Verùm hodierno die quàm mihi valde lætandum, quòd argumentum dicendi mihi tale oblatum ſit, quale nunquam aliàs, humanarum ut diſciplinarum præſtantiam atque dignitatem, non ex humanarum rerum uſu; ſed ex rebus unicè divinis, atque ex rerum divinarum præſtantiâ & dignitate, dimetiendam vobis atque æſtimandam proponerem. Nam ſi ab illis quidem uſibus, quos ad humanam vitam bonæ omnes artes atque diſciplinæ maximos plurimoſque afferunt, tantopere eæ concelebrantur, quantò eædem magis commendentur, neceſſe eſt, a vario ipſarum & multiplici uſu ad res divinas? Quod quidem patefacturum me atque illuſtraturum puto, ſi oſtendero, quod mihi hodie propoſitum eſt, humanas litteras atque diſciplinas ad rem Chriſtianam & religionem plurimùm conferre. Quòd ſi ullum unquam argumentum ſolemni hoc & percelebri die pertractatum apud vos eſt, quod Piſanæ Academiæ ſtudiorumque noſtrorum ſplendori reſponderet, hoc profectò tantum eſt, ut nullum neque auguſtius, neque excelſius, neque ad litterarum præſtantiam demonſtrandam accommodatius, neque tandem divinius, excogitari unquam poſſit. Illud mihi unum timendum, ſtu-

ſtudioſiſſimi bonarum litterarum adoleſcentes, ne argumenti hujus magnitudini mea demum ſuccumbat oratio, multòque ego minùs dicam, quàm tanti argumenti dignitas atque neceſſitas poſtulare videatur.

Ac primùm illud ego dicam, quod hîc ſanè minimum eſſe videtur, ſed tamen minimè omnium negligendum eſt, ſacram religioſamque doctrinam hominum Chriſtianorum, quæ ſcientia eſt altiſſima maximèque admirabilis rerum divinarum, pulchriùs nitidiùſque elucere, ſi humanarum diſciplinarum cultus atque ornatus acceſſerit; indeque factum eſſe, ut, quò Chriſtiani Theologi a liberalibus optimiſque diſciplinis excultiores atque inſtructiores extiterunt, eò etiam majorem Theologiæ Chriſtianæ pulchritudinem ipſi atque ſplendorem conciliaverint. Quantò enim Chriſtiana Theologia pulchrior, quantòque ad ſpeciem liberalior atque ornatior in Baſilio, in Gregorio Nazianzeno, in Johanne Chryſoſtomo, atque ex Latinis in Cypriano, in Hieronymo, in Auguſtino, & in pleriſque aliis hujus generis atque claſſis doctiſſimis & eruditiſſimis interpretibus divinis, quàm in aliis pleriſque omnibus, ſequiorum maximè temporum, hominibus, qui, quum eſſe & videri Chriſtiani Theologi vellent, omni penitus humanarum doctrinarum elegantiâ deſtituebantur? Litteris divinis traditum eſt, eos, quos ſibi olim deus ad religioſiorem ſanctioremque ſacrorum cultum ſeparatim deſtinaverat atque elegerat, ex Ægypto, ubi miſerâ duriſſimâque ſervitute opprimebantur, ita, duce atque auctore Deo, exiſſe, ut etiam Ægyptios auro atque argento, plurimâ veſte, lautâque ſupel-

lectile, & pretiosiori quacunque re spoliaverint. Id ipsum, auditores, sententia est atque animadversio vetus & vera Patrum ingeniosissimorum, & acutissimorum, multo post tempore hominibus Christianis contigisse: quos quum Deus ex tantis illis errorum atque inscitiæ tenebris, quibus apud profanas gentes miserè tenebantur, in clarissimam lucem vocasset, divitias ii atque ornamenta humanæ doctrinæ & eruditionis ab illis gentibus abstulerunt, sibique ad meliorem Christianæ Theologiæ usum ingeniosissimè vindicarunt. Nam, Deus bone! quantam vim auri atque argenti vestiumque pretiosissimarum ex illâ veluti vanæ superstitionis Ægypto ad Theologiam Christianam cohonestandam atque locupletandam absportavit Cyprianus? quantam Lactantius? quantam Victorinus, Optatus, Hilarius, quos Augustinus in libris suis De Doctrinâ Christianâ nominatim appellat? quantam etiam Græci plerique omnes, viri doctissimi, atque in litteris humanioribus versatissimi, qui ex illâ errorum quadam veluti tenebricosâ superstitiosâque Ægypto ita ad Christianam veritatem amplectendam convolarunt, ut opes omnes sapientiæ atque eloquentiæ Græcorum ad usus Christianos solerter & acutè transtulerint. Hîc ego non disputo, auditores, quod est in nostris scholis subtiliùs ac diligentiùs quæsitum, quàm necessaria sit ad religionem Christianam Christiana Theologia. Quum enim ex oraculo divino editum sit, pestiferas opiniones, veritatique divinæ ac religioni contrarias apud Christianos suboriri oportere, quis non videat, quod nostri homines palam profitentur, non perutilem modò, sed etiam Christianæ religioni pernecessariam

esse

esse sacram aliquam doctrinam, quæ falsas illas perniciosasque opiniones coarguat, ipsiusque religionis decreta, quibus nihil firmius ac solidius esse unquam potest, ratione etiam humanâ ex ipsis divinis principiis stabiliat atque confirmet? Ergo, si ad Christianam religionem sarctam tectam servandam atque tuendam tam necessaria est Theologia, si tanta conjunctio atque necessitudo uni est cum alterâ, ut religio Theologiâ suâ carere nullo modo possit, quis jam vestrum, auditores, non fateatur, quod inde certissimè, & manifestissimè sequitur, religioni ipsi Christianæ prodesse plurimùm atque conducere liberalissimas quasque disciplinas, quæ sacræ huic Christianorum doctrinæ tantum decoris atque ornamenti ad pulchritudinem & dignitatem important? Nam de jucunditate quidem atque oblectatione, quam ab humanis litteris Christianæ litteræ mirabilem habent, quid attinet dicere? quando hoc veluti humanæ eruditionis condimento sapientissimi quique ac politissimi christianarum rerum præceptores, atque in primis Clemens ille Alexandrinus, veritates divinas ad hominum gustum parandas sibi atque temperandas censuerunt, quique in iis elegantissimi habiti sunt, atque ab aureâ in primis eloquentiâ commendati, ii quidem certè bonarum artium humanæque litteraturæ elegantiam tanti fecerunt, ut vel Johannes ille Chrysostomus, ille, inquam, Chrysostomus, qui Christianæ eloquentiæ facilè inter Græcos princeps est judicatus, ad Atticam sermonis elegantiam comparandam, Aristophanem Comicum, lepidum quàm qui maximè, & festivum Poëtam, dies noctesque pervolutave-

taverit. Quid? quòd Latinorum Patrum viris eloquentissimis ad tantam illam tamque admirabilem eloquentiam Christianam viam atque exemplum Ciceroniana eloquentia præivit? Testis est Arnobius, quem Ciceronis potissimùm libri ad falsos deos impugnandos vetustatisque auctoritatem labefactandam, atque adeo ad Christianam religionem mirificè comprobandam plurimùm adjuverunt. Testis est auditor & discipulus Arnobii, Lactantius, qui ita sese in scribendo ad Ciceronianum exemplum conformavit, atque effinxit, ut in eo quidam Ciceronem nescio quem Christianum legere sibi videantur. Testis est Rhodanus ille Latinæ eloquentiæ (sic enim ab Hieronymo appellatur) Hilarius Pictaviensis, quem & ipsum eloquentiæ Ciceronianæ non minimam operam dedisse, indicio illud est, quod Hieronymus ait, eum libros duodecim Quinctiliani stylo & numero imitatum fuisse, libelloque contra Dioscorum medicum, quid in litteris posset, ostendisse. Testis est, qui vel unus multorum loco esse potest, Hieronymus Stridonensis, qui vel in somnis ad summi judicis tribunal vapulare sibi visus fuit, quòd esset Ciceronianus. Testis est Augustinus, qui, quum ex Ciceronis Hortensio eloquentiam quæreret, hausit inde sapientiam, qua Deum, summam illam & immortalem sapientiam, ardentissime concupisceret, totusque ad eum, omnique animi impetu raperetur. Testis est iterum, & sæpiùs, Hieronymus, quem Ciceronianâ eruditione atque eloquentiâ captum adeo fuisse ferunt, ut & Ciceronis Dialogos multò majori pretio, quàm ceteros aliorum libros, sibi describendos curaret. Quo de viro sic ego aliàs cen-

censebam, tam præclarè eum tamque eloquenter scribere de rebus nostris non potuisse, nisi, quam ex Cicerone eloquentiam didicerat, assiduâ legendi scribendique exercitatione corroborasset. Sed quid ego hæc minora de humanioribus disciplinis, magnâque earum disciplinarum utilitate diutiùs persequor, quum ad sacram Christianorum doctrinam liberalioribus disciplinis nihil unquam esse possit, non dicam utilius, sed magis etiam necessarium? An verò quidquam Christiano doctori magis necessarium esse unquam possit, quàm oracula divina, bene perfectèque intelligere, eaque rectè interpretari? hoc est, libros eos divinos atque sacrosanctos, quibus divina veritas ad salutem hominum sempiternam consignata est, atque tradita, & quibus veluti quibusdam fontibus Christiana ipsa religio uberrimè continetur. Quis autem sacros illos libros rectè explicet atque interpretetur, qui non sit idem interioribus quibusque ac reconditis litteris, omnibusque liberalibus disciplinis, & totius antiquitatis, omniumque gentium cognitione pereruditus? Quis enim mihi sine Geometriâ Salomonici templi structuram, aut sine Arithmeticâ arcæ Noëticæ magnitudinem, pro tot, tamque disparium animantium in eâ arcâ inclusorum numero atque multitudine, & pro commeatus in alimentum annuum copiâ, animo & cogitatione comprehendat? Quis sine astrorum scientiâ ea, quæ de cælo, & stellis atque astris, ac præsertim aliquando de sole, mirifica prorsus ac portentosa divinis illis historiarum monumentis prodita sunt, intelligentiâ assequatur? Quis sine summâ omnigenâque doctrinâ ea percipiat, quæ Moses, scriptorum omnium

omnium primus ac princeps, vir oppidò ſapientiſſimus, omnibuſque Ægyptiorum & aliarum gentium diſciplinis excultiſſimus, neque juris modò humani, tum publici, tum etiam privati, conſultiſſimus, ſed etiam rei medicæ, ſanandorumque morborum ſcientiâ eruditiſſimus, de mundi totius, primique hominis fabricatione, ſummâque Dei in mundanis humaniſque rebus adminiſtrandis, ſanctiſſimiſque legibus condendis providentiâ, & de corporum quoque ſalubritate ad Reipublicæ ſalutem curandâ, afflatu inſtinctuque divino ad poſteritatis memoriam litteris mandavit? Quis ſine dialecticâ, quis ſine eximiâ naturæ ac morum ſcientiâ, quis ſine admirabili ſingularique ſapientiâ librum Jobi perſcrutetur, cujus quidem libri in omni genere doctrinarum tot ſunt ſententiæ, quot verba? Liber vero Pſalmorum quid ille tandem, niſi abditus quidam & occultus theſaurus totius philoſophiæ? quem quis mihi theſaurum aperiat, niſi qui philoſophiæ opibus atque divitiis copioſiſſimè affluxerit? Quid ego hîc dicam de libris Salomonis, hominis divino ſanè oraculo, multò omnium ſapientiſſimi, atque in plantarum, & lapidum, & elementorum, & cujuſque generis animantium, terrenorum atque aquatilium; & in utraque ſede viventium, totiuſque naturæ hiſtoriâ longè verſatiſſimi, & de quacunque demum re diſputatoris ſubtiliſſimi atque acutiſſimi? Quis eos mihi, quæſo, libros explanet, niſi qui omnem philoſophiæ partem, tum Græcæ, tum etiam barbaræ, egregiè, atque exquiſitè tractaverit? Quid de vatibus illis divinis? quid de Eſaiâ? quid de Ezechiele? quid de Daniele? quid de ceteris hominibus maximè ſapien-

pientibus, atque eruditis? quorum vaticinia, miris illa quidem ambagibus, ſed veris, involuta, quis mihi evolvat atque illuſtret, niſi qui antiquam omnium populorum omniumque temporum hiſtoriam diligentiſſimè exploraverit? Quid etiam de Johanne illo Theologo, deliciis puriſſimis atque caſtiſſimis Chriſti? quo nemo quiſquam altiùs in cœlum uſque penetraſſe, atque in divinitatem videtur. Quis altiſſimam Johannis Theologiam de Verbo divino, de unigenâ illo Dei filio, eodemque uno, ſolo æternoque Deo, probè animo rectèque concipiat, niſi qui Platonicam philoſophiam a veritate Chriſtianâ optimè ſecreverit atque diſtinxerit, ne pro veritate, quam Johannes divinitus docet, ſomnium aliquod Platonicum amplectatur? Quid de Paullo, ſummo illo Chriſtianæ eloquentiæ atque eruditionis præceptore & magiſtro? Quis mihi eloquentiam illam & eruditionem Paulli, plane admirabilem atque divinam, intimè penituſque pernoſcat, niſi qui interiores litteras atque diſciplinas Græcorum pleniùs uberiùſque cognoverit? Quid plura? Quum libri, quos ad erudiendos inſtituendoſque mortales, Deo ipſo auctore, hoc eſt, inſtinctu afflatuque divino, elucubratos eſſe conſtat, omnes omnium rerum, neque divinæ modò, ſed etiam humanæ ſapientiæ, fontes pleniſſimè contineant, quum libri hi ſacroſancti atque divini, quidquid boni ac præclari in ceteris omnibus latè libris diſperſum eſt ac diffuſum, multò ſimul excellentiùs atque perfectiùs complectantur; quum, quæ in his libris Deus syllabatim dictavit, ea etiam, ad uberiorem humani generis in quacunque ſapientiæ parte doctrinam, vario multipli-

cique ſenſu donaverit, quum, quæ ex ceteris ſparſim libris hauriri poſſunt, bonæ omnes artes atque diſciplinæ, multò eæ certiùs multoque puriùs ex hoc uno ſacrorum librorum volumine deriventur, atque exprimantur, quum denique tanta ſit horum ſacrorum librorum præſtantia, atque dignitas, ut, quod Græcè nomen commune eſt librorum, id porro, ad notam quandam auctoritatis atque excellentiæ, proprium ac peculiare horum divinorum librorum habeatur, quis hos libros, tam divinos, tam ſanctos, tam refertos copiâ omni doctrinæ atque eruditionis, totos inveſtiget, atque intelligat, niſi qui omnem ſibi doctrinæ elegantiam adſciverit, omnemque ſibi rerum omnium maximarum, artiumque liberaliſſimarum ſcientiam comparaverit? Dicat hîc aliquis, quæ ſacris litteris Deus conſignata eſſe voluit, non ea utique omnia ſcitu cuique eſſe ad ſalutem ſempiternam neceſſaria. Quod quis unquam neget, auditores? Sed, quanvis de divinis his libris plurima ignorare Chriſtiano homini liceat, quæ non ita ejus intereſt ſcire, paucisque omnino capitibus, quod ad ſalutem cujuſque ſempiternam attinet, Chriſtiana ſcientia definiatur; tamen quid in ſacris libris, ac divinis neſcire ei unquam liceat, qui interpretem ſeſe eorum librorum atque explanatorem profiteatur? Talis autem eſt Theologus Chriſtianus, hoc eſt, præceptor, & magiſter religionis Chriſtianæ: cujus profectò eſt, oracula divina, tum quæ litterarum monumentis commendata divinitus ſunt, tum quæ ſine ſcripto, Deo auctore, memoriæ hominum ſunt tradita, itaque ad poſteritatem veluti per manus tranſ-

miſ-

miſſa, ad nos tandem pervenerunt, exponere atque interpretari. Qui ſi quid fortè ignorat, quod ad divinorum librorum intelligentiam atque interpretationem quomodocunque pertineat, næ ille nullo modo poſſit tantum illud Chriſtiani Theologi, divinique interpretis munus pro dignitate ſuſtinere. Age verò, quid ſi Chriſtiano Theologo ſua eſt religio non explicanda modò, ſed etiam ab oppugnatoribus defendenda, & qui Chriſtianæ religioni errores adverſantur, ſunt ii refellendi atque profligandi? Quàm multa, & quàm magna, & quàm multarum & magnarum rerum cognitio eſt huic Theologo neceſſaria! Quid enim ſiqui hominum eò unquam impietatis prolabuntur, ut, quod feciſſe olim Diagoras ille atheos, & Theodorus feruntur, Deum de medio tollere, divinamque providentiam e mundo, rebuſque humanis, nec ſolùm ſingulis, ſed etiam univerſis, auferre conantur? Non ne argumentis ex intimâ philoſophiâ petitis tanta hæc, tamque immanis & ferina impietas falſitatis convincenda? Quid ſi contra alii, quod barbari & Græci tam inde a vetuſtiſſimis temporibus fecerunt, multos in mundum deos inducendos, &, quem unius ſoliuſque Dei cultus penitus ſuſtulit, multorum cultum deorum reducendum atque redintegrandum ſuadent? Non ne ficta hæc & commentitia deorum multitudo ex principiis ipſis philoſophiæ, atque ex ipſis Græcorum interioribus litteris atque diſciplinis deſtruenda funditus atque diſturbanda? Quid ſi impii quique perverſique philoſophi (ſi philoſophi tamen ii vocandi, qui philoſophiâ, pulcherrimo dei munere, ad religionem conculcandam at-

que perdendam abutuntur); quid si, inquam, impii consceleratique philosophi, quales & Celsus & Porphyrius & Julianus, aliique hujusmodi fuerunt, in religionem Christianam acerbiùs & contumeliosiùs invehuntur, &, quæ ejus sunt summa ac sacrosancta in primis capita, omni argutiarum genere infirmare atque abolere; vel, ut rationi humanæ repugnantia ac planè falsa, in dubium revocare nituntur? Non ne horum ipsorum philosophorum in Christum sacramque Christi doctrinam maledicta ex iisdem eorum doctrinis retundenda, &, quæ contra sunt argumenta, ex illis ipsis, ex quibus ducta sunt, locis dissolvenda; Christianæ verò religionis decreta quàm cohærentia inter sese sint, quàmque nihil ea discrepans atque a rectâ ratione alienum, contineant, ex iisdem istis, ex quibus ea oppugnantur, disciplinis Græcorum commonstrandum? Quid enim testimoniorum nostrorum auctoritas, tametsi gravissima atque divina, apud eos unquam valeat, qui omnem iis testimoniis fidem derogandam superbè arbitrantur? aut quis etiam Cyprianum, hominem utique de nostris eloquentissimum atque sanctissimum, non jure olim de imprudentia inconsultâque ratione reprehensum fateatur, quòd Demetrianum, hominem a religione Christianâ maximè omnium abhorrentem atque alienum, non philosophorum & Poëtarum, quorum ipse unicè auctoritate nitebatur; sed nostris duntaxat, hoc est, sacrorum librorum, testimoniis, eorumque librorum unâ ac sola auctoritate impugnaverit? Vos ego appello, Christianæ religionis vindices acerrimi, vos, assertores fortissimi, qui alienis ar-

armis, non nostris, decertandum vobis cum adversariis sapientissimè censuistis, & quæ vobis maximè perniciosa atque adversa humanæ doctrinæ atque eruditionis arma esse videbantur, ipsa eadem ex hostium manibus extorta atque erepta, ad impietatem confodiendam, Christianamque veritatem vindicandam atque tuendam adhibuistis. Te ego appello, Origenes, omnium Christianorum Patrum non in sacris modò, sed etiam in humanis litteris, eruditissime: cujus variam multiplicemque doctrinam scripta hodieque tua in Celsum satis superque testantur: qui certè qualis & quantus vir, & quàm admirabilis in Dialecticâ fueris, in Rhetoricâ, in Physicâ, in Geometriâ, in Astronomiâ, in omnibus Mathematicis disciplinis, in Ethicâ, in omni Philosophiâ, tum Græcorum, tum etiam Barbarorum, omnique in genere eruditionis, discipulus ille tuus Gregorius Thaumaturgus in laudibus tuis clarissimè & dissertissimè demonstravit. Te appello, Apollinaris, te, Cyrille Alexandrine, oppugnator alter Porphyrii, alter Juliani. Te quoque appello, Eusebi Cæsariensis, non Porphyrii modo, sed etiam Hieroclis, hominis in primis impii atque contumeliosi, acerrime atque ingeniosissime oppugnator. Quis enim vobis ab omni politiori litteraturâ instructior? Vos etiam appello, qui non unius alicujus impii perditique nominatim philosophi; sed omnium ubique gentium errores propriis certisque libris confutandos atque coarguendos fortissimè suscepistis, te, Justine philosophe, te philosophe Hermia, te Athenagora Atheniensis, te, Theophile Antiochene, te, Cyrensis Theodorete; te quo-

quoque de Latinis, Tertulliane, in Apologetico tuo, te, Arnobi, te, Minuti Felix, te in libris tuis De Civitate Dei, ſumme atque abſolutiſſime Theologorum, Auguſtine. Quis enim vobis in ſtudiis humanitatis omniumque doctrinarum, atque in totius antiquitatis cognitione eruditior? aut quis vobis fortiùs atque meliùs Chriſtianam cauſſam contra gentes ex ipſis gentium doctrinis, atque ex philoſophiâ ipsâ Græcorum, defendit atque obtinuit? O ineptos illos homines malèque ſuperſtitioſos, qui optima hæc atque liberaliſſima ſtudia vocare in crimen audent, eaque, tanquam vana, aut etiam noxia, certè quidem periculoſa, reprehendere atque inſectari! Sunt quoque nonnulli, auditores, inſigni homines inſcitiâ atque temeritate, qui ſomnio illo capti ac propemodum perterriti vapulantis Hieronymi, quòd ille eſſet Ciceronianus, ſtudioſis eloquentiæ adoleſcentibus ſtudium quoque Ciceronis, veluti vanum, Chriſtianoque homine, quàm quod maximè, indignum, vehementer diſſuadent. Qui utinam ad exemplum potiùs Hieronymi, quàm ad Hieronymi ſomnium, reſpicere ſeſeque accommodare atque aptare maluiſſent! Quis enim toto ferè vitæ ſuæ tempore Ciceronem magis in oculis tulit, quàm Hieronymus? Quis pluris Ciceronem fecit, quàm Hieronymus? Quis magis Ciceronem dies nocteſque manibus verſavit, quàm Hieronymus? Quis non Ciceronem modò, ſed etiam Maronem, & Plautum & Terentium & Flaccum, ceteroſque præſtantiſſimos auctores & politiſſimos Latinitatis, magis commendavit atque probavit, quàm Hieronymus? quem, magnâ hominum admi-

mi-

miratione, videre erat, grandiorem jam natu, in Bethlemitico illo gymnasio pueris & Ciceronem suum, & Maronem, & Poëtas Comicos atque Lyricos, humanioris eruditionis caussâ, prælegentem atque explanantem. Quid tibi tunc, Hieronyme, consilii fuisse credendum est, ut magister talis, ac tantus Religionis Christianæ, Christianis pueris, quos Christianâ tibi pietate imbuendos atque excolendos acceperas, profanos gentium libros exponeres atque interpretarere, nisi ut ita per litteras humaniores meliùs eos ac faciliùs ad Christianam doctrinam præparares atque instrueres? Quo eodem ferè consilio non in humanioribus modò litteris; sed etiam in Græcâ philosophiâ usum Origenem fuisse ferunt, ut, quos de discipulis suis excellenti optimoque ingenio esse animadvertebat, eos Geometriâ & Arithmeticâ, aliisque hujusmodi disciplinis eruditos, in Philosophiam, atque in varias philosophorum sectas introduceret; quos verò imbecilliori hebetiorique ingenio, eos plerosque omnes ad humaniorum litterarum studia excitaret atque adduceret, quippe qui solitus esset dicere, plurimum eos facultatis atque adjumenti ex liberalissimis illis atque honestissimis studiis ad libros divinos intelligendos esse relaturos. Facessant igitur, qui ex somnio illo Hieronymi studio illi Ciceronianæ eloquentiæ invidiam quærunt, & ad humaniores litteras damnandas, in quibus totâ ferè vitâ Hieronymus multus habitavit. Hieronymi ipsius auctoritate abutuntur: qui nec prorsus intelligunt, quorsum tandem illud, sive somnium, sive monitum in somnis divinum, spectaverit. Non enim quidem certè, quod

quod ſomnians Hieronymus promiſerat, ſeſe nunquam neque Ciceronem, neque alios quoſcunque profanos libros ampliùs lecturum, id eò unquam ipſe poſtea vigilans pertinere cenſuit, ut a Cicerone aliiſque hujuſmodi elegantioribus Latinioribuſque ſcriptoribus in poſterum lectitandis abſtineret; ſed ut, quam ex Cicerone eloquentiam Latinam, quam ex Comicis Latinis elegantiam, quam ex aliis Latinis Græciſque ſcriptoribus variam multiplicemque eruditionem ſubinde acquireret, totam ad Chriſtianæ doctrinæ uſum atque ornamentum conferret. Quis mihi igitur audeat humaniorem hanc litteraturam, veluti Chriſtianæ rei perniciosam ac noxiam, aut certè valde admodum periculoſam, objicere, quam Chriſtianorum Patrum doctiſſimi & eruditiſſimi quique non perutilem modò, ſed etiam ſibi pernecesſariam, ad res divinas tractandas exiſtimarunt? Quis, inquam, Chriſtianis hominibus ponere in crimine audeat politiores humanioreſque diſciplinas, quas rebus Chriſtianis tantum præſidii, tantumque utilitatis, ſive ad defendendum, ſive ad impugnandum, afferre ipſe accerrimus religionis Chriſtianæ hoſtis, Julianus Cæſar judicavit, ut, quo erat ingenio acuto atque perſpicaci ad Chriſtianiſmum exturbandum, funditusque evertendum, nihil tam valere putaverit, quàm ſi liberaliſſima humaniorum litterarum & diſciplinarum ſtudia Chriſtianis hominibus eriperet atque auferret. O cladem illam deplorandam Chriſtianorum ſtudiorum! o illam Chriſtianæ Reipublicæ a Chriſto nato maximam & luctuoſiſſimam calamitatem! O Juliani in Chriſtianos immaniſſimam, o teterrimam, o maximè omnium bar-

barbaram crudelitatem, cum Chriſtianis ille hominibus liberalibus litterarum ſtudiis interdicebat! Quos tu mihi Nerones, quos Domitianos, quos Decios, quos Diocletianos & Maximianos, quos mihi decem alioſve complures, hoſtes ſæviſſimos, impioſque inſectatores Chriſtianorum commemoras? quæ mihi crudelitatis in Chriſtianos monſtra, quæ feritatis atque immanitatis portenta, quæ ſuperioris memoriæ teterrima ſævitiæ barbariæque exempla ob oculos ponis? quas mihi narras carnificinas, quæ genera pœnarum ac ſuppliciorum, ingenioſiſſimè in Chriſtianos excogitata ac conſtituta, eiſque miſerrimè atque atrociſſimè ubique locorum ac gentium inflicta? cum Chriſtiani, hoc uno ſoloque Chriſtianitatis nomine, bonis omnibus rebuſque ſuis ſpoliabantur, exilio mulctabantur, relegabantur, deportabantur, uno aliquo membrorum mutilabantur, ad metalla & beſtias damnabantur, vinculis & verberibus, omnique ſupplicio excruciati necabantur, ferinis pellibus contecti a canibus dilaniabantur, crucibus affigebantur, igni cremabantur, atque, ubi dies defeciſſet, ad luminis nocturni uſum urebantur. Hæc & alia ſuperiorum Cæſarum in Chriſtianos exempla atrociſſima crudelitatis Julianus (quis credat, auditores?) Julianus, ille, inquam, Julianus, qui Chriſtiano ſeſe ſanguini parcere velle præ ſe ferebat, interdicto Chriſtianis bonarum litterarum uſu, longiſſimè ſuperavit. Illi enim ſævitiam in Chriſtianorum corpora adhibuerunt, Julianus in animos Chriſtianorum. Illi vitam Chriſtianis eripuerunt, Julianus Chriſtianis doctrinam atque ſapientiam. Illi mori Chriſtianos voluerunt.

luerunt, Julianus rudes Christianos bonarumque litterarum ignaros vivere. Quòd si multò pejus, multòque atrocius atque miserabilius sapientissimis viris visum fuit rudem vitam atque incultam in infantiâ, summâque omnium bonarum artium ignoratione, pecudum instar, transigere, quàm gloriosam mortem atque illustrem pro veritate & religione occumbere, quis unquam dubitet, quod minimè dubitandum duxit Augustinus, Julianum sævissimis jam & crudelissimis Christianorum hostibus accensere, eique etiam in insectandis persequendisque Christianis primas inter omnes Cæsares immanitatis partes vindicare, qui hominibus Christianis gloriosas illas præclarasque mortes, quas mirâ animi alacritate oppetere antea consueverant, malitiosissimè inviderit, eosque optimarum artium rudes & imperitos, interdictis earum artium studiis, esse jusserit? cujus quidem factum illi ipsi summi laudum Juliani fautores, acresque inimici Christianorum, tam ferum, tam barbarum, tam immane, tamque omnis rationis & humanitatis expers judicarunt, ut oblivione illud sempiternâ obruendum existimaverint. Neque verò mihi hîc disputandum, auditores, quod docti ac diligentes Christianarum antiquitatum investigatores curiosiùs fusiùsque anquirunt, utrum Christianos Julianus humaniores litteras docere, an verò discere vetuerit. Nam Christiani quidem scriptores, plerique omnes affirmant, Julianum Christianos a bonis litteris ediscendis prohibuisse: quum tamen ex ipso eodem Juliano manifestissimum ac perspectissimum sit, quod disertè alicubi Augustinus testatur, edicto eum suo Christianos a libe-
rali-

ralibus artibus humanioribusque disciplinis edocendis arcuisse. Qua de controversia dico ego quàm brevissimè, ridiculè eos & imprudenter facere, qui a primo illo Juliani ferali in Christianos edicto alterum sibi ejus edictum excogitant, de quo neque Ammianus, neque Hieronymus, neque Ambrosius, neque Orosius, neque alter veterum quisquam quidquam sciverit; atque adeò edictum illud unum ac solum Juliani ad Christianos duntaxat magistros, qui politiores Græcorum libros in scholis prælegere, liberalioresque litteras profiteri prohiberentur, nominatim pertinuisse. Sed, quum qui de magistris superstitioni atque impietati Græcorum addicti erant, summis ii ad cœlum laudibus deos suos extollerent, atque ad eorum deorum cultum auditores suos omni verborum atque eloquentiæ lenocinio allicere conarentur, quis non intelligeret, quod probè tunc rectèque Christiani, posteaque, ex communi, neque obscuro, Christianorum sensu, Augustinus, intellexerunt, amotis a docendi munere Christianis magistris, eadem simul operâ ab humanioribus litteris ediscendis prohibitos quoque esse adolescentes Christianos, quibus per sacrosancta religionis suæ jura minimè omnium fas erat ad eos unquam ludos accedere, in quibus a superstitiosis & impiis magistris superstitioso atque impio deorum cultu imbuerentur? Quæ vero tunc, Deus bone! ab edicto illo Juliani, vetitis atque interdictis humaniorum litterarum, liberaliumque artium studiis, Christianæ passim reipublicæ perturbatio? quum Christiani tunc homines erepta sibi arma esse cernerent, quibus, ut antea, sua defenderent, alie-

na expugnarent. Quid enim tunc reliqui Christianis erat, subsidio jam atque ornamento spoliatis optimarum disciplinarum? Itaque, re Christianâ ad incitas propemodum redactâ, tum demum Christianorum patientia, quæ invicta sanè usque ad illud tempus perstiterat, quæque nullis unquam difficultatibus, nullisque doloribus atque suppliciis, ne ipsâ quidem morte, vinci ac superari posse videbatur; tum demum, inquam, victa ac superata est patientia Christianorum, cùm tandem aliquando Christiani, Juliano Cæsari minimè cedendum rati, pro litteris ac litterarum studiis tuendis atque servandis, tamquam pro aris & focis, pugnare contra Julianum aperto marte cœperunt; atque in primis contra eum in aciem processerunt viri fortissimi, atque ab omnibus humanæ sapientiæ variæque eruditionis armis paratissimi, Gregorius Nazianzenus, Basilius, uterque Apollinaris. De quibus Basilius quantùm in liberalissimis omnibus doctrinis, atque in eloquentiâ excelluerit, ipse perquam valde miratus est summus & Theologus & orator Gregorius Nazianzenus. Gregorii verò & utriusque Apollinaris maxima atque immortalia in litteras humaniores, atque adeò in Christianam rempublicam, promerita *quis* satis pro dignitate commendet? aut quis etiam verbis quomodocunque complectatur atque exprimat? qui ut periclitanti Christianæ eruditioni opitularentur, ad libros tandem varii generis, variæque elegantiæ conscribendos, atque ad carmina componenda, semet applicarunt, quæ Christiani quique magistri, ad liberaliorem Christianorum puerorum culturam, in scholis prælegerent, suisque audi-

auditoribus in ſtyli variæque eruditionis exemplum proponerent. Nam quid ego hìc dicam de Gregorii Nazianzeni carminibus, in quibus, tanquam in ſpeculo, & ejus vitam, & variam ejus omniſque generis doctrinam poſſis palam intueri? Quid de dialogis Apollinaris junioris, in quibus ſecutus ille eſt exemplum Platonis? quibus ille dialogis, ut in dicendo valde erat exercitatus, univerſam factorum dictorumque admirabilium Chriſti, reliquamque ſacram hiſtoriam, & quæ principes Chriſti ſectatores, homines oppido quàm divini planèque admirandi, ſcriptis ſuis conſignaverant, mirè eſt executus. Quid de Apollinari illo majori, homine Syro, viro utique doctiſſimo, & omni genere diſciplinarum, totiuſque veteris hiſtoriæ cognitione ornatiſſimo, qui artem quoque Grammaticam in Chriſtianorum uſum redegit; tantâ autem faciendorum verſuum copiâ ac facilitate fuiſſe traditur, ut antiquam humani generis Hebræorumque hiſtoriam ab orbe condito uſque ad Saulis regis tempora, ad Homeri exemplum, verſibus heroicis, quatuor & viginti libris, iiſque ſingulis Græcæ litteræ nomine inſcriptis, complexus fuerit; reliqua verò divinorum librorum argumenta vario carminum genere expoſuerit, atque etiam Tragœdias ad imitationem Euripidis, Comœdias ad æmulationem Menandri, carmina Lyrica ad exemplum Pindari, conſcripſerit, tantâ porrò elegantiâ proprietateque atque ubertate ſermonis, ut unus ille Apollinaris ad priſcas illas Græcorum Poëtarum laudes propiùs acceſſiſſe, immo & eas laudes, in quocunque tandem ſcribendi genere veterum ſinguli excelluiſſent, penitus

exæ-

exæquasse videretur? Atque hic ipse est Apollinaris, qui scripto contra Julianum, Græcosque philosophos De Veritate libro, nullo prorsus testimonio ex divinis voluminibus adhibito, ex ipsâ Græcâ philosophiâ, atque ex ipsis Græcorum litteris ac doctrinis, eorum de diis sententiam acerrimè atque acutissimè confutavit. Quid de aliis dicam, viris sapientissimis, & litterarum & antiquitatis bene peritis, eòque ad Christianæ Theologiæ usum peritioribus, quò iisdem versationibus in universo orbe humanarum disciplinarum? Dies me deficiat, auditores, si eorum plenè laudes persequi, aut nomina etiam commemorare duntaxat velim, qui, Christianorum litteraturâ in summum periculum ac discrimen adductâ, pro eâ cum Juliano, seu singulari prœlio, seu integrâ justâque acie, tanquam pro sacris, decernendum sibi esse censuerunt. Tanti, auditores, Christianæ reipublicæ fuit, liberalissima atque optima humanarum artium & disciplinarum studia protegere ac tueri. Neque enim, quod Græcis atque barbaris, id Christianis unquam sibi timendum erat, ut nequid damni ipsa eorumdem religio liberalibus Græcorum disciplinis faceret, neve inde arma ad religionem convincendam, aut certè debilitandam, suppeditarentur. Fuerit hic metus Juliani, fuerit Græcorum, fuerit hominum superstitiosorum atque etiam barbarorum, quorum planè religio vana est, abhorrensque a veritate. Christianorum est semperque fuit, liberales quasque disciplinas ultro amplexari ac fovere, easque ad omnes nationes & gentes longè latèque propagare atque amplificare: a quibus disciplinis tantùm

abest,

abeſt, ut Chriſtiana religio quidquam incommodi ac detrimenti accipiat, ut ex iis magis ea magiſque confirmetur atque illuſtretur. Neque enim quidquam mehercule eſt, auditores, conjunctius veritati, quàm ipſa eadem veritas. Ergo, quum religione Chriſtianâ nihil unquam verius certiuſve eſſe poſſit, quæ a deo profecta eſt, fonte uberrimo totius veritatis, quis non planè perſpiciat ultroque fateatur, humaniores diſciplinas, quæ omnes veritate quàm maximè nituntur, diſſentire nullo modo poſſe a religione Chriſtianâ; ſed ei quàm intimè conſociatas eſſe oportere, eique, tanquam miniſtras quaſdam dominæ ſuæ, ſubſervire ac famulari? Quod & ipſum in cauſsâ fuiſſe intelligimus, quamobrem ſummi quique olim Theologi, & ſapientiſſimi atque elegantiſſimi librorum divinorum interpretes, omne, quod a rerum divinarum meditatione tempus ſupererat, in litterarum ſtudiis, atque in bonis Græcorum artibus & diſciplinis ad ſummam uſque ſenectutem contriverint: ut veritates nimirum Chriſtianas externis quoque illis humanarum doctrinarum veluti adminiculis apertiùs ſtabilirent, ac confirmarent, atque ut ex Græcorum doctrinis Græcorum ipſorum errores fortiùs atque illuſtriùs refellerent. Quotuſquiſque autem veſtrum eſt, auditores, cui vel in innumerabili veterum exemplorum copiâ non in mentem præ ceteris veniat Didymi illius Alexandrini, hominis, ſi quis alius, & rerum divinarum maximè intelligentis, & rerum humanarum ſcientiâ eruditiſſimi? quem, tametſi oculis jam inde a puero captum, tamen ferunt & Poëticam, & Arithmeticam, & Geometriam & Aſtronomiam, & Ari-

Aristotelis syllogismos, & eloquentiam Platonis, audiendo didicisse, quibus ille, veluti veritatis armis, ad convincendum mendacium uteretur. Quòd si in sequiora etiam tempora intuemur, cùm omnes bonæ artes liberalissimæque disciplinæ, quæ tantâ quondam celebritate atque gloriâ apud Græcos & Romanos floruerant, in Gothicam quandam rusticitatem atque barbariem a pristinâ illâ elegantiâ degenerasse penitus videbantur, quem mihi dabis Thomâ Aquinate in omni philosophiæ parte, atque in omni doctrinarum genere, versatiorem? qui ut ab orationis elegantiâ atque ornatu, pro temporum illorum barbarie, longè abfuerit; tamen quid in eo unquam ad summam consummatamque omnium rerum maximarum scientiam desideres? qui vel unus documento esse potest, quid & quantum ad religionem Christianam muniendam atque corroborandam valeat philosophia; quum, quidquid unquam vel philosophi a Christiano penitus nomine alieni, vel perversi de Christianis hominibus malique opinatores, ad Christianam veritatem corrumpendam vel adulterandam, ingeniosè comminiscuntur, id omne Thomæ unius dialecticâ, petitisque ex Thomæ armamentario argumentis, facilè dissolvatur. Quem etiam Thomam quis non miretur ingenio & doctrinâ tantum potuisse, ut, tametsi Græcè ferè nesciebat, tamen Latinis qualibuscunque commentariis adjutus, Aristotelem, philosophum illum quidem maximum, sed & eundem, maximè fortasse omnium philosophorum, veræ & sanctæ in Deum religionis hostem atque inimicum, Christianum, quod ajunt, propemodum fecerit, certè quidem, præ ceteris aliis philoso-

losophis, atque etiam præ Platone, viro omnium philosophorum sapientissimo, & rebus sæpe nostris concordissimo, Christianæ veritati militare coëgerit. Nec enim jam in scholis Christianis, nisi ex Aristotele, principe & auctore Thomâ illo Aquinate, pleraque religionis nostræ, eaque summa & gravissima capita, explicantur. Adeo verum est, quod ego hactenus demonstravi, humanas quasque disciplinas arma Christianæ religioni aptissima & præsentissima copiosissimè suggerere atque subministrare, quibus ipsa jam religio vanissimam Græcorum omniumque aliarum gentium superstitionem atque impietatem debellet, externâque, quam vocant, philosophiâ expugnata ac devictâ, justissimum ex eâ triumphum agat, & præstantissimos quosque atque celebratissimos Græcorum philosophos, virosque totius antiquitatis sapientissimos, veluti captivos, ante currum ducat. Quæ quum ita sese habeant, quis non summis sibi laudibus efferendos atque ornandos putet, veluti de religione Christianâ optimè promeritos, principes quosque Christianæ reipublicæ viros, qui, sequioribus jam rudioribusque temporibus, cùm inclinari ferè litteratura, atque ad barbariem desciscere cœpta esset, Christianæ sese religioni commodè satis consulturos atque prospecturos esse duxerunt, si veluti munitissima quædam veritatis Christianæ propugnacula, erroribus & inscitiæ Academias Christianas opponerent atque objicerent: quibus in Academiis non divinarum modò, sed etiam humanarum rerum scientia, in omni genere doctrinarum artiumque liberalissimarum, uberrimè traderetur. Quis autem primas hujus instituti

laudes non ipsis Romanis Pontificibus, summis rei Christianæ moderatoribus ac magistris, impertiendas censeat, qui, ut provinciam sibi divinitus demandatam substinent religionis tuendæ atque interpretandæ, ita muneris semper sui esse existimarunt, ut seminaria hæc totius & divinæ & humanæ eruditionis atque sapientiæ, Academias Christianas pulcherrimis sanctissimisque legibus munirent, foverent, protegerent, omnibusque honoribus atque ornamentis cumularent atque augerent? Itaque, quantum studii atque operæ Julianus Cæsar, desertor ille & transfuga Christianæ religionis, in eo posuit, ut litteras ac doctrinas, ad religionem Christianam seu infirmandam, seu delendam, Christianis hominibus auferret, tantum industriæ ac diligentiæ, Christiani in primis Pontifices Maximi, deinde optimi quique reges Christiani, in id contulerunt, ut ad religionem Christianam qua defendendam, qua confirmandam atque amplificandam, liberalissima quæque doctrinarum studia, atque adeo has ipsas Christianas Academias, omnibus beneficiis ac decretis ornarent, omnibusque amoris singularisque benevolentiæ argumentis complecterentur. Quo quidem loci quomodo ego te silentio prætercam, & non omni potiùs laude concelebrem, Francisce III. Lotharinge, Magne Dux Etruriæ, idemque Rex Hierosolymorum, sapientissime, justissime, atque invictissime, pro tot ac tantis, tamque singularibus & eximiis tuis erga Pisanam hanc Academiam meritis? cujus quidem patrocinio divinâque erga litteras beneficentiâ tantum honoris ac dignitatis nostræ huic Academiæ accessit, ut ea plurimarum toto
Chri-

Christiano orbe Academiarum princeps, nulli certè alteri cuiquam vel celeberrimarum Academiarum secunda esse videatur. O Academia Pisana! O sedes ac domicilium certum elegantioris doctrinæ! o liberalissimorum studiorum mater sanctissima! o parens educatrixque optima bonarum omnium artium atque disciplinarum! Gratulor ego tibi de dignitate ac felicitate tuâ: gratulor de tuo isto tam excellenti bono: gratulor de hac istâ tuâ tantâ, tamque beatâ copiâ omnium doctrinarum: quæ tanta est profectò, ut, quanvis magnam nuper jacturam feceris, extinctis clarissimis duobus veluti luminibus, altero Mathematicarum disciplinarum, altero philosophiæ; tamen propter maximam ubertatem tuam, tuamque præclarissimam optimorum studiorum institutionem atque disciplinam, nusquam alibi litteræ neque fortiùs neque feliciùs Christianæ religioni militare posse videantur. Redit nunc tandem oratio mea ad vos, a quibus potissimùm cœpta est, optimi adolescentes, bonarumque omnium artium atque disciplinarum studiosissimi. Nam si nihil in rebus humanis præstantius diviniusque est religione, si nihil homini ad salutem atque felicitatem utilius commodiusque est religione, si nihil vobis charius atque antiquius neque est, neque esse debet religione, videte etiam atque etiam, adolescentes, quanti vos litterarum studia facere oporteat, quæ tantopere prosunt religioni.

SENATUI . POPULOQUE . PISANO
VETERI . ARMORUM
AC . LITTERARUM . GLORIA
IMPERIO . OLIM
IN . EUROPA . ASIA . AFRICA . COMPARATO
RE . CHRISTIANA
QUOQUOVERSUS . AMPLIFICATA
JURIS . CIVILIS
OMNIUMQUE . DOCTRINARUM . STUDIO
R E S T I T U T O
ACADEMIA . UNIVERSAE . SAPIENTIAE
FUNDATA
LITTERIS . PROPAGATIS
PRINCIPI . QUONDAM . POPULORUM
E T R U R I A E
NUNC . VERO . SUB . AEQUISSIMO
F R A N C I S C I I.
CAES. . AUGUSTI . IMPERIO
AUCTA . URBIS . PISANAE
QUA . MILITARI . QUA . CIVILI . DIGNITATE
VETERIS . ILLIUS . GLORIAE
STUDIOSISSIMO
PRO . ANTIQUIS . EJUS
IN . ACADEMIAM . PISANAM
OMNEMQUE . DOCTRINAM . PROMERITIS
ALEXANDER . POLITUS
ORATIONEM . HANC . SUAM
DE . ACADEMIAE . PISANAE . LAUDIBUS
P A N E G Y R I C A M
A . SESE . DICTAM . ANNO . MDCCXLIII.
AD . GLORIAM . PISANI . NOMINIS
SEMPITERNAM
L. M. Q. D. D. D.

ALEXANDRI POLITI

DE CL. REG. SCHOLARUM PIARUM

ORATIO DECIMA.

De Laudibus Academiæ Piſanæ.

Uemadmodum in rebus humanis nihil prorſus nobis laudabilius eſſe videtur eruditione atque doctrinâ, ita mirari minimè omnium debemus, Viri Excellentiſſimi, Auditores humaniſſimi, ſi, qui verba huc uſque vobis ex hoc ornatiſſimo ad dicendum loco de doctrinâ & eruditione fecerunt, maximis ſemper laudibus liberales quaſque diſciplinas, tum ſingulas, tum univerſas, celebraverint. Ut quiſque enim doctiſſimorum virorum docendi hîc muneri admovetur, ſtatim eam, quam ex omnibus unam facultatem eſt profeſſurus, ampliſſimis verbis collaudat, itaque collaudat, ut eam ceteris omnibus longè anteponere velle videatur. Orator verò, qui nullo certo definitoque ſcientiæ genere reſtringitur; ſed, quidquid unquam ſciri poteſt atque oratione explicari, id omne pro munere

ſuo

ſuo profitetur, ſolemni hoc & legitimo die, quo annuum doctrinarum omnium curriculum ingredimur, univerſas doctrinas ſummis ad cælum præconiis efferat, oportet, earumque præſtantiam atque utilitatem ſtudioſis litterarum adoleſcentibus patefaciat. Illud verò mirandum, ſi, quum plerique omnes optimas diſciplinas mirificè extollant; tamen, qui harum omnium diſciplinarum matrem ac magiſtram, ſtudiorumque noſtrorum altricem, Academiam hanc Piſanam, proprio peculiarique argumento, inſtitutâque ad id ipſum oratione, ab hoc loco commendaret, vix adhuc inventus ſit unus. Quod tamen inde profectum exiſtimo, quòd tanta ſit Academiæ Piſanæ apud omnes gentes claritas atque gloria, nemo ut quiſquam ullis eloquentiæ atque orationis luminibus ſeſe eam illuſtrare poſſe ſperaverit. Neque verò tantum mihi arrogo, ut verbis meis aliquid me ſplendoris Academiæ huic nobiliſſimæ afferre poſſe confidam, quod eſſet hominis maximè inſolentis ac ſuperbi; ſed quia, quæ in nobis inſunt, inſignia atque ornamenta doctrinæ, Academiæ omnia Piſanæ accepta referre debemus, ut grati animi qualecunque officium huic noſtræ Academiæ perſolvam, quod bonum ac fauſtum fortunatumque ſit, decrevi ego, hodierno die, Auditores, Academiæ Piſanæ laudes Panegyricas dicere. Quòd ſi illud ſibi acroama valde admodum placiturum Themiſtocles reſpondit, quòd eſſet de virtutibus ſuis, cur non ego certiſſimè ſperem, Auditores, æquis vos libentibuſque auribus orationem meam de Academiæ Piſanæ laudibus eſſe excepturos, quæ quidem laudes cum laudibus veſtris conſociatæ in primis ſunt, & conjunctæ?

Quæ

Quæ verò laudibus Academiæ Pisanæ par unquam possit oratio inveniri? Nam quæ potest unquam esse, aut alicubi etiam excogitari liberalissimarum quarumque artium, atque disciplinarum Academia, cujus non omnes simul cumprimis laudes in Academiam hanc Pisanam verissimè atque apertissimè conveniant? Laus illa a primo celebratissimæ cujusque & florentissimæ Academiæ est, ut loco sit ad litterarum studia maximè opportuno atque accommodato. Quis autem totâ Etruriâ, quid dico, Etruriâ? totâ ferè Italiâ locus ad hæc litterarum studia persequenda opportunior atque accommodatior Pisis? Video jam ipso statim orationis meæ limine, cùm in Academiæ Pisanæ laudes ingredior, urbem se mihi ipsam Pisanam commodùm collaudandam dedisse, nec posse me tot illa ac tanta alterius decora atque ornamenta explicare, nisi eâdem simul operâ alterius quoque laudes concelebrem. Non dicam nunc de Pisis, quod aliàs sum ego ex hoc ipso amplissimo loco fusiùs & uberiùs demonstraturus, eam olim urbem, armis potentissimam, atque Etruriæ facilè principem, maria & insulas regionesque continentes famâ nominis sui longè latèque implevisse, innumerabiles hostium classes devicisse, Corsicam ac Sardiniam, insulasque Baleares occupasse, Carthaginem cepisse, Panormum Saracenis, aliquot Græco Imperatori insulas ademisse, Neapolim & vicina ibi oppida multa præsidio tenuisse, maximas sæpe classes ædificasse, imperium sibi in Europâ, Asiâ atque Africâ comparasse. Hæc & complura alia omittam de bellis a populo Pisano fortissimè gestis, victoriisque clarissimis reportatis: ex quibus, tanquam in luce

meridianâ, perſpectum planè cuique ſit, & exploratum, Piſanos olim re bellicâ, & maritimis terreſtribuſque copiis, & expeditionibus, ceteris omnibus Etruriæ populis longiſſimè præſtitiſſe. Nec etiam commemorabo, Auditores; quæ, poſt rem Piſanam fractam ac debilitatam, Magni Etruriæ Duces Medicei, ad memoriam priſtinæ Piſanorum virtutis ſempiternam, inſtituto hìc Piſis nobiliſſimo & ampliſſimo equitum fortiſſimorum ordine, extare in hac urbe non veſtigia modò, ſed etiam inſignia antiquæ Piſanorum fortitudinis bellicæ voluerunt. Illud unum dicam nunc de Piſis, ac palam prædicabo, nullam aliam urbem Etruriæ, æquè ut Piſæ, utriuſque ſimul Minervæ, armatæ pariter atque litteratæ ſtudia confectatam fuiſſe, itaque cives Piſanos præ reliquis omnibus Etruriæ populis in rem bellicam incubuiſſe, ut ſimul etiam præ reliquâ universâ Etruriâ bonas litteras arteſque liberaliſſimas foverint, auxerint, amplificaverint; atque adeo ab hoc veluti fonte, ab hac ipsâ urbe Piſarum, optimarum quarunque diſciplinarum, & juris cumprimis civilis, ſtudia in reliquam latè Italiam, immo verò & Europam, profluxiſſe. Clariſſimis ſuperiorum temporum monumentis proditum eſt, Piſanos in bello contra Rogerium, regem Siciliæ, initâ cum Lothario ſecundo Imperatore armorum ſocietate, claſseque ſex & quadraginta triremium inſtructâ, urbem Amalphim adortos, eam urbem primo impetu expugnaſſe, ac diripuiſſe, atque ex omni opimâ opulentiſſimæ & beatiſſimæ urbis prædâ unum illud ac ſolum Pandectarum Juſtinianæarum volumen, quod ibi archetypon jam inde ab antiquiſſimis temporibus habebatur,

tur, permagnæ mercedis loco, ſibi petiiſſe ac reſervaſſe, illudque perinſigne ad poſteros victoriæ illius monumentum Piſas tuliſſe, ibique, veluti quoddam palladium, e cælo delapſum, in theſauro ſuo repoſuiſſe, & quàm diligentiſſimè, veluti rem multò omnium pretioſiſſimam, cuſtodiſſe; indeque, e libro illo Pandectarum Piſanarum deſcriptis jam legibus, duce atque auctore Irnerio, percelebri illo legum Romanarum interprete, jus civile in Bononienſem primùm Academiam permeaſſe; & hanc primam poſt Juſtiniani tempora renati apud nos juris civilis originem ab urbe Piſarum fuiſſe. An ne verò unquam putetis, Auditores, tanto libri unius amore homines Piſanos affici potuiſſe, ut præ illo immenſam vim prædæ ac manubiarum, & locupletiſſimæ urbis divitias contempſerint, eoque ſeſe libro, tanquam præmio omnium ampliſſimo atque uberrimo, pro bello periculoſiſſimo, maximiſque in illud bellum impenſis, valde remuneratos profeſſi fuerint, niſi incredibili doctrinarum ſtudio exarſiſſent? Quo de facto Piſanorum quum plura ego, pro rei ipſius magnitudine, velim dicere, ea me ſtatim admiratio, atque is veluti ſtupor percellit, ut poſſe me perinde dicere, atque ſentio, penitus deſperem. Jam tum nimirum Piſani, quo in bonas litteras ſtudio, ſingulari atque eximio, ferebantur, conceperant animo atque adumbraverant, quod ducentos poſt annos, anno demum a Chriſto nato milleſimo & trecenteſimo, octavoque ſupra trigeſimum, perfecerunt, ut ſtabilem hic Piſis ac fixam ſedem juriſprudentiæ, omnibuſque bonis artibus omnique ſapientiæ, Academiâ hac celeberrimâ conſtitutâ,

tutâ, ponerent ac dedicarent. Jam verò quid dicam, quàm largè ac liberaliter cum hac suâ Academiâ cives Pisani egerint, qui in bello illo Neapolitano in unum ac solum legum civilium volumen maximos labores, totiusque belli difficillimi sumptus profusissimè impenderant? Immunitates ac munera Academicis data commemorem? quum Pisani de publicâ pecuniâ impensas in Academiam hanc suam alendam ac sustentandam quàm liberalissimè fecerint? Doctissimos huc viros frequentes convenisse referam? quum Pisani iis, qui divinas humanasque hîc doctrinas profiterentur ac docerent, amplissima & lautissima stipendia constituerint? Studiosos litterarum adolescentes permagnâ hîc frequentiâ versatos enarrem? quum Pisani omnem iis studiorum liberalissimorum commoditatem munificè tribuerint? Uberrimam hîc bonorum librorum copiam fuisse prædicem? quum Pisani libros in urbem suam, vel mercimonii tantùm caussâ, importatos, vectigalibus prorsus liberaverint? Quæ alia unquam civitas, quis unquam alius Etruriæ populus, vel ipse ille populus, qui gloriæ & dignitatis Pisanorum æmulus in primis esse videbatur, & de Etruriæ principatu cum Pisanis certabat, ad eam aliquando laudem assurrexit, aut assurgere etiam potuit, quæ propria semper laus fuit Pisanorum, ut præ doctrinarum amore pecunias, redituusque ærarios negligeret, atque a vectigalibus, quos nervos esse reipublicæ nemo quisquam ignorat, doctrinæ augendæ atque amplificandæ caussâ, ullâ ex parte abstineret? Nihil igitur commodorum atque opportunitatum huic Academiæ Pisanæ ad doctrinæ & ingeniorum diligentem culturam defuisse un-

unquam demonſtrem? quum Piſani optima quæque litterarum ſtudia ſuis ſemper commodis & rationibus prætulerint? Nam de cæli quidem Piſani ſalubritate, ubertate agri, annonæ fertilitate, incredibili rerum omnium ad vitam neceſſariarum copiâ, quid attinet dicere? quæ tamen omnia mirum, quantum apud omnes gentes decoris & laudis Academiæ Piſanæ concilient: quando hæc ipſa ferè tibi, Clemens Sexte, Pontifex Maxime, rerum atque ingeniorum æſtimator juſtiſſime, ſummeque litterarum patrone, in cauſsâ potiſſimùm fuerunt, ut Academiam hanc Piſanam, pro doctrinarum omnium, quæ in eâ docerentur, univerſitate, auctoritate tua munires atque corroborares. Atque hæc tibi propria maximè ſunt, urbs nobiliſſima Piſarum, quæ nemo quiſquam abs te abſtrahat unquam atque avellat. Abſtrahi e ſinu gremioque tuo, e ſacrario cimeliarchioque tuo transferri Florentiam potuit ſacroſanctum illud volumen Pandectarum tuarum. Pandectæ illæ tuæ, urbs præclariſſima, abalienari abs te, & quæ veteri proprioque jure Piſanæ erant, tranſire in Florentinas potuerunt. Academia hæc tua traduci tranſmittique aliò nullo modo potuit. Cur, Auditores? quia ea, quibus Academia Piſana effloreſcit ac viget, clementia & ſalubritas aëris, agrorum ubertas, terrarum ac marium opportunitas, beata rerum omnium copia, demigrare hinc aliòque abſportari minimè omnium poterunt. Tanta hæc tamque eximia, ac propria Academiæ Piſanæ felicitas bene vobis cognita ac perſpecta erat, ſummi Florentinorum proceres, iidemque principes Etruriæ, viri prudentiſſimi & ſapientiſsimi, qui, poſt amiſſam a Piſanis liber-

libertatem, jacentem atque afflictam Academiam Pisanam, pro summo vestro erga bonas litteras studio, erigendam vobis atque in pristinam amplitudinem, & gloriam restituendam existimastis. Nec verò tibi, Laurenti Medices, Cosmi illius majoris, avi tui, maxime æmulator, satis fuit litterarum gloriæ atque incremento apud Florentinos tuos consuluisse ac prospexisse, virosque maximè litteratos Florentiæ fovisse, summisque beneficiis ornasse, sed quòd nulla alia Academia commodiori loco, aëre salubriori, majori ad altiora quæque doctrinarum studia opportunitate esset, quàm Academia Pisana, ut Etruscarum litterarum linguæque Etruscæ, ex omnibus Etruriæ populis, principatum penes Florentinos esse voluisti, ita universæ sapientiæ, omniumque doctrinarum penes Pisanos. Fructus certè liberalitatis tuæ, tuique amoris litterarum fuit, ut, re Pisanorum publicâ oppressâ a Florentinis, ac propemodum extinctâ, intermortuam pene apud eos sapientiam recreares, atque instaurares, annoque demum a Pisanâ Academiâ fundatâ centesimo ferè & quinquagesimo, hæc Sapientiæ Pisanæ gymnasia, hoc est, veræ sapientiæ domicilium ac sedem, a fundamentis erigeres, eòque perillustres doctrinâ atque eruditione viros ad omnes liberales artes profitendas amplissimis præmiis excitares. Hoc tibi, Cosme Medices, prime Magne Dux Etruriæ, hoc vobis, reliqui ex hac ipsâ Medicum familiâ Magni Duces Etruriæ, exemplum Laurentius Medices præivit, ut alter ex latifundio sanctiori Etruriæ certâ in singulos annos stabilique dote Academiam Pisanam locupletares: alteri hanc eandem Academiam benevolentiâ

tiâ vestrâ complecteremini, atque ex ærario etiam vestro augeretis & promoveretis. His initiis ac fundamentis constitutâ Academiâ Pisanâ, hisque incrementis auctâ & confirmatâ, cogitate, Auditores, quò tandem fastigii atque celsitatis, his præsertim novissimis temporibus, summo jam Academiæ nostræ & beneficentissimo patrono, Francisco III. Lotharingo, Magno Etruriæ Duce, sese illa extulerit. Neque verò Academiam parietes faciunt, aut amœnitates & commoditates locorum; sed doctrinæ, quæ quotidiè assiduèque excoluntur; sed bonarum litterarum studia, quæ certatim in dies frequentantur; sed docti atque intelligentes viri, qui, tanquam in celebritate quadam nundinarum, nullum non doctrinarum genus profitentur; sed discendi percupidi adolescentes, qui, ut reconditioris cujusque scientiæ atque eruditionis compotes fiant, omni studio enituntur; sed quotidiana atque accurata omnium honestissimarum disciplinarum, qua per magistros, qua per auditores, exercitatio. Age verò, quàm his quoque laudibus floret atque abundat Academia Pisana! Quid enim in universo orbe disciplinarum? quid in rebus divinis atque humanis? quid in cælo atque astris? quid in terris ac mari? quid in ceteris elementis? quid in herbis ac metallis? quid in immenso illo rerum Physicarum ac Mathematicarum circuitu? quid in toto morum humanorum genere? quid in homine, quem parvum veluti mundum esse dixerunt, cognosci unquam ac percipi potest, cujus scientiam, illamque perfectam atque exquisitam, Academia Pisana non abunde præstet atque profiteatur? aut quid alibi unquam est recon-

conditioris rariorisque eruditionis atque doctrinæ, quod non hîc simul sit omnibus obvium atque conspicuum? aut quæ singularia alibi & præclara, quæ non hîc simul omnia mirificè enitescant? Hîc specula ad cælum contemplandum, siderumque scientiam comparandam. Hîc hortus Medicus ad herbarum vires pernoscendas. Hîc Medicum Theatrum ad corporis humani machinam minutâ partium singularum sectione ad minimas usque particulas explorandam. Hîc instructissima a libris optimis & copiosissima bibliotheca ad animum rerum omnium cognitione explendum atque exsaturandum. Hîc omnia affatim subsidia atque instrumenta omnium ad unam disciplinarum. Verè hîc regnat Justinianus, verè Hyppocrates: verè hîc in vobis, viri excellentissimi, cum Demosthene regnat Tullius, verè Euclides atque Archimedes, verè Plato atque Aristoteles, verè Ptolemæus. Quàm hîc etiam in divinarum litterarum interpretatione triumphat Hieronymus, in sacrâ historiâ Sulpitius, in arcanorum divinorum explicatione Augustinus, in Christianâ eloquentiâ Chrysostomus, in subtiliori veritatum divinarum disquisitione Thomas Aquinas. Parietes mediusfidius horum gymnasiorum loqui & ipsi res doctrinæ atque eruditionis videntur. Adeo hæc undique gymnasia divinæ humanæque sapientiæ assiduis & multiplicibus vocibus personant. Quòd si Marco olim Pisoni apud Marcum Tullium persuasum fuit, iis nos locis, in quibus memoriâ dignos viros multùm esse versatos acceperimus, magis moveri, quàm siquando eorum ipsorum aut facta audiamus, aut scriptum aliquod legamus, quantum, Deus bone! inde etiam

lau-

laudis Academiæ Pisanæ accrescit a summis illis & sapientissimis viris, quorum memoriâ necesse est ad omnem nos doctrinam commoveri, quum eos meminerimus in hac urbe aut natos, aut doctrinæ & eruditionis caussâ domicilium habuisse, & huc in hanc istam Academiam ventitasse, & in his porticibus inambulavisse, & in his gymnasiis docuisse, & ad hæc peristyla stetisse, & ex hoc ipso summæ auctoritatis loco, magnâ hominum frequentia, verba de doctrinis fecisse! Hîc, exempli caussâ, post has ædes a Laurentio Medice ædificatas, Philippum Decium de regulis juris disputasse: hîc, post has scholas a Cosmo Magno restitutas, Matthæum Curtium rem medicam summâ cum laude pertractasse: hîc Cyriacum Strozzam Philosophiam Aristotelis, Hieronymum Mercurialem libros Hippocratis esse interpretatos: hîc Bulengerum litteras humaniores, hîc Galilæum Mathematica, professos fuisse: hîc innumerabiles alios doctissimos & eruditissimos viros magnâ se cum ingenii gloriâ, nostrâ etiam memoriâ, in omni genere doctrinarum exercuisse. Sed o illa etiam superiora, o prima illa tempora recentis adhuc Academiæ Pisanæ! O viros illos clarissimos, & memoriâ dignissimos sempiternâ, qui nascentem primi Academiam Pisanam doctrinæ suæ ubertate promoverunt, atque confirmarunt! O Bartolum, interpretum juris civilis facilè principem, virum planè & doctissimum & prudentissimum, quem non semel ferunt, siqua juris dubitatio incidebat, Pandectas Pisanas, veluti oraculum quoddam, consuluisse! O Baldum, discipulum Bartoli, virum & ipsum juris consultissimum, neque juris civilis scientiâ fortasse a Bartolo secundum! O cetera

illa magna nomina jurisconsultorum, omnique alio doctrinarum genere excultissimorum virorum, qui Academiæ nomen Pisanæ, ipsis ejus primordiis, dederunt! Summos hos viros cùm meminimus tantâ doctrinæ & ingenii famâ in hac urbe versatos, eademque, quæ nos, loca incoluisse, eundemque hunc Pisanum aërem duxisse ac respirasse, atque hîc vestigia, in quibus nos tutò insisteremus, posuisse, quantum ex superiori illâ memoriâ exemplorum nostra hæc nobis Academia suppeditat, ut in ejus præconiis, tanquam in immenso quodam & patentissimo ad laudationem campo, nostra excurrat ac propemodum exultet oratio? Nam & illis superioribus temporibus laus illa fuit Academiæ Pisanæ, ut Carolus Quartus Imperator, non rebus modò præclarè gestis, sed etiam scriptis suis atque eruditione clarissimus, optimarumque omnium litterarum non summus modo fautor, sed etiam amplificator, qui, pro singulari suâ erga Academiam Pisanam benevolentiâ, auctoritatis suæ præsidio munitam eam voluit, omnibusque honoribus atque ornamentis auxit, Carolus, inquam, Quartus Zenobium Stratensem, magnum pro illis temporibus & excellentem Poëtam, ingenti concursu hominum litteratissimorum, & frequentissimâ totius civitatis Pisanæ celebritate, loco urbis maximè splendido atque conspicuo, suâ ipse manu tantus Imperator insigni laureâ redimiverit. Harum omnium laudum Academiæ Pisanæ venire nobis in mentem faciunt loca quæque urbis Pisanæ, cùm ea nos loca intuemur, maximèque frequentamus, quibus in locis magni illi & clari viri, quos tantopere ab ingenio & doctrinâ admiramur, impressa eruditionis nobis suæ vestigia reliquerunt:

runt: quippe quum ea ipſa loca non modò nos virorum illorum memoriâ ad præclariſſima eorum, & maxima exempla imitanda vehementer commoveant; ſed etiam ſegetem in iiſdem ipſis ampliſſimam & fecundiſſimam laudum Academiæ Piſanæ nobis ante oculos ponere videantur. Neque tamen prorſus verum, quod tute, Marce Piſo, ajebas, magis nos locis, quàm ſcriptis magnorum virorum, moveri. Habent enim ſcripta, quòd nos doceant, & maximarum quarumque rerum ſcientiâ erudiant; ipſaque per ſeſe magnorum illorum virorum, qui tantâ tamque uberi & fructuosâ doctrinâ libros ſuos reſperſerunt, hoc eſt, Academiæ Piſanæ, laudes toto orbe terrarum loquuntur. Loca per ſe muta ſunt, & vocis noſtræ præconio ad laudes Academiæ Piſanæ percelebrandas indigent. Quibus etiam laudibus illa accedit, quòd innumeri ex hac Scholâ Piſanâ, tanquam ex equo olim Trojano, heroës prodierunt. Latiſſimus hîc mihi laudum ſe campus aperiret, ſi perſequi vellem oratione, non dico omnes (quis enim omnibus enumerandis ſufficeret?) ſed vel principes tantummodò doctrinæ atque eruditionis viros, qui Piſanæ ſapientiæ gloriam in omnes latè terras, ubi ſtudia humanitatis vigerent, quoquoverſus propagarunt, ſummos philoſophos, ſummos juriſconſultos, ſummos rei medicæ auctores, ſummos mathematicos, ſummos litterarum divinarum interpretes, ſummos theologos, ſummos oratores: quippe qui tales prorſus, quales præceptores eorum erant, evaſerint, ſummi in omni doctrinâ ac perfecti. Quid ſi commemoratos etiam vellem, quos ex hac Academiâ Piſanâ ad ſacras quaſ-

que majoresque dignitates, atque ad amplissimos quosque pontificatus summa virtus & eruditio evexit? Sunt enim & hi permagno numero, & tales, ut Academiæ Pisanæ splendor ac dignitas elucere in iis quodammodo videatur. Atque id quidem valde mirandum, Auditores, si usquam alibi contigisset, tot nimirum ac tantos viros, tantâ homines doctrinâ, scriptisque editis tam illustres, ab unâ solâque Academiâ exire potuisse. Sed, cùm oculos ad te converto, nobilissima Academiarum Pisana, atque hunc Etruscæ, immo & Italicæ juventutis, florem lectissimum contueor, atque ex nostris historiis & annalibus repeto, non ex Etruriâ modò, sed etiam ex totâ, quàm longè latèque patet, Italiâ, honestissimos ingeniosissimosque adolescentes, sapientiæ comparandæ caussâ, huc in Academiam Pisanam omni tempore magno numero confluxisse, videoque præterea, quo quantoque studio, quantâque ingeniorum contentione omnes hîc liberalissimæ disciplinæ pertractentur, & quàm crebris assiduisque exercitationibus hoc quotidie Athenæum exardescat, atque etiam considero, non discipulos modò honestissimâ inter sese studiorum æmulatione contendere; sed ipsos etiam præceptores exemplo suo viam studiorum atque disciplinarum auditoribus suis præire, ipsosque inter sese magistros de doctrinis congredi, & de sapientiæ palmâ disputando acerrimè decertare; hæc, inquam, omnia cùm animadverto, mecumque ipse diligenter reputo, Academia Pisana, & quæ nunc fiunt, facta hîc semper fuisse intelligo; desino jam mirari, si, quum conventus hic communis universæ doctrinæ ac sapientiæ celebretur, maxima

xima quoque hîc copia doctissimorum virorum & olim extiterit, & nunc etiam existat. Quid? quòd, stante ac florente Academiâ Pisanâ, nullum in Etruriâ damnum sentire posse litteræ videntur? Equidem id, quod futurum est, nemo quisquam præstare potest, nisi Deus. Sed, quantum ex præteritis rebus conjecturam licet facere de futuris, dico, quandiu Academia Pisana litterarum laudibus efflorescet, tamdiu in Etruriâ, atque adeo in reliquâ universâ Italiâ, optimas litteras artesque liberalissimas, tanquam in regno suo, dominaturas. Tantum elegantioris cujusque doctrinæ & eruditionis ab Academiâ Pisanâ in omnem longè latèque Italiam, nedum Etruriam, redundat. Atque his quidem laudibus atque ornamentis eò jam magnitudinis & gloriæ Academia Pisana provecta est, ut, quæ laus olim propria Athenarum fuit, maximo semper honori habitum sit, Pisis aliquando in hac nostrâ Academiâ, studiorum liberalissimorum caussâ, fuisse. Quòd si Pisis operam litteris navasse perhonorificum semper fuit, quantò honorificentius, Pisis hîc in Academiâ docuisse? Quem quidem honorem quum vobis, Patres ornatissimi, vestra virtus ac doctrina detulerit, quid jam miremur, si plerosque omnes ex omnibus locis non tam Academiæ hujus nostræ claritudo atque auctoritas, quàm sapientiæ vestræ atque eruditionis fama Pisas perducat? Narrant vulgò de T. Livio, quosdam ad eum, famâ hominis permotos, ex ultimis Hispaniæ Galliarumque finibus venisse, ejus ut adspectu fruerentur. O exemplum totius antiquitatis maximè memorabile! o rem omnibus seculis inauditam, ut urbem tunc Romam ingressi, aliud extra urbem

urbem quærerent! Hoc verò ipsum, quod de Tito tunc Livio permirum visum fuit, ac penitus novum, quis nunc de vobis non miraretur, viri excellentissimi, nisi nominis ubique vestri amplitudo & claritas in usum propemodum quotidianum venire fecisset, ut, qui ubique gentium veræ solidæque eruditionis studio tenentur, sapientiæ vestræ splendore ac famâ excitati, Pisas ventitent, neque aliud iidem Pisis, percelebri urbe, variisque antiquitatis monumentis satis clarâ, quærant, nisi ut, quorum admiratione e longinquo afficiebantur, vos coram adspiciant, sapientiâ vestrâ præsentes perfruantur, ex ore vestro pendeant, vos alloquantur, in familiaritatem se vestram insinuent. Unde ipsi etiam facilè intelligatis, in quantâ vos luce totius terrarum orbis versemini. Fatendum enim verò, mihi sæpe contigisse, ut cùm maximorum illorum virorum, qui scriptis suis ac doctrinis Academiam Pisanam superiori memoriâ mirificè illustrarunt, in mentem veniebat, ex illorum eorundem desiderio vehementer laborarem, nec desiderio illi diutiùs ferendo parem me esse posse existimarem. Adeo me virorum illorum doctrina atque eruditio in eorundem ipsorum libris ceperat. Sed, cùm vos, viri excellentissimi, respiciebam, & quàm latè in omnibus terris doctrinæ vestræ fama percrebuisset; tacitus cogitabam, nihil jam esse caussæ fatebar, cur summos illos & doctissimos superiorum temporum viros desiderarem, quorum vos sapientiam atque doctrinam non exæquassetis modò, sed etiam longo post vos intervallo reliquissetis. Videre enim in vobis jam mihi videor Aristoteles, Platones,

tones,

tones, Euclides, Archimedes, Ptolemæos, Hippocrates, Galenos, Papinianos, Hieronymos, Augustinos, Thomas Aquinates, Demosthenes, Tullios. Quidquid summorum & doctissimorum virorum antiquitas illa commemorat, id omne videtur mihi, cùm vos attentiùs, Patres amplissimi, circumspicio, in hanc nostram Academiam commigrasse. Ita sanè est, Auditores. Plura enim ne de laudibus vestris dicam, modestia me vestra prohibet: & satis de laudibus vestris dixisse ego videri possum, si hanc nostram Academiam, unde ornamenta in primis nostra proficiscuntur, si non pro dignitate, certè pro viribus meis, atque his præscripti temporis angustiis, laudaverim. Dixi de laudibus. Reliquum est, ut in fine orationis meæ compellem vos breviter atque alloquar, optimi adolescentes, & Academiæ hujus nostræ, hoc est, omnium bonarum artium atque eloquentiæ, studiosissimi. O vos beatos, & iterum ac sæpiùs beatos, si, quam omnis doctrinæ parentem atque altricem divinitus nacti estis, Academiam hanc Pisanam eâ, qua par est, sedulitate, ac diligentiâ excolatis! Videte enim, adolescentes, etiam atque etiam in tot ac tantis Pisanæ Academiæ laudibus videte, ne, quod aliis laudi atque ornamento fuit, Pisis hîc fuisse, & in litterarum hîc studia incubuisse, id vobis probro ac dedecori futurum sit, in Pisanâ hac Academiâ fuisse, &, quam Franciscus III. Lotharingus, dominus noster clementissimus, pro regiâ suâ erga litteras litteratosque homines liberalitate, opportunitatem vobis studiorum maximam atque amplissimam fecit, minimè omnium arripuisse.

SENATUI . POPULOQUE . PISANO

PANEGYRICUS

AB . ALEXANDRO . POLITO

CONSECRATUS ,

ALEXANDRI POLITI

DE CL. REG. SCHOLARUM PIARUM

ORATIO UNDECIMA.

De Laudibus Urbis Pisanæ.

Uod in more institutoque majorum positum fuit, ut, qui de doctrinarum studiis solemni hoc & legitimo die instaurandis verba ad vos faceret, Viri excellentissimi, Auditores ornatissimi, is præclara & splendida quæque dicendi argumenta consectaretur, quibus & litterarum excellentia atque magnitudo, quasi in quodam sapientiæ theatro, eluceret, & calcar adolescentibus ad hoc doctrinarum curriculum alacriter conficiendum admoveretur; id quum ego, pro munere & viribus meis, huc usque quotannis quàm diligentissimè exsequi conatus sim, undecima jam oratione sentio tandem, quod in summâ rerum dicendarum copiâ nunquam fore credideram, ingenium mihi meum atque eloquentiam penitus defecisse. Etsi enim in laudibus sapientiæ cele-

celebrandis nemini cuiquam deesse potest oratio, eaque est dignitas atque amplitudo sapientiæ, ut, quò majores laudes ejus accumules, eò etiam semper major atque uberior laudum tibi materia suboriatur; tamen, in quamcunque me partem vertebam, nihil ferè occurrebat, quod summi & eloquentissimi viri non ingeniosissimè & doctissimè præoccupassent, aut ego etiam de litterarum laudibus, pro loci hujus auctoritate, minimè explicassem. An verò aliorum ego, aut dicta etiam mea recoquerem; cui, quod vos bene scitis, Auditores, jam inde ab initio propositum fuit, non vulgares quascunque & communes sapientiæ laudes persequi; sed, quæ nova magis, & præter consuetudinem argumenta esse videbantur, ea potissimùm ad hodiernam celebritatem adhibere? Equidem & illud præclarum satis ac laudabile, post vestigia doctissimorum hominum ire, &, quæ alii de iisdem litterarum studiis sapienter scitèque disseruerunt, paullò attentiùs retractare. Sed, quando superiore anno oratio mea de laudibus Academiæ Pisanæ visa minimè est vobis displicere, cur, quod facturum me tunc recepi, minimè nunc faciam, ut in civitatis Pisanæ conspectu apud ipsam Academiam Pisanam Pisanæ urbis laudes panegyricas dicam? Profectò id officii jure suo ab Academiâ Pisanâ, pro veteribus ac singularibus suis erga hanc Academiam promeritis, populus Pisanus reposcebat, qui & hanc Academiam fundasset, & omnibus jam pridem honoribus atque beneficiis cumulasset. Quò mihi magis lætandum sit, quod nemini alteri, id mihi divinitus obtigisse, ut, tametsi ingenio

nio & auctoritate longè omnium postremus, tamen de Oratoribus primus, quasi publico Academiæ Pisanæ nomine, debitum hoc jamdiu laudationis gratulationisque officium civibus Pisanis reddam atque persolvam.

Quanquam quid miremur, Auditores, neminem quenquam de nostris hominibus, doctissimis certè illis, & eloquentissimis viris, exstitisse, qui ex hoc amplissimo & ornatissimo loco publicas de civitate Pisanâ laudes habuerit, quum ad res Pisanorum exornandas nemo unquam unus sufficere se posse existimaverit? Neque verò ego, qui nullâ sum planè eloquentiâ, arrogantiâ tantâ ac temeritate fuissem, ut panegyricæ hujus orationis tantum mihi onus imponerem, nisi, quod Aristides votum laudandæ urbis Romæ, simile ego votum celebrandarum Pisarum, propter maxima hujus urbis in Academiam nostram beneficia, suscepissem. Quæ enim tanta ingenii atque eloquentiæ ubertas, ut universa possit civitatis Pisanæ ornamenta, non dicam amplificare dicendo, sed vel numerando recensere? Caput illud omnis laudationis, Pisas principatum quondam totius Etruriæ gessisse. Nam de antiquitate quidem quænam urbs Etruriæ cum Pisis contendat? quas multò ante tempora Trojana, immo & ante Etruscorum adventum, conditas, certi quidam, neque ignobiles scriptores tradiderunt. Quod ut alii in dubium revocaverint, tamen noli tu inde putare, urbem Pisas reliquis urbibus Etruscis minimè esse vetustiorem; sed eâ esse urbem antiquitate, ut, quod urbium vetustissimis atque celebratissimis contigit, ejus origo in obscuro jaceat.

Anne

Anne verò Pisanæ inde urbis antiquitati tute maximè detrahendum putes, quòd in vetustos duodecim Etruriæ populos minimè omnium relati sunt Pisani? Sed enim perspicuè inde ostenditur, quod alii valde affirmant, Pisas multò ante fuisse, quàm ullas civitates Etruriæ, neque in Etruscorum, sed in Ligurum quondam censum, Pisas contributas: siquidem ferunt Pisas a Liguribus, aut certè in Liguriâ, ædificatas. Quòd si antiquitas Pisarum cum Dionysio illo Halicarnassensi arcessenda a Pelasgis & Aboriginibus videtur, qui eam urbem ante Etruscos habuerint, aut, si ex communiori constantiorique veterum famâ, origo placet Pisarum clarior atque illustrior a Pisis illis Peloponnesiacis, unde & eædem Alpheæ ab Alpheo, amne Peloponnesiaco, Poëtis nostris cognominatæ, quàm nobilem atque celebrem jam inde a primordiis oportet hanc urbem evasisse? præsertim si eam Peloponnesii, sive temporibus Trojanis, quod quidam senserunt, sive, quod alii multò sanè probabiliùs, longè ante tempora Trojana, condiderint. Hac urbs antiquitate, hac nominis gloriâ & celebritate, nemo jam quisquam mirabitur, si posteaquam in Etrusci nominis societatem venit, Etruriæ totius primas obtinuerit, &, quod gentis universæ commune erat, proprium sibi nomen Etruscum fecerit. Nam, si Etrusci ante Romanum imperium plurimùm mari potuerunt, si imperium maris tenuerunt, si mari Etrusco nomen dederunt, si Etrusci nominis famâ terras & maria repleverunt, quod veteribus abundè historiis est testatum, hoc ferè totum fuit Pisanorum, quorum nominis

glo-

gloria in reliquam latè Etruriam eſt derivata . Itaque navales laudes pleræque omnes , quemadmodum antea a Piſanis in Ligures , cum ii Liguribus accenſebantur , profectæ erant; ita eæ planè poſtea a Piſanis ad Etruſcos redundarunt , cum in Etruſcum Piſani nomen tranſierunt . Magna quidem apud me , & in primis gravis auctoritas tua , Iſocrates , tum alibi ſcriptionum tuarum , tum maximè in Panegyrico illo tuo de laudibus Athenarum . Quid enim , Deus bone! illo Panegyrico pulchrius atque elegantius ? quid eloquentius ſimul ac ſapientius? quid admirabilius ac divinius ? quem panegyricum ajunt Iſocratem , virum diſertiſſimum, totos annos decem elaboraſſe . Multa cum ibi præclarè Iſocrates , tum illud præclariſſimè , quòd Græciæ totius principatum ideo Athenienſibus deberi demonſtrat , quia nulla alia urbs Græcorum terreſtribus prœliis tantùm , quantùm Athenæ navalibus , excelluit. Quis autem hinc non continuò clarèque intelligat , urbem etiam Piſarum vetuſtiſſimis illis temporibus principem facilè fuiſſe reliquarum urbium Etruriæ , quòd nulla alia urbs Etruriæ terreſtri tantùm bello , quantùm Piſæ maritimo, valuerit ? Qua de urbe Piſarum certa ſunt & explorata teſtimonia , eam antiquitus urbem magnum ſibi nomen a rei navalis copiâ , & prœliis navalibus peperiſſe , quippe quæ virtute bellicâ urbibus longè Etruſcis antecelluerit. Jam verò poſterioribus etiam temporibus , poſt fortunam Etruſcam everſam , vigente maximè & florente re Romanâ, quanta unquam apud Romanos , victores illos gentium humanarum , præ omnibus populis Etruriæ, no-

nominis Pisani existimatio, cùm Senatus Romanus gratias Pisanis pro agro, quò Latina colonia deduceretur, agendas, triumvirosque ad eam rem creandos decrevit? Ita Pisæ, colonia facta est Latina, ita tamen, ut municipii etiam jure uteretur; eademque sub Cæsare Augusto, Cajo, & Lucio Cæsaribus, Augusti filiis, optimis hujus coloniæ & summis patronis, Colonia Obsequens Julia Pisana nuncupata. Hæc Pisanorum sub Imperio Romano fortuna. Quo postea Imperio labente atque inclinato, omni re Italorum miserè perditâ ac perturbatâ, tanquam si nomini Etrusco tenebræ & caligo offusa esset, ita secuta sunt tempora multò obscuriora: donec tandem primis Etruscorum erigentibus sese in libertatem, atque in melioris fortunæ spem, Pisanis pristina felicitas affulgere visa est atque adspirare. Ingredior, Auditores, campum multò patentissimum ac propemodum immensum laudum Pisanarum: quo in campo exultare quidem possit oratio; sed finem minimè omnium possit invenire. Ac sæpe ego quum soleam res populorum Etruriæ mihi ante oculos ponere, eosque inter sese populos diligenter conferre, adeò mihi Pisani reliquis omnibus populis Etruriæ omni virtutis & sapientiæ laude præstitisse videntur, Etruriæ ut totius principatum, quem ii olim ante Romanum Imperium habuerant, Imperio jam Germanorum per Othonem Magnum fundato, & rerum gestarum magnitudine, & præclarissimorum institutorum splendore, sibi eos rursus vindicare meritò potuisse certissimè existimem. Nam si de populis tunc Etruscis judicium ex rebus gestis ferri debet, cujusnam

jusnam populi Etruriæ res fortiùs ac præclariùs gestæ, quàm Pisanorum? qui rem navalem Etruscam jacentem jamdiu & collapsam primi omnium restituerunt, qui primi ac soli Etruscorum bella navalia susceperunt, qui pro salute & dignitate Etruriæ in maxima se discrimina conjecerunt, qui jugum ab Etruriâ acerbissimum servitutis barbaricæ repulerunt, qui ex Etruriâ primi pro religione Christianâ contra immanissimos ac teterrimos hostes steterunt, qui plures provincias, quàm omnes reliqui populi Etruriæ, confecerunt, qui ex Etruriâ uni ac soli imperium suum in Europâ, Asiâ atque Africâ dilatarunt, qui Etruscum nomen quoquoversus intulerunt. Quid enim dicam, Pisanos iis temporibus, cùm barbari vicinas insulas tenerent, & Etruriæ oram infestam haberent, Etruscum mare tutum atque immune a prædonibus reddidisse? Quid Pisanos, imperio Etrusci maris denuo potitos, Musactum, regem Saracenum, e Sardiniæ possessione deturbasse, eamque imperio suo insulam adseruisse? Quid Pisanos Carthaginem in Africâ cum ipso rege cepisse, multasque & magnas Saracenis in Calabria atque alibi, clades intulisse, Panormumque iis in Siciliâ ademisse? Quæ præclara Pisani facinora in hostes Christiani nominis acerbissimos atque infestissimos ediderunt, interea dum populi Etruriæ, malum! alii aliis, ipsisque etiam Pisanis, in sacras illas piasque expeditiones profectis, iniquissimè insidiabantur. Sed apud Pisanos, viros planè magnanimos, & fortes, Christiana magis caussa valuit, quàm injuriæ illæ Etruscorum. Itaque hæ minimè facere potuerunt, quin Pisani,

rebus ferè suis neglectis, omni animorum viriumque contentione, ad rem Christianam ubique terrarum magis magisque augendam atque promovendam adniterentur. Testis Asia, & bellum illud Hierosolymitanum, quod bellum communi omnium gentium Latini nominis Christianarum consilio susceptum, communibusque viribus administratum, Pisanorum in primis opera confectum est atque absolutum. Quæ enim unquam Christianorum fortitudo ac virtus ad tantum illud bellum, & locorum varietate, & multitudine hostium, tam longè latèque dispersum, suffecisset, nisi Pisani ad illud bellum socios sese laborum & periculorum adjunxissent? Clausum erat Christianis militibus mare, nullus iis portus tutus, insidiæ iis ubique paratæ, commeatus interclusi. Quæ omnia impedimenta virtus Pisana felicissimè superavit. Hic ego nihil equidem prorsus laudibus detraxerim heroum illorum Christianorum, procerumque Gallicorum, quorum etiam mirabilia & pulcherrima facta, ut nostrorum plerique & Poëtarum, & Oratorum & vorsâ & prorsâ oratione ornare conati sint atque efferre, tamen nemo unquam unus pro dignitate celebravit; qui quidem heroës Christiani (non enim homines utcunque appellaverim, in quibus majus quiddam fuisse videtur, quàm humanum) periculosissimum illud & difficillimum bellum fortissimè gesserunt, & nominis sui gloriam nobis immortalem reliquerunt. Sed dico, Pisanos, Daiberto auctore, urbis Pisanæ antistite, viro sanctissimo, & religionis Christianæ propagandæ studiosissimo, ingenti classe navium centum & viginti instructâ, mare militibus nostris
ad

ad oram usque Syriæ patefecisse, duces se ac principes maritimi itineris exercitui Christiano præbuisse, impedimenta, quæ hominibus Latinis ab Imperatore Constantinopolitano multa & magna inferebantur, penitus removisse, Leucadem & Cephaleniam, aliasque insulas expugnasse, Laodiceam aliasque urbes in Syriâ munitissimas cepisse, itaque Pisanos captæ urbis Hierosolymæ duces atque auctores cum primis fuisse, totiusque belli ipsos victoriam Christianis attulisse. Pro quibus etiam promeritis id honoris, præ omni natione Christianorum, civitati Pisanæ datum, ut, qui Pisarum antistes erat Daibertus, idem ipse sacris ac religioni in urbe Hierosolymâ cum potestate præficeretur. O maximam hanc laudem, o multò omnium præclarissimam atque pulcherrimam Pisanorum, sacri belli Hierosolymitani, belli illius celebratissimi ac decantatissimi, primas tulisse, & loca sancta ac religiosa Palæstinæ ab impietate & sordibus Saracenorum expiavisse, & Christo Deo reddidisse, &, quam terram Christus pedibus suis calcavit, & sanguine suo consecravit, cultui ac religioni Christianæ restituisse, ipsamque urbem Hierosolymam magnâ ex parte collapsam refecisse, murisque & operibus communivisse! Quis spectare jam possit Pisas, quin totum simul orbem terrarum, certè quidem partes ejus tres maximas, una contempletur, in quibus Pisæ olim dominatæ? Vel quis universum jam orbem terrarum longè latèque circumspiciat, quin vel in disjunctissimis terris impressa fortitudinis ac pietatis Pisanæ simul etiam vestigia intueatur? Verùm non his laudum bellica-

rum terminis virtus Pisana circumscripta est, aut definita. Nam & aliquot post annis Pisani insulas Baleares navibus trecentis aggressi sunt, eas ut insulas a barbarorum manibus eriperent, & Christianos, qui, ad triginta hominum millia, diuturnâ ibi captivitate ac vinculis miserrimè detinebantur, in libertatem vindicarent. Nemo hîc quisquam vestrum roget me, Auditores, quid & quantum malorum in expeditione illâ Balearicâ totos sex & viginti menses Pisani sustinuerint, quid & quantum ii periculorum adiverint, quàm multa & quàm magna ii certamina subiverint, quot & quantos ii labores exantlaverint. Quis enim enumeraverit omnia? Potiùs me quis roget, quid unquam fuerit, aut excogitari etiam potuerit malorum atque periculorum, quod Pisani non pertulerint, non susceperint, non superaverint. Dicam ne, Pisanorum exercitum commeatus tunc difficultate laborasse, quum milites plerosque fames extinxerit? nulla tunc Pisanos pericula detrectasse, quum vulnera ibi sæpe & clades acceperint? tempestate tunc Pisanos adversâ jactatos, quum aliquot etiam eorum naves naufragium fecerint? Pisanos, tot malis ac tantis fractos & debilitatos, tandem aliquando concidisse, quum maximè tunc constiterit, virtutem Pisanam labore & constantiâ, quò contendisset, pervenire potuisse? Victæ enim sunt a Pisanis insulæ Baleares, cæsa quinquaginta hostium millia, captivi Christiani e vinculis soluti, victoria omnium clarissima reportata. Quid verò inde & quantum prædæ ac manubiarum? quum eò barbari vim immensam divitiarum,

& quid-

& quidquid unquam rerum pretiosissimarum prædando e regionibus circumcirca Christianis abstulerant, congessissent? Quibus ex manubiis Pisani id, quod multò omnium pretiosissimum, maximèque æstimabile erat, Deo consecrarunt. Testatur templum Pisarum maximum, testantur valvæ ejus ex ære, opere cælato, admirabili atque pulcherrimo, testatur sacra ejus & locupletissima supellex, testantur cetera & plurima dona, Deo Pisis dedicata; hæc, inquam, omnia testantur, quò Pisani tantæ illius victoriæ fructum retulerint, nimirum ad religionem. Religio Pisanos ad bellum illud Balearicum impulerat. Religio Pisanorum animos erexerat, & confirmaverat. Religio robur Pisanis & fortitudinem addiderat. Dederunt igitur Pisani religioni, quod religionis ductu atque instinctu fecerant, ut insulis Balearibus, & tantâ illâ, & tam opimâ inde prædâ, potirentur. Nec enim amor divitiarum, Auditores, nec prædæ, aut dominationis cupiditas ad bella unquam Pisanos rapuit, aut inflammavit. Fuit hoc proprium, fuit Pisanorum, religionem Christianam, quam a Petro, summo illo & principe, secundùm Christum, ejus religionis antistite, primùm didicerant, studiosissimè colere, hanc unicè quærere, hanc sibi normam, hanc regulam, hanc actionum quarumque suarum præscriptionem proponere. Vetus & constans apud Pisanos fama est, Petrum ad Pisana littora appulsum, eo loco, cui nunc ad Gradus nomen est, primam in Italiâ ex marmore aram erexisse: quam etiam nunc aram, beatissimi Clementis sanguine guttatim resperfam, in veneratione habent atque osten-

ostendunt Pisani. Ab eo tempore religionem Christianam ferunt summopere apud Pisanos, vel in maximis ac violentissimis procellis, firmam ac stabilem, & nullo unquam errore contaminatam, viguisse, & hac religione nihil unquam sanctius & antiquius Pisanos habuisse. Inde ex avito illo religionis Christianæ studio, postea etiam quàm civitates Etruriæ frenum Romani imperii excutere, suique juris esse cœperunt, hac veluti tesserâ discreti & sejuncti sunt Pisani ab aliis populis Etruriæ, quòd alii res vicinorum invadere; Pisani rem Christianam quoquoversus amplificare studuerunt. Alii ad rem navalem, mercaturæ tantùm & negotiationis faciendæ caussâ; Pisani, religionis potissimùm dilatandæ caussâ, sese applicaverunt. Aliorum populorum Etruriæ primus impetus, primaque aggressio in finitimos, hoc est, in Christianos, fuit; Pisanorum in Saracenos. Ego verò vobis irascor, & vehementer quidem irascor, populi Etruriæ, qui in omnem occasionem opum augendarum, potentiæque amplificandæ intenti, bella cum Pisanis serere, eorumque de Christianæ religionis adversariis victorias, vel in medio earum cursu, retardare, aut etiam omnino impedire, nunquam destitistis. Quis enim nescit, populos Pisis cùm primis finitimos, tametsi ceteris suis laudibus valde admodum præstantes, tamen interea, dum Pisani, religionis Christianæ caussâ, domo, contra Musactum Sardiniæ regem, abessent, in territorium Pisanum hostili manu irruisse, magnamque ejus territorii partem occupasse; coactosque etiam esse aliquando Pisanos Florentinorum fidei urbem suam adversùs eos populos

pulos tuendam conservandamque commendare, interea dum ipsi, salvis rebus suis, in expeditionem illam Balearicam proficiscerentur? Ita Pisani, ut Christianæ caussæ ac religioni servirent, sua minùs curare, hoc est, ea, quæ sibi charissima erant, ipsamque patriam, qua nihil prorsus homini dulcius est atque charius, rei Christianorum publicæ longè posthabere minimè dubitarunt. O Pisani! o verè omni laude & immortalitate dignissimi! quis vestrum hoc factum verbis satis suis extollat? Quod factum tale profectò est ac tantum, ut animo quis fortasse possit illud cogitare; oratione certè persequi & explicare nequaquam possit. Tale hoc & tantum, & tam divinum, ac propemodum incredibile in religionem Christianam studium Pisanorum bono tuo expertus es, Aymerice, rex Hierosolymitane, vir fortissime, qui, quum undique bello a Saracenis premerere, qui urbem quoque jam Alexandriam occupavissent, confugiendum tibi esse ad Pisanos, eorumque tibi opem implorandam esse, existimasti. Quis enim tunc Pisanis aut a copiis navalibus instructior? aut Reipublicæ Christianæ tutandæ servandæque studiosior? aut ad pericula Christianorum hominum propulsanda alacrior? aut ad belli discrimina subeunda promptior? aut ad auxilium tibi ferendum paratior? qui, triremibus missis quadraginta, victoriam tibi pulcherrimam atque gloriosissimam de hostibus tuis compararunt. Pro quo benefacto Pisanorum gratiæ abs te, Aymerice, Senatui Populoque Pisano perhonorificâ legatione, verbisque quàm amplissimis & ornatissimis actæ. Atque hinc cognoscite, Auditores, Pisanos eâ inter
Etru-

Etruſcos potentiâ fuiſſe, ut magni quoque reges ad eorum opem confugere conſueverint, eo autem religionis ſtudio, eâque animi magnitudine ac temperantia, ut ex bellis contra Saracenos graviſſimis & difficillimis ſalutem ipſi duntaxat & ſecuritatem Chriſtianæ reipublicæ quæſiverint. Non enim quæſtu aut pecuniis felicitatem ac magnitudinem ſuam metiti ſunt Piſani; ſed rempublicam Chriſtianam conſervare; ſed pro ſalute & dignitate Chriſtianâ ſeſe periculis objectare; ſed religioni Chriſtianæ militare; ſed nominis ſui honeſtiſſimam ubique, & clariſſimam famam colligere, has veras & tutiſſimas eſſe divitias, hoc officii ſui munus, hoc Piſanum eſſe, duxerunt. Quo quidem religionis ſtudio, rege quondam Carthaginis capto, ille demum Piſanis verus & juſtus triumphus viſus fuit, ut eum regem captivum Chriſtianè erudiendum curarent, Romamque ad Pontificem Chriſtianis myſteriis initiandum adducerent, indeque eum Piſis apparatu regio exciperent, ac tandem ſumptibus ipſi ſuis in regnum reducerent. Quem ex bello illo Carthaginienſi Piſani laborum ſuorum fructum maximum atque ampliſſimum perceperunt. Hoc ipſo religionis Chriſtianæ ſtudio quis jam Piſanos non fateatur victorias omnes de Saracenis ſuas in religionis ejusdem propagationem atque incrementum & fructus uberrimos & lectiſſimos victoriarum in ſacra quæque ædificia, & religioſiora pietatis Chriſtianæ monumenta, atque in templi maximi & ſanctiſſimi ſtructuram atque ornatum, uberrimè contuliſſe? Quis enim ignoret, Piſanos ſtudio illo religionis, ſimiliter atque Helenam quondam Auguſtam,

ſtam, matrem illam Conſtantini Imperatoris, narrant terra Hieroſolymitanâ ſacellum Romæ, Hieroſolymitanum inde appellatum, conſtraviſſe, Piſanos, inquam, æmulatione illâ religionis, vel uſque ex Hieroſolymis terram Piſas advexiſſe, inde ut in patriâ ſuâ campum religioſum ac ſanctum conſtruerent, quem Ubaldus Lanfrancus, Pontifex Piſanus, publicè dedicavit? eodemque religionis ſtudio Piſanos ex prædâ ac manubiis victoriæ illius Panormitanæ templum maximum & religioſiſſimum, ædeſque proximas pontificales, exædificare Piſis cœpiſſe, & Johanni Comneno, Imperatori Græcorum, quòd iter is Hieroſolymitanum intercludere atque impedire conatus eſſet, eam multam irrogaſſe, ut templum illud & ædificium Piſanum impensâ ſua abſolveret? Quis verò tanti hujus templi non admiratione ſummâ moveatur, & religionem in eo ſimul ac magnificentiam Piſanam non vehementer ſuſpiciat? quod auguſtiſſimum templum, quigentorum & quadraginta paſſuum ambitu, columnis marmoreis ſubnixum duabus & ſeptuaginta, operis majeſtate ſimul ac ſplendore, admirationem eam ſui excitat, ut miraculum illud Etruriæ jure nos appellare poſſe videamur. Quis ibi etiam ſacræ turris marmoreæ atque pulcherrimæ adſpectu non obſtupeſcat, ac ſimul etiam artificio non totus contremiſcat? quæ turris inclinando extrinſecus ac propendendo, præſentem jam præcipitemque ruinam minitatur: quum tamen, ſi eam intus adſpicis, ſeſe eadem ad perpendiculum rectam ſiſtat tibi ſtatim ac repræſentet. Studium hoc religionis tota loquitur urbs Piſarum, loquuntur publica &

 priva-

privata donaria, loquuntur sancta quæque, & pia instituta civitatis, ipse etiam loquitur, qui in honorem Rainerii, viri sanctissimi, & patroni præsentissimi Pisarum, quarto quoque anno, summâ omnium lætitiâ, maximoque populorum exterorum concursu, dies festus peragitur celeberrimus, & cum primis solemnis, cum, lucernis & funalibus numero propemodum innumerabili confertis, & in varias concinnasque figuras pulcherrimè dispositis, iisque noctu totâ urbe accensis, totæ ardent Pisæ, & nox diem propemodum exhibet, &, quacunque per urbem vagere, tot illæ simul luces vivam quandam solis purissimi atque splendidissimi imaginem referunt. Jam verò ex hoc ipso religionis studio quàm Pontificibus Romanis dediti, & obsequentes! quàm Pontificum Romanorum observantes & studiosi quàm officiosi in Pontifices Romanos & hospitales Pisani! Testem ex annalium monumentis te cito, Gelasi Secunde, Pontifex maxime, cito etiam te, Callixte Secunde, quorum alteri profugo, dum Henrici Quincti Imperatoris iram declinares; alteri hàc transeunti, dum Romam e Galliis proficiscerere, tutum ac liberale hospitium Pisæ præbuerunt. Nec tibi, Innocenti Secunde, in tanto illo Romano tumultu gravissimè ab adversariis periclitanti præsto alii fuerunt, qui te fugientem exciperent, & in urbem suam paratis triremibus ducerent, nisi Pisani, qui & caussâ tuâ bellum maximum & periculosissimum contra Rogerium, Siciliæ regem, suscipere minimè omnium dubitarunt. Quid? quòd Pisani, tametsi, propter initam cum Florentinis societatem, interdictione eadem sacrorum, qua Florentini,

ni, a Gregorio Undecimo, Pontifice Maximo, puniti, tamen eum Pontificem, Romam e Galliâ contendentem, venerati, secundùm Deum, omni officiorum genere, maximè sunt, &, missis etiam triremibus, adjuverunt? Tanta Pisanorum fuit adversùs Pontificem Romanum reverentia atque observantia. Et quisquam mirabitur, Pontifices Romanos labenti reipublicæ Christianæ, & afflictis rebus suis, præsidium aliquando & firmamentum a Pisanis quæsivisse, & Pisas, paratissimum ac præsens perfugium habuisse, quò & ipsi in summo rerum discrimine semet tutò reciperent, & commune gentis Christianæ concilium convocarent? Quo etiam perfugio nullum sibi melius atque paratius ceteri quoque antistites Christiani in rebus Christianæ reipublicæ desperatissimis esse judicarunt. O illam Pisarum in annalibus Christianis memoriam sempiternam! o memoriam illam amplissimis monumentis consecratam, cùm ab Innocentio Secundo, Pontifice Maximo, ex omni gente Christianâ Concilium Pisas coactum est, ibique, de Patrum sanctissimorum sententiâ, res Christianæ, quæ vacillare quodammodo ac claudicare videbantur, confirmatæ sunt & constabilitæ! O illud etiam ad memoriam urbis Pisanæ maximè insigne, cùm in deplorando illo, maximèque diuturno Christianæ reipublicæ discidio, toto orbe Christiano in partes duas diviso, atque inter sese acerrimè concurrente, ad discordias Christianorum sedandas, pacemque interpartes conciliandam, nullum præsentius atque efficacius remedium visum fuit, quàm utriusque partis homines Pisas in unum simul concilium fre-

Gg 2 quen-

quentissimos congregari! Sinite hoc loco, Auditores, Oratorum more, omittere me ac præterire labem illam nominis Pisani, quam Pisani, ut Friderico Secundo Imperatori, Gregorii Noni, Pontificis Maximi, hosti acerrimo & crudelissimo, gratificarentur, imprudentes contraxerant, quæ quidem labes tanta certè fuit, ut perpetuâ potiùs oblivione obruenda, quàm ullâ ex parte memoranda esse videatur. Sed decepti sunt Pisani a Friderico. Sed rei potiùs ignoratione, quàm ullâ in Ordinem sacrosanctum malevolentiâ, Henricum, quem, corrupto nomine, Hencium vulgò vocitarunt, filium nothum Friderici, qui triremibus viginti instructissimis a Friderico advenerat, ducem & auctorem sceleris, secuti sunt. Sed culpa illa fuit erroris humani, quo eodem postea errore Manfredo, alteri filio notho Friderici, adhæserunt. Sed quidquid illud fuit facinorum, inconsideratæque temeritatis, & multitudine & magnitudine benefactorum Pisani largissimè compensarunt. Nam eximia quidem pietas vestra in Pontificem Romanum, Pisani, quum semper antea plurimis & certissimis argumentis declarata fuerit, tum etiam postea maximè enituit, cùm, Pisis in Florentinorum potestatem redactis, conciliabulo ibi contra Julium Secundum, Pontificem Romanum, temere atque impudenter constituto, vos, vos, inquam, cives Pisani, qui amissam libertatem magno fortique animo ferebatis, tale & tantum nefas contra Pontificem Romanum ferre nullo modo potuistis; sed, armis arreptis, impetuque facto, seditiosos factiososque homines, qui eò, tanquam ad concilium,

con-

convenerant, ex urbe vestrâ profugere, atque in rem malam abire, coëgistis. Tantùm apud Pisanos studium valuit religionis: de qua bene merendo Pisani, promeriti jampridem fuerant, ut quas insulas ditioni ipsi suæ subjecerant, earum insularum primatum, Sardiniæ nimirum & Corsicæ, Pontifices Romani in Pisanum Pontificem conferrent. Age verò, quanta fortitudo Pisanorum bellica! quorum vel in otio semper fuit jam inde a pueritiâ ad bellum, atque ad pugnandum etiam cominus in acie, exercere sese atque erudire. Quid enim, per Deum immortalem, quid aliud tandem sibi voluit umbratile illud & domesticum bellum, sapientissimè olim apud Pisanos institutum, & etiam nunc magnifico subinde apparatu a Pisanis celebratum; cùm, divisâ in partes factionesque duas civitate, pars altera bellum alteri de ponte indicit, jamque utraque acies infestis signis medio in ponte inter sese concurrit, & pedites utrimque cataphracti collato pede prœliantur; jamque in eodem vestigio stant confertissimi, itaque manus conferunt, & clavarum ictibus validissimis verberant sese ac contundunt? Alii alios loco pellunt; capiunt & capiuntur; aliis fessis alii succedunt; jamque eò propemodum ventum est, ut, adversariis repulsis, pontem uni occupent, cùm ecce tibi, subsidiariis cohortibus in primam extemplo aciem emissis, pugnâ subitò restitutâ, instantibus hi adversariis cedere, & victoriam, quam in manibus habebant, amittere, & maxima simul fieri utriusque exercitus concursatio, donec alii alios penitus vincant, aut dubiam certè utrique victoriam relinquant, tantâ virium con-

contentione, tanto ardore animorum, tantoque partium ſtudio, popularis ut illa concertatio non ſimulacrum jam belli, ſed civile & crudele bellum, & verum juſtumque prœlium referre omnino videatur. Quid igitur aliud ſibi ludrico illo bello atque umbratili veteres Piſani, homines ſapientiſſimi ac fortiſſimi, voluerunt, niſi ut ita juventutem Piſanam ad uſum belli, & ad vera juſtaque certamina præpararent atque inſtruerent? ut in illo nimirum veluti militiæ tirocinio Piſani aſſueſcerent, ſive pro variâ belli fortunâ vincerent, ſive vincerentur, ſemper ſe milites bonos, & viros fortes, hoc eſt, Piſanos, præbere. Hac indole virtutis bellicæ præ omnibus Etruriæ populis Piſani fuerunt, homines unicè facti ad gloriam Etruſci nominis quoquoverſus dilatandam: ut divino prorſus conſilio mihi ſemper viſi ſint Magni Etruriæ Duces Piſis, præ reliquâ Etruriâ, tanquam loco maximè commodo, atque ad memoriam antiquæ Etruſcorum gloriæ & fortitudinis in primis opportuno, nobiliſſimum equitum fortiſſimorum & ſplendidiſſimorum ordinem inſtituiſſe, ejuſque ibi ſedem ſtabilem collocaſſe. Nec tamen Piſani, ſummi illi Orientis & Occidentis victores, bella unquam *ulla* cum populis Chriſtianis geſſerunt, niſi coacti & laceſſiti, niſi ut res ſuas, niſi ut ſociorum ſuorum, & Pontificum cumprimis Romanorum, *jura* defenderent, niſi denique ut illatas ſibi injurias ulciſcerentur. Hæ unæ ac ſolæ Piſanis bellorum contra Chriſtianos ſuſcipiendorum cauſſæ. Bella Piſani magna & periculoſa cum Genuenſibus geſſerunt, cum Florentinis, cum Lucenſibus, cum Rogerio, Siciliæ

rege,

rege, cum Jacobo Arragoniæ, cum Imperatore Græcorum. Sed quàm justa illa bella, & quam necessaria! quibus semper in bellis fidem sibi ante omnia præstandam tenendamque esse censuerunt. Nanque & fœdera religiosè servare, & amicitias fideliter colere, Pisanorum fuit. Nam de potentiâ tunc & viribus Pisanorum quid attinet dicere? quum in bello Ligustico familiæ centum Pisanæ rostratas totidem naves sumptu suo ædificaverint, omnique apparatu ad pugnam navalem instruxerint. Quid de amplitudine & munimentis urbis Pisarum? quum Pisæ decem ferè præcelsarum atque editarum turrium millia, ad præsidium & munitionem urbis, numeraverint. Quid de terrestrium navaliumque copiarum multitudine? quum classes Pisanæ amplius quadraginta bellatorum fortissimorum millia navibus trecentis in expeditionem eduxerint. Quid de multitudine & magnitudine victoriarum? quum Pisani urbes potentissimas & munitissimas, insulasque & regna sub jus potestatemque suam subjunxerint. At gloriæ tamen bellicæ alii etiam tecum consortes aliquando fuerunt: gloria sapientiæ ac litterarum inter omnes urbes Etruriæ tota tua est ac fuit, urbs clarissimâ & celebratissima Pisarum. Tuum, præ reliquis urbibus Etruscis, fuit, simul cum imperio sapientiæ quoque, ac doctrinarum studia propagare atque augere. Tuum, ex opimâ urbis Amalphitanæ prædâ manubias tibi unas, Pandectas Juris Romanorum civilis, petere ac reservare. Tuum, a vectigalibus tibi tuis parcere, ut litteras artesque honestissimas foveres, atque amplificares. Tuum denique opus, tuæque sapientiæ, fuit, Academia hæc Pi-

Pisana : qua certè Academiâ ad laudum tuarum cumulum nihil unquam afferri potest majus atque uberius. Quid enim, Deus bone! ad Pisani nominis gloriam majus, atque ad Pisas collaudandas uberius, quàm ex totâ non Etruriâ modò & Italiâ, sed etiam Europâ, summos quosque & doctissimos viros huc Pisas frequentes confluere, Pisas, amores & delicias suas ducere, Pisas, non domicilium modò, sed etiam oblectamentum & solatium vitæ, habere. Sunt & alia complura, fateor, quæ peregrinos quosque & exteros homines huc Pisas vehementissimè allectent atque invitent, cœlum, quo nihil salubrius atque mollius, mare, quo nihil amicius atque hospitalius, plaga, qua nihil pulchrius atque amœnius, ager, quo nihil uberius ac fertilius, ipsa etiam urbs, qua nihil nobilius ac celebrius. His omnibus quis non videat fontes laudum uberrimos contineri? Sed hæc, quæ ceteros vulgò homines mirificè permovent, minimùm certè valent apud eos, qui uno sapientiæ ac doctrinæ studio afficiuntur. His unum illicium, unæ illecebræ, unum incitamentum, emporium hoc clarissimum omnium honestissimarum artium atque facultatum, instructissima hæc eloquentiæ & sapientiæ officina, nobilissima hæc Academia Pisana: ubi & cœlum ac sidera ex altâ speculâ contemplentur, & herbarum naturam ac vires ex hortis lectissimis ac pretiosissimis pernoscant, & reconditiora quæque atque abstrusiora omnium doctrinarum ex summis & eruditissimis magistris perdiscant. Itaque hæc mihi visa est Pisarum laudandarum summa, ut jam omnes uno planè ore consentiant ac fateantur, Pisas omni

laudis

laudis genere, & rerum quondam geſtarum gloriâ, & nominis celebritate, & urbis ſplendore, & proventu uberi agrorum, & aëris ſalubritate, &, quod maximum eſt, atque omnis laudationis caput, ſtudiis etiam nunc ſapientiæ, toti reliquæ Etruriæ longè antecellere. Neque verò putetis, Auditores, temporibus illis barbarioribus, ante hanc Academiam fundatam, ſtudia doctrinæ & litterarum, tanquam in ſitu & ſquallore ſepulta atque neglecta, apud Piſanos jacuiſſe. Quis enim neget, ſuperioribus etiam temporibus, ſi uſquam alibi, certè quidem Piſis, publica bonarum litterarum, legumque in primis civilium, ſtudia maximè viguiſſe? quum hinc Piſis Lotharius Primus Imperator viros doctiſſimos & ſapientiſſimos arceſſiverit, quorum ipſe opera Romæ in legibus condendis uteretur, & hîc Piſis religioſiores etiam viri, antequam iis juris civilis profeſſione in ſcholis interdiceretur, egregiam juriſprudentiæ addiſcendæ operam navaverint, & hîc Piſis perinſigni viri ſcientiâ atque litteraturâ, in rebus divinis & humanis, in medicinâ, in juriſprudentiâ, & in omni politiori doctrinâ atque humanitate, ſummopere floruerint; nec verò Piſani, rebus præclarè ac ſapienter & fortiter geſtis, præſtare adeo potuiſſe tunc videantur, niſi ingenio boniſque artibus & diſciplinis præſtitiſſent. Quæ quum tot ſint ac tantæ laudes Piſarum, quid ego jam dubitem, Auditores, Græcos Poëtas & Oratores imitari, &, quod illi magnificè non minùs, quàm verè, Athenis elogium tribuerunt, pari id ratione ad urbem Piſarum transferre atque accommodare, ut, quemadmodum illi Athenas, Muſeum Græciæ,

columen & firmamentum Græciæ, Græciam Græciæ, dixerunt; ſic ego, quàm maximâ poſſum & vocis & animi contentione, Piſas, Muſeum Etruriæ, Piſas, columen & firmamentum Etruriæ, Piſas, Etruriam Etruriæ, ſplendidâ æque ac verâ laudatione, appellem? Macti animo, viri Piſani, eſtote. Bene vobiſcum divinitus actum, quòd, ſub æquiſſimo jam Franciſci III. Lotharingi, Magni Etruriæ Ducis, Domini noſtri clementiſſimi, imperio, tantum & ſplendoris & dignitatis urbi veſtræ acceſſerit, ut ad antiquam illam majorum veſtrorum & fortitudinis & ſapientiæ gloriam adſpirare tandem poſſitis. Macti etiam ingenio & doctrinâ, adoleſcentes honeſtiſſimi, eſtote, qui, ſapientiæ comparandæ cauſsâ, huc Piſas, in hanc Academiam Piſanam, in hoc univerſæ ſapientiæ ac doctrinæ domicilium, ex totâ Etruriâ, atque etiam ferè Italiâ, conveniſtis. Efficite, quod vos maximè decet, & quod jure ſuo a vobis Academia Piſana poſtulat, adoleſcentes, ut hinc doctrinâ per vos in reliquam Etruriam, atque adeo Italiam, totamque Europam, longè latèque propagatâ, nomen Piſanum, non gentis jam Etruſcæ nomen, ſed ſapientiæ & doctrinæ Etruſcæ argumentum, eſſe videatur.

CAJETANO . ANTINORIO
EQUITI . PATRICIO . FLORENTINO
CAESARI . ET . CAESAREO .
ETRURIAE . REGIMINI
A . SECRETIS
VIRO . CLARISSIMO
ET . NOBILISSIMO
ET . GRAECARUM . ET . ROMANARUM
ATQUE . ETRUSCARUM
ANTIQUITATUM
OMNISQUE . ERUDITIONIS
STUDIOSISSIMO
DOCTO . IPSI
ET . DOCTORUM . IN . PRIMIS . VIRORUM
AMANTISSIMO
DE . LITTERIS . ET . DE . ACADEMIA
PRAESERTIM . PISANA
ET . COLLECTIS . UNDIQUE . INGENTI
SUMPTU
ATQUE . IN . MUSEO . SUO
ADSERVATIS . RARISSIMIS
ET . PRETIOSISSIMIS . CIMELIIS
DE . TOTA . ANTIQUITATE
OPTIME . MERITO
ALEXANDER . POLITUS
ORATIONEM . HANC . SUAM
AD . ACADEMIAM . PISANAM
DE . NOBILITATE . LITTERARUM
MEMORIAE
ET . HONORIS . CAUSSA
L. M. Q. D. D. D.

ALEXANDRI POLITI

DE CL. REG. SCHOLARUM PIARUM

ORATIO DUODECIMA.

De nobilitate Litterarum.

SÆpe ego ad aures vestras pervenisse puto, Viri excellentissimi, Auditores ornatissimi, querelas nonnullorum gravissimas de conditione misera litterarum, quòd malè cum litteris ageretur, nec sua doctrinæ atque eruditioni præmia deferrentur. Quæ quidem querelæ ut justam satis caussam aliquando habuisse videantur, quòd præclara quæque optimarum artium studia ita contempta atque neglecta veluti in tenebris & squallore jacerent; tamen nobis & Academiæ nostræ maximè nunc gratulandum, quòd Franciscus Primus Imperator, Pius, Felix, Augustus, Dominus & Patronus noster præsentissimus atque beneficentissimus, nullum jam his querelis locum reliquerit; sed augustâ suâ ac propemodum divina liberalitate afflictas & abjectas litteras erexerit atque recreaverit. Sic enim Aca-

Academia nostra omnibus ingeniorum doctrinarumque laudibus, ut nunquam antea, florebit ad memoriam tantæ liberalitatis sempiternam. Quanquam, ut verum fatear, Auditores, tanta est dignitas atque amplitudo doctrinæ, ut in eâ doctorum hominum quisque, nullo alio sibi quæsito præmio, meritò conquiescere posse videatur. Ipsa enim sibi præmium doctrina. Ego, quum hoc solemni & legitimo Studiorum nostrorum instaurandorum die, ad inflammandos litterarum studio adolescentes, nobilissima quæque dicendi argumenta mihi semper persequenda esse duxerim, rem nobilitate vestrâ dignissimam, neque vobis auditu injucundam, facturum me judicavi, si ex plurimis ac maximis litterarum laudibus nobilitatem præcipuè seligerem, quam hodiernâ vobis oratione ante oculos ponerem atque celebrarem. Quod si apud vos, Auditores nobilissimi, pro dignitate & nobilitate litterarum præstitero, facilè me impetraturum confido, ut nemo jam unus doctorum litteratorumque virorum conditionem litterarum miseram conqueratur.

Quid enim litteris nobilius atque illustrius? quarum est cetera quæque nobilitare. Hîc non dico, quod alii plerique omnes vulgò jactitarunt, siquem alium, virum certè nobilem maximè litteras decere, nec cuiquam alteri turpius esse, quàm viro patricio & nobili, non dico jus, quod Q. Mutius disertè affirmabat; sed ea omnia, quæ libero & eleganti homine digna sunt, ignorare. Nec etiam dico, quod in scitis decretisque vestris, Jurisconsulti, positum est, excellentem cujuspiam doctrinam nobilitati generis longè esse anteponendam, aliamque

planè

planè esse nobilitatem generis a nobilitate doctrinæ. Quæ quanquam ab aliis verissimè & subtilissimè disputantur, ea tamen non dico, ne, quod ab orationis meæ argumento quàm maximè abhorret, committere inter sese velle videar & litterarum & generis nobilitatem. Illud unum dico, & palam atque audacter prædico, nobilitatem quam nos vocamus, unde alii præ aliis nobiles illustresque appellantur, qualiscumque ea demum & quantacumque sit, totam a litterarum gloriâ proficisci: quæ nobilitas nulla unquam in rebus humanis fuisset, nisi litterarum lumen accessisset. Atque utinam liceret mihi, quod Geographi solent, per totum vos terrarum orbem longè latèque circumducere, aut, quod solent Chronographi, superiorem omnem memoriam, jam inde ab ultima antiquitate, oratione complecti atque percurrere! Sic enim & vobis in promptu esset, Auditores, & loca quæque inspicere, ubi litteræ & altæ & educatæ increverunt, & tempora ultima recordari, quæ tempora litteræ ab oblivione & silentio vindicarunt; itaque, quanta omni tempore & ubicunque locorum gloria atque nobilitas litterarum fuerit, clarissimè intueri. Quotus autem vestrum quisque est, qui nesciat, quemadmodum hominibus, ita & suam locis nobilitatem inesse, aliasque urbium nobilitate aliis cedere, alias etiam cum aliis de nobilitate decertare? Hinc plerosque omnes scimus laudem sibi ac decus nobilitatis a nobilitate patriæ quæsivisse, &, quod valde quis miretur, ambitionis hujus suæ duces atque auctores nonnullos de jurisconsultis habuisse, qui in libris suis de nobilitate ad hominis cujusque nobilitatem claritatem

ali-

aliquando & nobilitatem patriæ satis superque esse censuerunt. Fertur etiam Ulpianus nobilis ille Jurisconsultus, valde admodum gloriatus de Patriâ suâ Tyro, urbe nobilissima atque antiquissimâ Phœnices: quum tamen Alexandrum Severum Augustum puderet, se genere Syrum vocari, qui se a majoribus Romanum dictitaret. Verùm qui doctrinâ ac sapientiâ ceteris longè mortalibus antecellit, is, ego nolim, sese venditet atque efferat eo genere laudis, quòd sit ei cum vulgo hominum commune. Non enim, ut ceteris, sic etiam viro docto, ac sapienti, patria honori ferè atque ornamento est; sed ipse patriæ. Celebratissima urbs Ciliciæ, ac veluti Ciliciæ oculus, Tarsus fuit. Nihilo tamen inde a patriâ Tarsensis Paullus celebratior. Immo verò ipsa Tarsus multò inde clarior atque nobilior, quòd Paullum, scriptorem sapientissimum ac verè divinum, protulerit. Clarissima urbs Joniæ, Ephesus: neque inde tamen clariores, qui Ephesii patria fuerunt, Heraclitus ille Philosophus & Soranus Medicus. Urbs notissima & celeberrima, Halicarnassus. Sed non quia Halicarnassensis patriâ, ideo notior atque illustrior pater ille historiæ Herodotus, aut historiæ Romanæ scriptor nitidissimus atque elegantissimus, Dionysius. Syriæ urbs maxima, maximoque ea in urbibus nomine, Antiochia. Neque ideo tamen magis laudati, aut Libanius, qui viam Chrysostomo ad eloquentiam præivit, aut aureâ ille eloquentiâ, Chrysostomus, aut sectator Chrysostomi studiosissimus, Theodoretus, aut Aphthonius ille Sophista, aut de scriptoribus etiam divinis Lucas, is, qui res Christianorum primus historiæ mandavit, non hi, inquam, magis

gis

gis laudati, quòd ab urbe Antiochiâ prodierunt. Amplissima urbs & ornatissima, Alexandria, urbs olim urbium secundùm Romam maxima, quæ ad notam quandam magnitudinis atque excellentiæ Polis Græcis appellata est, quemadmodum Roma, Urbs Romanis. An ideo nobiliores, quòd Alexandrini, Didymus ille Grammaticus, optimus & laboriosissimus, alterque postea Didymus, interpres librorum divinorum diligentissimus, & Ammonius, præceptor Origenis, & ipse Origenes, longè ille princeps totius & sacræ, & profanæ eruditionis, & Athanasius & Cyrillus, cui a patriâ cognomen Alexandrino, & Appianus, & Herodianus, & Achilles Tatius, &, si ita placet, Claudianus etiam Poëta, & Pappus ille Mathematicus, & Grammaticus ille Philoponus, & alii quàm plurimi viri doctissimi, atque ab omni rerum præclarissimarum scientiâ instructissimi? An hi igitur nobiliores, quòd patriâ Alexandrini? Minimè verò. Immo doctrinâ hi suâ nobilitatem illam patriæ mirum in modum auxerunt. Nobilissima urbs Africæ, itemque maxima, Carthago, quæ de magnitudine & nobilitate cum urbe Alexandriâ facilè contenderit. An ne verò inde nobiliores atque illustriores, & Terentius, Poëta elegantissimus maximèque Latinus, & lumen illud Africanæ eruditionis, Tertullianus & Cyprianus, & Marius Victorinus, quòd ii patriâ Carthaginenses? Nequaquam, Auditores. Constantinopolis, nova Roma, sede eò translatâ Imperii Romani, majestate atque magnificentiâ suâ visa est ceteras omnium terrarum urbes vel potentissimas atque maximas longissime superasse, urbs sanè & naturâ & situ, &

descriptione ædificiorum pulcherrima, quam eò quidam laudando extulerunt, ut orbem terrarum orbis, eam urbem appellarent. Tulit ea urbs viros in primis doctos atque eruditos. Tulit Julianum, hominem unicè factum ad studia bonarum litterarum, nisi ingenii lumen atque doctrinam impietate obscurasset. Tulit Photium, qui Bibliothecam scripsit. Tulit, præter alios multos, interpretem Homeri maximum atque locupletissimum, & a variâ doctrinâ instructissimum, Pontificem postea Thessalonicensem, Eustathium. An his tantâ viris præstantiâ ac nobilitate doctrinæ Constantinopolim patriam quidquam ad gloriam atque ad nominis celebritatem contulisse existimabimus? Nihil mehercule: nihil certè magis, quàm ceteris civibus suis vel summo loco natis, quorum extincta penitus memoria est oblivione sempiternâ posteritatis. At contra percrebuit doctissimorum illorum fama, eaque in omnem deinceps æternitatem manebit: itaque, vel miserâ atque jacente urbis Constantinopolitanæ fortunâ, laudes semper ejus urbis magis magisque celebrabuntur, quòd viris doctrinâ claris atque insignibus incunabula, sive etiam domicilium præbuerit. Nam & urbi Constantinopoli singulari ornamento ac decori fuerunt viri plerique alii doctissimi, qui, tametsi aliam patriam sortiti, tamen in eâ urbe ingenii & doctrinæ laude summopere floruerunt: qualis Themistius, magnus & Philosophus & Orator, cui, propter vim admirabilem eloquentiæ cognomentum fuit Suadæ; itemque Michaël Psellus, summus ille Philosophorum, atque in omni rerum optimarum scientiâ versatissimus. Dies me deficiat, Auditores, si velim,

non

non dicam exornare dicendo, sed vel numerando percurrere insignes quasque urbes, & in primis nobiles atque illustres, quas viri docti & litterati vel ortu, vel domicilio ibi suo cohonestarunt. Quid enim referam Apameam, patriam Posidonii, Amaseam Strabonis, Pelusium Ptolemæi, Spartam Chilonis, Megalopolim Polybii, Chæroneam Plutarchi, Mediolanum Salvii Juliani, Miletum Thaletis & Anaximandri, Mitylenen Pittaci, & Alcæi, Cyrenen Callimachi & Eratosthenis, Damascum Nicolai & Johannis, qui inde Damasceni appellati? Quid urbes clarissimas Mesopotamiæ, Edessam & Nisibin, quarum altera Ephræmum Edessenum, altera Jacobum Nisibenum, vel in lucem edidit, vel in civitatem recepit? Quid Cæsaream Cappadociæ, alteramque Cæsaream, urbem opulentissimam Palæstinæ, quarum alteram Pausanias, scriptor Græciæ perquam curiosus atque accuratus, alteram Eusebius ille Cæsarensis, & Procopius historicus, nobilitarunt? Quid Syracusas, urbem quondam potentissimam Siciliæ, atque ex quatuor urbibus maximis conflatam, cujus tamen ornamentum eximium ac maximum, Philemon & Epicharmus, & Theocritus, & Mathematicus ille admirabilis, Archimedes? Quid Sinopen, urbem inclytam Paphlagoniæ, regiam illam quondam Mithridatis, quæ tamen multò magis nominata propter Diogenem Cynicum Sinopensem? Quid Pergamum, regum Attalicorum sedem celebratissimam, & copiosissimis selectisque Bibliothecis ornatissimam, cujus tamen urbis nihil omnino gloriosius atque ad omnem memoriam commendatius Galeno, medicinæ secundùm Hippocratem principe, alteroque illo me-

dico præstantissimo, Oribasio? Quid Sardes, urbem Lydiæ vetustate antiquissimam, regiam quondam Crœsi, cujus tamen nihil ad nos illustrius Polyæno & Eunapio, & Pontifice illo Sardensi, Melitone? Quid Corinthum, lumen illud Græciæ, quod tamen nihil clarius lucidiusque habuit sapiente Periandro? Quid Thebas, urbem Bœotiæ clarissimam, omnique laude cumulatissimam, quam ferunt Cadmum condidisse, eum, qui litteras e Phœnice in Græciam primus intulerat? Multa, & mira, Auditores, de Thebis passim Bœotiis concelebrantur: cujus etiam muros dictus est Amphion lyræ sono excitasse. Quæ & urbs visa est deos protulisse. Summos ea certè imperatores, Epaminondam & Pelopidam protulit. Satis hæc magnificè atque ambitiosè de Bœotiis Thebis decantata: adeo ut Scriptores quidam minimè obscuri, nec contemnendi, ne Athenis quidem Thebas Bœotias celebritate nominis atque gloriâ cessisse judicaverint. Quæ tamen omnia ad nobilitatem Thebarum multò minora videbuntur, si ad Pindarum comparantur. Adeo visus est Pindarus ingenio & carminibus suis præ omnibus illis ornamentis atque insignibus urbem Thebanam decorasse. Nec immeritò magnus ille Alexander, quum deleri Thebas de Sociorum sententiâ placuisset, reverentiam adversùs Pindarum adhibendam censuit, ut ejus domum, unam de totâ urbe, sartam tectam conservaret. Quid hîc dicam de Athenis? Athenas cum dico, Auditores, putate, dicere me, quod Thucydides, Græciam totius Græciæ, urbem me dicere eâ dignitate atque auctoritate, ut vel solo Athenarum nomine dignitas atque auctoritas universæ Græciæ niti olim vide-

videretur. Qua de urbe fama erat, deos inter se ipsos certasse. Quæ etiam urbs fruges mortalibus prima ostendisse ferebatur. Pleni omnium libri, plenæque omnium voces laudibus Athenarum: quæ quum plurimæ ab urbis vetustate, & potentiâ, & rerum gestarum magnitudine atque gloriâ in vulgus prædicentur; tamen quis neget, nullis aliis magis ornamentis, quàm doctrinarum Studiis liberalissimis, & viris doctis atque sapientibus, Athenas nobilitatas? Non probo te, Sophista Eunapi, cujus sententia fuit, iis, qui nati essent Athenis, nobilitatem illam & gloriam patriæ ad doctrinæ & eloquentiæ splendorem multum contulisse. Contra se res habet, Auditores. Nam, quod seu Menodotus, seu Galenus, verissimè gravissimèque affirmabat, compertum re ipsâ & exploratum est, non ex patriâ doctos viros, sed ex doctis & sapientibus viris patrias percelebres ac perillustres evasisse. Quod egregiè Galenus comprobabat ipso exemplo Athenarum. Unde enim tandem existimemus, tantum, & tam celebre nomen Athenarum per omnes latè terras pervasisse, easque omnino terras replevisse, nisi a summis & sapientissimis viris, qui, quum omni doctrinæ atque eruditionis gloriâ Athenis maximè floruissent, gloriam, quam ipsi ex semetipsis acquisiverant, cum urbe Athenarum communicarunt? Nanque inde profectò laudes illæ præcipuæ atque amplissimæ Athenarum, quòd omnium doctrinarum magistræ atque inventrices Athenæ, quòd summa dicendi vis & inventa & perfecta sit Athenis, quòd nobilissimum orbis terrarum gymnasium, Athenæ, quòd litteræ & civilis disciplina

suum

suum veluti templum habuerint Athenis, quòd non fruges modò, sed etiam humanitatem & doctrinam & jura & leges in omnes terras distribuerint Athenæ. O veram hanc nobilitatem! o gloriam immensam Athenarum! quam nimirum nobilitatem atque gloriam urbi Athenarum summi homines ac summis ingeniis præditi compararunt: homines, inquam, quorum vel unum ac solum nomen ad omnem abunde laudem ac prædicationem suffecerit. Et de Poëtis quidem Tragicis, pater ille Tragœdiæ Æschylus, siren illa Attica, Sophocles, &, qui maximè Tragicus, atque in sententiis summus habitus est, Euripides; de Comicis, princeps ille veteris Comœdiæ, Aristophanes, ut & novæ Menander; de Philosophis, maximus ille Philosophorum, idemque, Apollinis testimonio, mortalium omnium sapientissimus, Socrates, & Plato ille divinus, & Speusippus & Epicurus, &, qui Philosophorum magis, quàm historicorum, classi accensendus videtur, Xenophon ille Socraticus; de Scriptoribus historiarnm, Thucydides, & Dexippus Herennius; de Oratoribus, pater ille eloquentiæ, Isocrates, & Oratorum longè princeps Demosthenes, & Demosthenis adversarius acerrimus atque eloquentissimus, Æschines; de nostris tandem, hoc est, de Christianis hominibus, Dionysius ille Areopagita, & Philosophus ille Athenagoras, & Clemens, qui, tametsi vulgò audiat Alexandrinus, quòd versatus est docuitque Alexandriæ, ubi & Origenem discipulum habuit; tamen natus est Athenis, unde & alicubi cognomen ei Atheniensi. His talibus ac tantis in doctrinâ viris, quis jam non videat ac fatea-

teatur, tantum gloriæ ac dignitatis urbi Athenienſi acceſſiſse, ea ut una urbs totius Græciæ decora atque ornamenta complexa eſſe videatur? Quare etiam veteres Poëtæ Athenas inter omnes Græciæ urbes propriâ ſingularique appellatione inclytas vocitarunt, non tam ab ejus civitatis potentiâ, atque a rebus præclarè & fortiter geſtis, quàm a claritate & ſplendore litterarum. Quid? quòd egregia illa & præclara Athenienſium facta, ut ſatis ampla & magnifica fuerint; tamen multò ea majora, quàm fuerint, magno Scriptores ingenio repræſentarunt? Quid? quòd Athenienſium virtus tanta habita eſt, quantùm ingenio & eloquentiâ valebant, qui eam verbis extulerunt? Quid? quòd minima etiam Athenienſium facta miro hominum eloquentiſſimorum artificio pro maximis per terrarum orbem divulgata? Quid? quòd maxima etiam maximèque glorioſa Athenienſium facta in oblivionem jam pridem perpetuam veniſſent, niſi ea ſcriptis ſuis ſummi ac litteratiſſimi viri memoriæ hominum conſecraſſent? Quæſiverat olim Plutarchus, rebus ne bellicis, an ſtudiis ſapientiæ celebriores Athenienſes atque illuſtriores extitiſſent: ubi multa ille ſapienter atque eruditè! Et verè ille quidem affirmaverat, ſi nulli res geſſerint, nullum prorſus hiſtoriæ Scriptorem futurum. Sed & illud peræquè verum, ſi multi res multas, easque præclariſſimas geſſerint, & tamen defuerint, qui res eas, ſeu ſcribendâ hiſtoriâ, ſeu carminibus pangendis, litteris conſignent, omnem earum rerum præclariſſimarum memoriam quàm brevi perituram. Quid? Romanorum res geſtæ magnitudine atque gloriâ præclariſſimis quibuſ-

que

que omnium aliarum gentium atque populorum factis plurimùm præstiterunt: quippe quum res Romanorum non certis quibusdam locis, sed orbis terræ regionibus, definitæ essent atque circumscriptæ, & tam latè quoquoversus Romani arma circumtulissent, Romana ut historia non unius populi, sed generis humani historia videri posset. Et tamen tot illæ res ac tantæ, quas Romani gesserunt, donec imperio orbis terrarum potirentur, nullum vestigium sui reliquissent, nisi summi eas Scriptores & Græci & Latini ad memoriam posteritatis propagassent. Quis enim nescit, quantum nominis atque splendoris, jam inde a temporibus vetustissimis, rei Romanæ attulerint antiqui illi seu historiarum, seu annalium Scriptores, ut nihil nunc dicam de Græcis, Fabius Pictor, M. Porcius Cato, L. Cœlius Antipater, Q. Valerius Antias, L. Cornelius Sisenna, aliique benè multi, qui nisi extitissent, tota res Romana vetustior, urbisque Romæ primordia in tenebris jacuissent. At verò, Deus bone! quantum nobilitatis & gloriæ rei illi Romanæ carminibus suis Nevius & Ennius Poëtæ adjunxerunt! quorum alter bellum Punicum primum, & luculentè quidem, cecinit; alter annales Romanos epico carmine conscripsit: qui & in Scipione, Poëmate suo, Scipionem illum Africanum superiorem, aliosque fortissimos & clarissimos viros ita laudavit, ut illis eorum laudibus populum maximè Romanum decoraverit. Postea verò, quàm, auctâ & confirmatâ Imperii Romani dignitate atque potentiâ, Latina ingenia polire se ac limare ad omnem Græcorum elegantiam. atque subtilitatem cœperunt, & Roma, domus illa

virtu-

virtutis, imperii & dignitatis Græciam, principem illam & sapientiæ & eloquentiæ, quam armis superaverat, superare quoque voluit litterarum studiis & doctrinæ, quantum inde splendoris & gloriæ a litteris, & disciplinarum optimarum studiis rebus gestis Romanorum accrevit? Audeo dicere, Auditores, Romanos, victores illos orbis terrarum, non tantùm armis, quantùm sapientiâ & eloquentiâ, valuisse; quin etiam quod multò dictu mirabilius est atque grandius, magnitudinem Romanam, illam tantam, quanta, post hominum memoriam, nullius cujusquam populi fuit, minimam ac ferè nullam, visam fuisse præ magnitudine sapientiæ & eloquentiæ Romanorum; atque adeo Imperii Romani majestatem & gloriam nunquam majorem atque illustriorem in oculos nationum, atque in orbis terrarum admirationem incurrisse, quàm cùm eloquentiæ studia, & summa quæque ac præclara ingenia omnibus excellentis doctrinæ laudibus in urbe Româ viguerunt. Neminem vestrum fugit, Auditores, quod vulgò notissimum ac celebratissimum est, exemplum historiæ Romanæ maximè omnium memorabile, quod ut viri eloquentissimi summis in cœlum laudibus extulerint, atque ego etiam ex hoc ipso loco semel atque iterum tertioque expenderim atque commendaverim, sanè non indiligenter; tamen multò illud majus atque gloriosius est, quàm ut unus aliquis verbis, aut etiam fortassè cogitatione, & animo, complectatur, de homine nimirum illo Gaditano, quem narrant T. Livii nomine ac gloriâ excitatum, ab ultimo orbe terrarum ad eum visendum venisse, eoque viso, inde statim

 ab-

abiisse. Mirum tibi videtur, Hieronyme, quem Roma ad contemplationem sui minimè omnium traxisset, hunc eò famam unius hominis perduxisse. Videtur enim tibi magnum ea ætas omnibusque seculis inauditum miraculum habuisse, ut, qui tantam urbem ingressus esset, aliud ab eâ urbe quæreret. At enim ea est gloria, Hieronyme, eaque nobilitas eruditionis ac litterarum, multò ea mehercule major atque admirabilior, quàm omnes res gestæ & maxima quæque ac gloriosissima facta Romanorum. Itaque hominem illum Gaditanum Romam, non ipsa urbs princeps orbis terrarum, tot trophæis ornata, tot triumphis ditata, tot victoriis spoliisque omnium gentium locupletata, cujus etiam urbis Senatus tot e regibus, quot e Senatoribus, constare videretur, non ipsa, inquam, Roma Romam, longè a patriâ, eum hominem attraxit atque allexit; sed unus ille ac solus Livius, qui historiam populi principis terrarum jam inde ab urbe conditâ lacteâ prorsus eloquentiâ mirâque ingenii ubertate per annos ampliùs septingentos usque ad tempora sua perduxisset. Cogitabat enim, nihil esse in urbe Româ, atque adeò in toto Imperio Romano, quod cum T. Livii nomine atque gloriâ adæquaretur. Quòd si Livius Patavinus rebus Romanis tanto decori atque honori fuit, ut homo Gaditanus nullum omninò urbis principis atque pulcherrimæ ornamentum cum Livio conferri posse existimaverit, quid porrò censendum de aliis summis & præstantissimis viris, qui eloquentiæ & eruditionis gloriâ Livio longè antecelluerunt, aut certè nihilo, quàm ille, inferiores fuerunt, quantum eos nominis atque nobili-

bilitatis credendum est rebus Romanis, populique Romani majestati adjecisse? Non est meum, hoc præsertim loci, Auditores, de magnis atque excellentibus veteris memoriæ ingeniis judicare. Attamen scio, acerrimo olim viros judicio, rerumque istarum, quæ ad studia humanitatis pertinent, intelligentissimos, Livio illi Patavino in historiâ Romanâ Sallustium longè anteposuisse: quem etiam Sallustium Thucydidi audacter opposuerunt, ita ut, qua virtute Thucydides potissimum valet, nimirum brevitate, hac eum a Sallustio victum, superbè nonnulli jactitarent. Scio etiam, sexcentos alios, eximiâ viros sapientiâ atque doctrinâ, nomen Romanum ingenii sui & eruditionis lumine mirificè illustrasse, itaque illustrasse, ut Roma, lux illa orbis terrarum, litterarum magis & eloquentiæ, quàm rerum gestarum splendore, genus humanum ad magnam admirationem sui traduxerit. Quis enim non maximè miratus aut Romanorum omnium doctissimum atque eruditissimum M. Terentium Varronem, quem tam multa legisse ajunt, mirum ut fuerit, aliquid ei unquam temporis ad scribendum vacasse, & tam multa scripsisse, ut tam multa vix alter quisquam legerit; aut subtilem illum de naturâ disputatorem, magisque Philosophum, quàm Poëtam, Lucretium, quem tanti fecisse M. Tullius dicitur, ut ejus libros emendaverit; aut magistrum præstantissimum atque copiosissimum morum & disciplinæ, Senecam Cordubensem; aut præceptorem illum prudentissimum atque uberrimum civilis doctrinæ, Cornelium Tacitum, patriâ Romanum; aut C. Plinium Veronensem, virum temporum suorum facilè doctissimum,

qui naturæ totius historiam opere admirabili ac vario accuratissimè ac diligentissimè descripsit; aut etiam C. Julium Cæsarem, victorem illum non exterarum modò gentium, sed etiam ipsius Imperii Romani, clarissimum atque celebratissimum, qui tamen multò celebratior ac clarior ab eloquentiâ & eruditione, quàm a victoriis, fuerit, multòque magis ingenio, quàm rebus suis maximis, nomen Romanum condecoraverit? Quid in singulis moror, Auditores, excellenti viris ingenio atque eloquentiâ, qui commentando & scribendo plus nobilitatis & gloriæ nomini Romano, quàm duces & imperatores fortissimi Romanorum agendo, pepererunt? quando omnium instar esse possunt, qui duo inter omnes mortales omni ingenii & eruditionis atque doctrinæ laude maximè excelluerunt, M. Tullius & Virgilius. Quem enim mihi inter omnes Græcos & Latinos Poëtas parem dederis Virgilio? qui omnem Poëticæ gloriam, qua Græci maximè propter Homerum & Hesiodum & Theocritum, aliosque optimos Poëtarum, circumfluebant, videtur mihi unus ad Romanos derivasse. Vel quem mihi de omnibus & Græcis & Latinis Oratoribus parem protuleris Marco Tullio, qui Demosthenis ita eloquentiam expressit, ut Platonis simul sapientiam perfectè adæquaverit? Verè tu olim, Cai Cæsar, de Marco Tullio, eum, quòd Latinè loquendi copiam in urbe Româ invenisset atque illustrasset, bene de nomine ac dignitate populi Romani meritum fuisse. Quam planè splendidam atque magnificam Marci Tullii laudem cur non æquo nos jure cum Virgilio, Poëtâ maximè divino, communi-

nice-

nicemus? ut utrumque illum, & Oratorem & Poëtam, de populi Romani nomine & dignitate optimè promeritos prædicemus, eo quia, quo uno Romani a victis Græcis vincebantur, id Tullius & Virgilius, in suo quisque scribendi genere, aut Græcis eripuerunt, aut certè Romanis cum Græcis communicarunt; itaque plus illi dignitatis populo Romano, quàm omnes summi imperatores, propter victorias de hostibus reportatas, attulerunt. O immortalem hanc gloriam, o dignitatem, o nobilitatem litterarum! O ceteros illos Oratores Romanos! O delicias illas Poëtarum Romanorum! O Lycea, o Academias, o tot summos philosophos Romanorum! O leges illas Romanas, quæ sapientiâ atque auctoritate visæ sunt omnia scita, ac decreta philosophorum longissimè superasse! O jurisconsultos illos Romanos, summâ viros sapientiâ & eloquentiâ! O Q. Mutium Scævolam! o Antistium Labeonem! o Attejum Capitonem! o Masurium Sabinum! o Æmilium Paullum Papinianum, tutissimum illud & certissimum asylum juris Romani! o etiam de Medicis Cornelium Celsum, magnâ virum doctrinâ, adeo ut Hippocratem eum Romanum vocaverint! O Roma, Roma, tandem illa Christiana, quantò tete major atque nobilior, Roma, a gloriâ atque nobilitate ingeniorum Christianorum! quantò plus tibi laudis, atque ornamenti a Gregorio illo Magno, atque ab Ambrosio, Pontifice Mediolanensi, utroque cive tuo, priori etiam Pontifice! quàm te, Roma Christiana, scriptis suis & Clemens Pontifex, & Minutius Felix orator, & Boëthius illustrarunt! Apage eos, qui illustrium clarorum-

rorumque virorum nobilitatem nobilitate duntaxat & gloriâ patriæ metiuntur. Nam, ne Româ quidem patriâ, ideo docti & sapientes viri a patriâ nobiliores. Neque tu mihi objicias Themistoclem, summum Græciæ virum ac facilè principem: quem ferunt Seriphio cuidam, quum ille dixisset, non eum suâ, sed patriæ gloriâ, splendorem esse assecutum, in jurgio respondisse: nec hercule ego, si Seriphius essem; nec tu, si Atheniensis, clarus unquam ac nobilis fuisses. Quasi verò ignobilitas patriæ homini quidquam officeret atque obstaret ad nobilitatem claritatemque nominis consequendam. Atque ita sanè esto, si ita vis, Themistocles. Ignobilis planè sit, per me licet, atque obscurus, qui patriâ est Seriphio, insulâ exiguâ admodum atque ingnobili: sed, nisi accesserint ornamenta virtutis aut doctrinæ. Nam ne Athenis quidem, hoc est, in urbe nobilissima, natus, in clarum unquam ac nobilem virum, Themistocles, evasisses, nisi virtute ceteris præstitisses. Quòd si ornamenta illa adfuerint, quid tandem, quocunque quis loco natus sit, defuerit ei ad gloriam atque nobilitatem? Testor ego summâ olim viros sapientiâ, atque a doctrinâ celebratissimos, qui quum vel humili atque obscuro loco nati essent, vel parva atque ignobilia oppida incoluissent; tamen, quod aliis dedecori ac probro ducebatur, ignobilitas nimirum & obscuritas patriæ, id ipsum illis in nobilitatem celebritatemque nominis redundavit, quòd patrias nimirum suas, suosque lares atque incunabula nomine illi suo illustravissent. Scytha fuit Anacharsis. At quanto Scythiæ decori atque ornamento, cum Scythico illo suo tegmine, Ana-
char-

charſis! quem ſi Scythia philoſophum minimè genuiſſet, ſapientiæ ea nunquam nomine commendata a veteribus fuiſſet. Eleates fuit Zeno. At quantum Eleæ, Lucanorum oppido, nobilitatis & gloriæ ingenii ſui ſubtilitate Zeno ille Eleates comparavit! Stagirita Ariſtoteles fuit, oppido tenui & obſcuro Macedoniæ. At quid Stagiris propter Ariſtotelem celebratius? Ariſtotelem, inquam, maximum illum, ſecundum Platonem, Philoſophorum: qui non Stagira modò patriam nominis ſui claritate exornaverit; ſed etiam Athenarum gloriam ingenii ſui ac doctrinæ ſplendore, non minùs, quàm Plato ipſe Atlenienſis, auxerit atque amplificaverit. Thrax fuit Democritus. Thrax Protagoras, uterque Abderis patriâ unde & ipſis appellatio Abderitis. At quantum Thraciæ ſplendoris & gloriæ Democritus, Philoſophus ille ſapientiſſimus, & auditor ejus Protagoras, impertiverunt! de quibus Democritus tam elato excelſoque animo fuiſſe dicitur, ut ne venerit quidem Athenas, ut ne gloriam, quam ipſe daret loco, in quo verſaretur, a celeberrimâ illâ urbe aucupari idem velle videretur. Ereſius Theophraſtus fuit, Sappho quoque Ereſia, oppido quidem in inſula Lesbo ſatis fortaſſe claro ab ubertate & fertilitate agrorum, at ò quantò eodem clariori atque notiori propter Theophraſtum illum divinum, & illam a carminum ſuavitate decimam veluti Muſarum, Sapphonem Poëtriam! Quis Samum, tametſi clariſſimam olim illam & nobiliſſimam, tamen quis nunc Samum nominaret, niſi, ut nihil loquar de Samio Ariſtarcho, natus in eâ fuiſſet Pythagoras ille Samius, a quo nomen ipſum Philoſophiæ? Quis nunc Teon,

Teon, urbem Ioniæ, nisi in ore vulgi, frequentique hominum sermone vigeret Anacreon Tejus? Quis Prienen, urbem & ipsam Ioniæ, nisi eam urbem, patriam suam, claram & illustrem ad memoriam posteritatis reddidisset sapiens ille Bias Prienensis? Quis Nyssam, urbem Cappadociæ, nisi famæ etiam nunc celebritate floreret Gregorius Nyssenus? Quis Phalerum, pagum quondam Atticæ, nisi in lucem ibi editus fuisset Demetrius Phalereus? Quis Ceon, insulam Ægæi, nisi maxime celebrem ac memorabilem eam fecisset inventor ille artis memoriæ Simonides Cejus? Quis Coon, nisi eam insulam ortu ac domicilio suo præ ceteris plerisque insulis nobilitasset parens ille medicinæ Hippocrates Cous? Quid de plerisque aliis urbibus, atque adeo locis, aliquantò nunc obscurioribus atque ignobilioribus, quæ tamen, doctrinæ doctissimorumque hominum beneficio, clarissimum atque amplissimum apud posteros nomen obtinuerunt? Quem enim nunc vestrum, Auditores, Stridonis nomen prætereat, oppidi jampridem eversi, planèque nunc ignoti, nisi nominis ei famam ac celebritatem Hieronymus Stridonensis dedisset? Quem fugiat Tagaste, municipium quondam Numidiæ, nunc penitus obscurum, nisi pater ille Theologorum, Augustinus Tagastensis ortu illud suo illustrasset? Quis jam Daldiam ignoret, quam vulgò notam atque percelebrem fecit Artemidorus Daldianus? Quis jam nesciat Nazianzum, oppidulum illud Cappadociæ, quo tamen nullum omnino oppidum clarius atque celebrius, propter Gregorium Nazianzenum? aut quis tandem Asceram, oppidum tenue & miserrimum Bœotiæ, cujus tamen

men tandiu nomen memorabitur, quandiu nomen & carmina Hesiodi Ascræi? Quis jam finis exemplorum? quando post hominum memoriam ea semper fuit gloria sapientiæ ac litterarum, ut, qui in iis excellerent, quæ loca obscura atque ignobilia erant, ea ii loca ingenii & doctrinæ suæ lumine illustrarent; quæ urbes maximæ ac nobilissimæ, iis illi urbibus magnam claritatis atque nobilitatis accessionem adjungerent; ipsi verò non aliunde, quàm a semetipsis atque a doctrinâ suâ, claritatem nominis atque nobilitatem acciperent ac mutuarentur. Quæ quum ita se habeant, quis jam miretur, Auditores, celeberrimas quondam & nobilissimas urbes totius Græciæ tantâ inter se contentione, tanquam de principatu & imperio, de Homero decertasse, quænam eum sibi civem suum vindicaret; neque urbes modò Græciæ, sed etiam totas nationes, de Homeri patriâ inter sese acerrimè pugnasse? Nam & Ægyptii Homerum, tanquam suum, sibi a Græcis repetebant. Tantum inde sibi ornamenti & laudis & nobilitatis ab ingenio illo divino, fonteque totius Græcæ sapientiæ omniumque doctrinarum copiosissimo atque uberrimo, accedere existimabant. Quid? Ipsi illi, qui dignitate & potentiâ atque auctoritate dii veluti quidam inter mortales habentur, summi imperatores ac reges, quorum etiam est pro maximâ suâ potestate natalibus homines restituere, hoc est, de plebe adsciscere ad nobilitatem, non ne ipsi illi, qui nobilitate ceteros donant, a litteris & doctrinâ nobilitantur? Neque id modò, si litteras ipsi excolant; sed etiam si doctorum litteratorumque hominum consuetudine

ac familiaritate utantur, &, quos eximiâ præstare vident doctrinâ, singulari eos atque extraordinario honore afficiant. Appello te, Sigismunde Imperator, summâ vir prudentiâ atque perspicaciâ, quem ad principes viros Germanorum, quum ab iis aliquando reprehenderere, quòd doctos homines, humili loco natos, coleres, ac foveres, id responsi dedisse ferunt: Ego verò illos observo, quos natura longè inter alios excellere voluit. Ac verè tu quidem, & præclarè, Sigismunde. Nam quæ ab Imperatore ordinis & conditionis præ reliquo vulgo nobilitas in viros quosdam principes atque eximios proficiscitur, quam plerique vestrum, Jurisconsulti, veram ac genuinam ducunt & præclaram nobilitatem, ea certè, neque vos mihi, Jurisconsulti, negabitis, tota posita est in more atque instituto humano: quæ quidem nobilitas & dari potest & auferri. Verùm quæ ab excellentiâ eruditionis atque doctrinæ in summos atque egregios viros profluit, ea mehercule nobilitas non fortunæ est, sed naturæ: quippe quum naturâ comparatum sit, ut sapientia ceteris rebus humanis, iisque fluxis atque fragilibus, longè antecellat. Hinc pretium, hinc dignitas, hinc amplitudo & nobilitas litterarum. Hinc iis, qui in altissimo rerum humanarum apice constituti erant, multò sæpe minor regni & imperii majestas visa fuit, quàm præstantia litterarum. Hinc qui, propter rerum gestarum gloriam, summamque potentiam, aliis erant admirationi, ipsis maximæ admirationi homines in primis docti & litterati fuerunt. Quid? quòd ne reges quidem maximique imperatores, rebus maximis gestis, in tantâ illâ fortunæ

tunæ gloriâ, atque in illo tanto victoriarum ac triumphorum splendore, ne propter regnum quidem, quo nihil in rebus humanis sanctius atque augustius habetur, satis sese præ reliquo hominum genere claros ac nobiles crediderunt, nisi ad cetera illa dignitatis regiæ atque imperii ornamenta lumen quoque doctrinarum ac litterarum adjungerent? Ambitiosissimè Magnus ille Alexander ad Aristotelem: Ego verò, inquit, optimarum rerum scientiâ malim, quàm opibus & potentiâ, ceteris præcellere. Et præclarè quidem ille Magnus, qui magnitudinem in eo potissimùm suam collocabat, ut doctrinâ & scientiâ magis, quàm imperio, ceteros anteiret. Quid de nostris C. Julius Cæsar? cui non satis fuit, tot & tam barbaras gentes, & tam latè dispersas, domuisse, &, quod multò majus atque gloriosius fuit, Pompejum illum magnum memorabili prœlio vicisse, & totam rempublicam Romanam unum tenuisse, nisi ipse semet litteraturæ quoque laude nobilitaret, rerumque suarum commentarios tam eleganter & ingeniosè conscriberet, ut omnibus, qui vellent historiam scribere, palmam præripuerit. Hinc igitur a nobilitate illâ & quadam veluti divinitate litterarum tot illi honores, & tanti, omni tempore habiti iis, qui maximè in litteris excellerent, honores illi quidem certè tam magni, ut majores maximis regibus atque imperatoribus nunquam deferrentur. Quid enim in litteras honorificentius, quàm tantum honoris tributum esse Virgilio, quantum memoriæ in Dialogo de Oratoribus traditum fuit, ut populus Romanus, auditis in theatro versibus Virgilii, universus surgeret, & præsentem spectantem-

que Virgilium ſic, quaſi Auguſtum, veneraretur? Quid de præmiis litterarum? Quid enim majus, magiſque in omnem poſteritatem celebrandum, quàm quod in hiſtorias Cimbricas relatum eſt, Cimbros tanti litteras ac Poëſin feciſſe, ut paucos quoſdam verſus, quos Hiarnus quidam Poëta in Frotonis, regis ſui, tumulum compoſuiſſet, ipſo Cimbrico regno remunerarentur? O Piſæ, o Piſæ, o urbs, princeps quondam Etruriæ, quanta, o Piſæ, præ reliquis Etruriæ urbibus nobilitas tua! Dixi ego, minùs certè, quàm debui, atque etiam volui: at dixi tamen, quantùm potui, laudes tuas. Magnæ laudes tuæ, Piſæ, quas tua tibi virtus, rerumque geſtarum magnitudo, adſciverunt, tot bella geſſiſſe, tot provincias confeciſſe, tot barbaras gentes deviciſſe, tot terras disjunctiſſimas Europâ, Aſiâ, Africâ, victoriis illuſtraſſe, tot de hoſtibus nominis Chriſtiani triumphos egiſſe, tot ubique tropæa erexiſſe, tot & tam opimis victarum gentium ſpoliis temetipſam locupletaſſe. Attamen laus tua maxima, urbs clariſſima Piſarum, ſplendor eſt ac gloria litterarum, quarum beneficio ceteræ laudes tuæ ſupra reliquam longè Etruriam in communi nunc orbis terrarum luce verſantur. Quæ quidem laudes niſi a litteris & eloquentiâ eluxiſſent, univerſæ jam pridem in oblivione hominum ſempiternâ, o Piſæ, delituiſſent. Hæc vera nobilitas eſt, cives Piſani, quæ veſtra etiam eſt ac fuit, nobilitas litterarum. Quòd ſi maxima hæc eſt, atque excellentiſſima, ſplendidiſſimaque omnium nobilitas, videte, cives Piſani, quantum civitas veſtra litteris debeat, quantumque a litteris ceteris Etruriæ civitatibus nobilitatis gloriâ antecel-

tecellat. Videte hîc etiam, optimi adolescentes (ad vos enim, quorum caussa suscepta est, mea jam convertetur oratio) videte, inquam, adolescentes, veræ solidæque nobilitatis, hoc est, sapientiæ & eloquentiæ, omniumque doctrinarum, studiosissimi, quanta sit dignitas atque gloria litterarum, quæ hanc tantam tamque gloriosam nobilitatem principibus etiam urbibus, ipsis quoque regibus atque imperatoribus, largiuntur, ipsæ a nemine quoquam mortalium mutuantur. Id enim mihi unum reliquum est, adolescentes, ut, qui generis nobilitate præstatis, ad id vos excitem, quod præcipuum est ac singulare ornamentum nobilitatis; qui verò ingenio & doctrinâ consequi potestis nobilitatem, ad studia vos litterarum cohorter, quæ est una via veri honoris, veræque nobilitatis.

ALEXANDRI POLITI
AD UBALDUM MIGNONIUM,
VIRUM CLARISSIMUM,
DE TRIBUS MARTYRIBUS BONONIENSIBUS,
EPISTOLA.

Ubaldo Mignonio, Viro Clarissimo atque doctissimo, collegæ suo, Alexander Politus S. P. D.

Ccepi litteras tuas aliquantò serius, amicorum optime atque doctissime. Rogas me sententiam de tribus Martyribus Bononiensibus, Hermete, Aggæo, & Cajo, de quibus in Sacris Fastis die quarto Januarii. Nihil ego tibi, pro summis tuis in me promeritis, negare possum, Mignoni: quando is amor tuus erga me est, eaque tua in me beneficia, ut omnia tibi

mea

mea debeam. Nam & tibi, fautori meo, debita mea in Martyrologium Romanum lucubratio. Faciam igitur, quod jubes, ut, quod in Commentarios meos ad Martyrologium Romanum jamdudum retuleram, inde id tibi exſcribam; eòque libentiùs, quòd nonnullos videam, viros ſcilicet doctiſſimos, qui ſe Faſtis Romanis quàm maximè ſtudere profitentur, tamen tres illos Martyres Bononienſes ab urbe Italiæ Bononiâ longè aliò amandare, quos ego Martyres certò exiſtimo, de Martyrologii quidem Romani ſententiâ, urbi Italiæ Bononiæ eſſe adſcribendos. Ita de his Martyribus Martyrologium Romanum pridie Nonas Januarii: *Bononiæ Sanctorum, Hermetis, Aggæi & Caii Martyrum, qui ſub Maximiano Imperatore paſſi ſunt.*

Martyrologium Hieronymianum Epternacenſe Bollandi: *In Oriente, civitate Bononiá, Hermetis, Aggæi, Caii, Ædui Epiſcopi.* Lucenſe Florentinii: *In Oriente, Bononiá civitate, Ermetis, Aggei & Gagi.* Corbejenſe Acherii: *In Oriente, Bononiá civitate, Hermetis, Agei, Gai, Petri, Marci, Sereni, Senni, Anaſtaſiæ.* Sic & alia Martyrologia Hieronymiana, ut Richenovienſe Sollerii: *In Oriente, Bononia civitate, Hermetis & Gagi.* Et auctarium Bedæ apud Henſchenium, ex codicibus, Atrebatenſi, Tornacenſi, Lætienſi: *In Oriente, Bononiá civitate, Hermetis, Aggei, Gagii.* Martyrologium Reginæ Sveciæ apud Sollerium: *In Oriente, civitate Bononiá, Ermetis, cum aliis duobus.* Gallicanum Martenii: *In Oriente Bononiâ, Ermentis, Aggei & Gagi.* Quid ſibi in his Martyrologiis vult, *in Oriente, civitate Bononiá?* Equidem

dem sic censeo, in Martyrologio vetustissimo Hieronymiano luxata fuisse olim verba; quumque scribendum esset, *In Oriente, Ædui Episcopi. In civitate Bononiâ, Hermetis, Aggæi, Caii*. Sive, ut alibi: *In Oriente, Petri, Marci, Sereni, Senni, Anastasiæ. In Bononiâ civitate, Hermetis, Aggæi, Caii*; transpositis omnino verbis, locisque confusis, urbem Bononiam positam esse in Oriente, &, qui Martyres Bononienses erant, in Orientem eos contributos. Hinc excitata est nonnullorum diligentia, ut urbem Bononiam in Oriente perquirerent, ac tandem sibi in Illyrico Orientali reperisse viderentur. Duplex urbs Pannoniæ, Bononia, altera superioris, altera inferioris. Altera memorata Ptolemæo in Pannoniâ superiori, altera recensita ab Antonino itinere per ripam Pannoniæ a Tauruno in Gallias: quam alteram dicit Ammianus *a Sirmio milliario nono disparatam & decimo*. Qua de etiam Ammianus Lib. 31. c. 11, *Ipse* (Gratianus) *cum expeditiore militum manu, permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit*. Hîc videtur Constantinus rescriptum ad Italicum dedisse, L. 1. C. *De Privilegiis domus Augustæ*. Hujus autem Bononiæ mentio in Notitiâ Imperii Occidentalis, *sub dispositione Ducis Provinciæ Pannoniæ Secundæ Ripariensis, sive Saviæ*. Provinciæ in eâ Notitiâ sex Illyrici Occidentalis, *sub dispositione Præfecti Prætorio Italiæ, Pannoniæ Secundæ, Saviæ, Dalmatarum, Pannoniæ Primæ, Norici Mediterranei, Norici Ripensis*. Unde manifestò apparet, Bononiarum illarum neutram ad Illyricum Orientale pertinuisse. Sed & alia fuit Bononia urbs

Illyrici Orientalis. Memorata hæc Antonino itinere per ripam a Viminacio Nicomediam: cujus etiam meminit Procopius lib. 4. De Ædificiis, c. 6. Atque hæc in Notitiâ Imperii Orientalis, urbs Daciæ Ripensis. Malè eadem a viro docto confusa cum Bononiâ Pannoniæ Secundæ. Quid provinciarum, post factam divisionem Illyrici in Orientale & Occidentale, Illyrici Orientalis finibus includeretur, patet ex Notitiâ Imperii Orientalis: *Sub dispositione virorum illustrium Præfectorum Prætorio per Illyricum Diœceses infrascriptæ: Macedonia, Dacia. Provinciæ Macedoniæ* VI. *Achaja, Macedonia, Creta, Thessalia, Epirus vetus, Epirus nova, & pars Macedoniæ Salutaris. Provinciæ Daciæ* V. *Dacia Mediterranea, Dacia Ripensis, Mœsia Prima, Dardania, Prævalitana, & pars Macedoniæ Salutaris.* Hæ omnes Provinciæ Illyrici Orientalis, sub administratione Præfecti Prætorio Illyrici: quarum provinciarum una, Dacia Ripensis sub Duce. Itaque sub dispositione Ducis Daciæ Ripensis, in eâ Notitiâ, *Cuneus Equitum Dalmatarum Forensium Bononiæ.* Verùm quo tempore sub Maximiano Imperatore Martyres illi Bononienses martyrium passi feruntur, nulla illa erat Illyrici in Orientale & Occidentale divisio. Unum antea & sub uno aliquando Duce Illyricum fuisse, ostendunt illa Valeriani Augusti de Claudio, duce tum Illyrici, ad Ablavium Murænam Præfectum Prætorio: *Dux factus est, & dux totius Illyrici. Habet in potestatem Thracios, Mœsos, Dalmatas, Pannonios, Dacos exercitus.* Quin &, Imperio postea Romano, Diocletianeis temporibus, in partes diviso, tamen Illyri-

lyricum indivisum mansit, idque discretum a partibus Orientis. Aurelius Victor de quadripartitâ Imperii tunc distributione: *Et quoniam bellorum moles, de qua supra memoravimus, acriùs urgebat, quasi partito Imperio, cuncta quæ trans Alpes Galliæ sunt, Constantio commissa; Africa, Italiaque Herculio; Illyricique ora ad usque Ponti fretum, Galerio; cetera Valerius retentavit*. Et, posteaquam Valerius Diocletianus, & Maximianus Herculius sese Imperio abdicarunt, de bipartitâ tunc Imperii Romani divisione Eutropius: *His igitur abeuntibus ab administratione Reipublicæ, Constantius & Galerius Augusti creati sunt: divisusque inter eos ita Romanus orbis, ut Galliam, Italiam, Africam Constantius; Illyricum, Asiam, Orientem, Galerius obtineret*. Et Orosius: *Galerius & Constantius Augusti, primi Romanum Imperium in duas partes determinaverunt. Galerius Maximianus Illyricum, Asiam & Orientem; Constantius Africam, Hispaniam & Gallias obtinuit*. Nec videtur sanè Constantinus, posteaquam universum Imperium ad eum unum ac solum redierat, divisisse bifariam Illyricum, quippe qui, præfecturis divisis, Præfectisque Prætorio quatuor per orbem Romanum constitutis, uni de his Præfectis, quem alium esse jussit a Præfecto Prætorio Italiæ, non Macedoniam modò, & Thessaliam, & Cretam, aliasque Illyrici Orientalis provincias; sed etiam, quæ sunt Occidentalis Illyrici, Pannonias, τὰς ἄχρι τῆς Βαλερίας Παίωνας, *Pannonios usque ad Valeriam*, attribuerit. Sed, tripartito inter Constantini filios Imperio, quum Constanti, natu filiorum minimo, Italia & Africa at-

que Illyricum, Dalmatia & Thracia, Macedoniaque & Achaja obvenissent, ex partitione illâ Imperii factum, ut, qui Præfectus erat Prætorio Italiæ, ei non Africa modò, sed etiam totum, quantumcunque erat, Illyricum subjiceretur; sicque e tribus tantùm præfecturis, contraquam Constantinus decreverat, Imperium Romanum constaret. Hinc enim & illud Ammiani Lib. 26. c. 5. ubi de Valentiniano & Valente simul Augustis: *Et Orientem quidem regebat potestate Præfecti Sallustius; Italiam verò cum Africâ & Illyrico Mamertinus; & Gallias provincias Germanianus*. Totum Illyricum Mamertinum administrasse, ex eo manifestum, quòd Probus, qui eandem postea præfecturam iisdem sub Imperatoribus & Gratiano gessit, jurisdictione per Illyricum universum fungebatur. Itaque compulsi ab eo Epirotæ, ut, ad ceterorum provincialium exemplum, legationem & ipsi ad Valentinianum mitterent, Ammiano teste Lib. 30. c. 5. Disertè Constitutio Gratiani, Valentiniani & Theodosii Imperatorum ad Probum Præf. Prætorio: *Igitur sinceritas tua id ipsum per omnem Italiam, tum etiam per Urbicarias, Africanasque regiones, ac per omne Illyricum, prælatâ oraculi hujus auctoritate, firmabit*. Lege unicâ Cod. Theodos. *Si per obreptionem fuerint impetrata*. Nec dum enim, Valentiniano juniore imperante, cujus illa est Constitutio, bipartitum Illyricum fuerat. Quod non ante factum, quàm Imperium totum Romanum inter Arcadium & Honorium divideretur. Nam tum demum, mutatis, pro arbitratu, utriusque Imperii ab Oriente, & Occidente finibus, variari quoque oportuit terminos præfecturarum, ita-

itaque Illyricum, quod indivisum eò usque, atque in unius ejusdemque Imperatoris ditione unum permanserat, in partes duas distribui, quarum altera ad Imperium Orientale, altera ad Occidentale, altera ad Præfectum Prætorio Illyrici, altera ad Præfectum Prætorio Italiæ, pertineret.

Quæ de Illyrici illis temporibus divisione ideo a nobis disputata, ut, qua ratione, qui martyrium passi Bononiæ, urbe Illyrici Orientalis, ii in Oriente martyrium passi dici possent, explicaremus. Verùm quis unquam Orientis nomine, sic ἁπλῶς & generatim prolato, Illyricum Orientale intellexerit? Nemo planè unus: quando in diœcesium, vel Provinciarum Romanarum distributione, discretum semper est Illyricum ab Oriente, & alia fuit præfectura Illyrici, alia Orientis. Existimandum potiùs, quod dixi, luxata esse, ut alibi, sic etiam hoc loci, vetustissimi Martyrologii Hieronymiani verba, suosque tres Bononiæ, urbi Italicæ, Martyres, Hermetem, Aggæum, Cajum, esse constanter conservandos; ceteros verò Martyres, qui ad tres illos adjecti in antiquis codicibus reperiuntur, inde esse in Orientem, unde transpositi librariorum negligentiâ erant, certissimè remittendos. Nec enim, nisi tres, de tot illorum numero, Martyres Bononienses. Martyrologium Hieronymianum Martenii ex codice antiquissimo Autissiodorensi: *Bononiâ, Hermetis, Aggæi, Gagi*. Martyrologium Gellonense Acherii: *Bononiâ, Hermites, Aggei, Gagi*. Martyrologium Labbeanum Sollerii: *Bononiæ, Hermetis, Aggei, Gaj*. Nulla hîc mentio Orientis: ut neque in Martyrologio Morbacensi Martenii, ubi unius fuit Hermetis

metis Bononiæ commemoratio; neque in Auguſtano Sollerii, ubi in urbe Bononiâ commemoratio Hermetis & Caii. Nam Aggæus in codice eodem Auguſtano, luxatis item verbis, recenſetur inter Martyres Africæ. Optimè igitur, atque ex veterum exemplarium fide, Uſuardus: *Item apud civitatem Bononienſem Sanctorum Martyrum, Hermetis, Aggæi & Caii*. Nec erat ſanè, cur Sollerius ille doctiſſimus malæ fidei Uſuardum incuſaret, quaſi is ſcilicet Hieronymianum hîc Martyrologium nec integrè, nec fidè repræſentaſſet, omiſſis verbis illis, *in Oriente*. Quæ quidem verba, de Martyribus certè Bononienſibus, minimè omnium videntur in caſtigatiſſimo Hieronymiano exemplari, quo Uſuardus uſus eſt, extitiſſe. Quæ verba neque habent antiquiſſima alia Martyrologia. Neque verò contra vetera omnia monumenta, quod aliqui cauſſantur, ad Martyres hos Bononienſes appoſuit Baronius tyrannum Maximianum. Nam neque id de ſuo appoſuit Baronius, quod ante habuit Martyrologium Romanum, quàm quid ei Martyrologio a Baronio adderetur; neque contra vetera omnia monumenta appoſitum id fuerat, quod tabularum Eccleſiæ Bononienſis auctoritate in primis nitebatur. De tabulis Eccleſiæ Bononienſis teſtis locupletiſſimus Baronius. Martyrologium Romanum, Gregorii XIII. juſſu editum Romæ anno 1583. *Bononiæ Sanctorum, Hermetis, Aggæi, & Caii Martyrum, qui ſub Maximiano Imperatore paſſi ſunt*. Teſtatur porrò Baronius, ei nominatim Martyrologii Romani editioni, quæ facta eſt Romæ anno 1584. aliquid a ſe emendationis, vel etiam additionis, acceſſiſſe. Sed, quocunque tandem

dem

dem auctore, facta ea fuerit ad Martyrologium Romanum additio, certè quidem fatendum est, bene eam ex Ecclesiæ Bononiensis traditione, atque etiam ex historiæ fide, factam fuisse. Quippe constat, Maximianum Herculium persecutionem in Christianos per Italiam exercuisse, cui Italia cum Africâ in Imperii partem cesserat. Lactantius de Mortibus Persecutorum, ubi de persecutione motâ a Diocletiano: *Et quidem senex Maximianus libens paruit per Italiam, homo non adeo clemens*. Persecutionem autem illam quum Diocletianus Nicomediæ VII. Kalend. Martias excitaverit anno 303. & uterque ille Imperator, Diocletianus & Maximianus, anno demum 305. Kalendis Maji, ille Nicomediæ, hic Mediolani, Imperium deposuerint, facilè hinc collegerimus, Sanctos hos Martyres Bononienses, qui sub Maximiano Imperatore pridie Nonas Januarii passi sunt, alterutro de his annis, aut 304. aut 305. martyrium Bononiæ subiisse.

Hæc habui, quæ ad te ego, Vir Magne, de tribus Martyribus Bononiensibus rescriberem. Hujus ferè generis sunt omnia, quæ in Martyrologium Romanum elaboravi: in quibus nihil mihi magis cordi fuit, quàm & veritati, & Martyrologii Romani auctoritati pro virili consulere. Hæc interea, qualiacunque sint, velim tecum ipse, pro judicio & doctrinâ tuâ, diligenter expendas, &, si tanti videbuntur, referas etiam ad Maximum, beatissimumque Pontificem, Benedictum XIV. summâ virum sapientiâ & doctrinâ: cui si probabuntur, nihil erit, quòd me laboris mei pœniteat. Spero equidem, pergratum Pontifici, perque jucun-

dum

dum fore, quòd tres illos Martyres, quos viri doctiſſimi patriæ ejus eripuerunt, cauſsâ jam deploratâ, ego & primus & ſolus Bononiæ certò reſtituerim.

Vale, amicorum optime, & doctiſſime.

Piſis, Kalendis Aprilis, anno M.DCC.XLVI.

